

Szenti Tibor

ISTENHEZ KÖZELÍTVE

Szenti Tibor

ISTENHEZ KÖZELÍTVE

Esszék

2000

Ajánlás:

A szeretetre vágyó és
a szeretetet nyújtó embereknek

Lektorálta:

Béky Gellért S. J.

Hevenesi János S. J.

*

Az Isten c. esszét:

Tenke Sándor

református teológus professzor is.

Szerkesztette:

Péter László

Illusztrációk:

A mező virágai és termései Isten kertjéből

(1998. május–augusztus)

A borítólapot és a fotókat a kötet szerzője készítette.

© Szentí Tibor

ISBN.....

Kiadja:

Készült: 6, 98 ív, A/5 méretben

... példányban.

TARTALOMJEGYZÉK

	Bevezetés
5	
	Mérlegkészítés
5	
	Isten embert teremt
7	

	Istenhez közelítve	
9		
	Isten pörölye	
12		
	Hagyunk-e nyomot?	
15		
	A bűn	
18		
	A párbeszéd	
21		
	Fohász	
23		
	A halál	
26		
	Az örök fény megérkezett	
31		
	Karácsony	
32		
	Húsvét	
38		
	A csönd	
41		
	Isten 46	
	Kétkedők és elutasítók	
47		
	Egy Isten három személyben	
49		
	Ki az én Istenem?	
52		
	Isten mint amfora	
56		
	A mérhetetlen magány	
58		

	Az ősrobbanás
61	
	Einstein tömeg–energia egyenértékűség egyenlete
64	
	Isten létét erősítő 20. századi tudományos felfedezések
67	
	Kísérlet az ősrobbanás bizonyítására
69	
	A lélek megszületik
75	
	Teisztikus, deisztikus, panteisztikus és buddhista magyarázatok Istenről
76	
	Pantokrátor-e a mi Istenünk?
81	
	A becsmért Isten
85	
	A és Ω
88	
	Az én Krisztusom
92	
	Krisztus mássága
93	
	Krisztus liberalizmusa
95	
	Krisztus magánya
96	
	Krisztus mint ember
97	
	Krisztus teste a föltámadás után
101	

103	Krisztus mint áldozat	
104	Krisztus a közvetítő	
108	A keresztfa	
108	A kivégzőeszköz	
110	A kereszt mint meggyalázó eszköz	
	A kereszt mint szimbólum	111
	S. Dalí: Keresztelő Szent János Krisztusa	111
	Az én keresztfám	113
116	Mária	
124	Mózes	
125	A kakukkfióka	
126	A vessző	
128	Mózes beletanul a küldetésbe	
129	Mózes halála	
137	Isten orgonistája, Johann Sebastian Bach	
137	Matematika	
139	Zene	
140	Orgona	

J. S. Bach	
141	
Hova tartozom?	144

BEVEZETÉS

Mérlegkészítés

A férfi számára életének 60. éve „bűvös” határ. Amikor útja során ide ér, mint én, elgondolkodik. Még tervezi egyre rövidebb jövőjét, de hat évtizeddel maga mögött számvetést is készít. Már van mire visszatekinteni, az eltelt évek fölött elmerengeni. Ilyenkor mind sürgetőbben kerülnek elő azok a megválaszolatlan, létünket érintő alapkérdések — legyen bár valaki ateista, kételkedő vagy istenhívő —, amelyek alól nem vonhatja ki magát, sőt éppen kora miatt már nem is odázhhatja el: „honnan jöttem, ki teremtett, következésképpen ki vagyok? Mi végre érkeztem, és mi dolgom itt e világban, teljesítettem-e küldetésemet; végül hová megyek?” Próbálunk ezekre elfogadható válaszokat kapni és adni, de nem mindig sikerül. Én sem vagyok kivétel.

Az első kérdéscsoportot sohasem bolygattam. Igazán nem érdekelt, legföljebb fölszínesen érintett az e világba származásom titka. Számomra mindig a tény volt a fontos: megszülettem, itt vagyok, Istennek tehát valami célja volt velem.

A második kérdéskörre régen ismerem a választ: minden embernek, így nekem is küldetésem van, amelyet teljesítenem kell. Nyomot kell hagynom magam után, hogy akik mögöttem jönnek, az általam kitaposott ösvényen kényelmesebben járhassanak. Olyan csapáson kell lépdelnem, amely keserveivel együtt sem zsáktuca, és az út végén, mint fénylő reflektor a sötétben tapogatózónak, a biztos, elfogadható cél látszik.

Ma már az utolsó kérdésre is világosan ismerem a feleletet. Megyek vissza a természetbe, amelyből vétettem, hogy ott újra átalakulva, atomizálódva, életenergiámmal Isten közelébe kerülhessek. A kérdés „csak” az, hogyan jutok el hozzá, és milyen közel?

Ebben a kötetben azt a sajátságos szemléletet írom le, ahogy én, a természettudományokon felnőtt, 20. század végi ember az Istent látom. Oktató múltam meggyőzött arról, a mai fiatalok számára Istent csak úgy tudom közelebb hozni, ha Őt a természettudományok által eddig föltárt tények alapján, a lehető legkevesebb misztifikáció nélkül kísérelem meg bemutatni. Gondolataimat nem szükséges elfogadni vagy fölényesen elutasítani. Követőket sem keresek. Nem jósolok, jövődőt sem mondok. Számomra járható utat vázolok. Ez csupán egy megközelítési mód. Vívódásaimat tükrözi az örök élet elnyeréséért.

A Biblia nekem fontos útjelző, bár a teológia tudományához nem értek; kötetemmel a vallástudományokban jártas teológusokkal semmiféle fönnhéjazó vetélkedőt nem provokálok! Az ökumené jegyében, a Krisztust követő két nagy keresztény–keresztyén egyház, a római katolikus, meg a református, szellemi érékeit tanulmányozva és fölhasználva írtam meg könyvemet. Egy átlag hívő különös, egyéni — tehát a teológia szakterülete számára szubjektív — gondolatait térítő és szektás szándék nélkül jegyeztem le. Igyekszem elkerülni mindazt a vallástudományi buktatót, amelyet nem ismerek. Elveimmel senkit sem akarok bántani vagy megbotránkoztatni. Amikor gondolataimat leírom, Istent kérem, hogy vezessen. Azért viszont esedezem, hogy áldja meg e sorokat, és általuk másnak is segíthessek.

Nem egy jó szándékú, *teista* szemlélettel megírt, természettudományos szakkönyvet elolvastam, amelyek Istennel kapcsolatban kételkedést ébresztettek bennem. Kiderült, hogy az *Ok*, a *Cél* és az Univerzum megteremtésével kapcsolatban fölmerülhető valamennyi *Miért?* kérdésre adható válaszokat sem a teológia, sem a természettudományok elfogadható módon nem bizonyították. Bármennyire jártasak vagyunk egyik vagy másik szakirodalomban, a teizmushoz és az ateizmushoz is *Hit* kell, amely eleve *Tény* nélküli, tehát *megalkuvás*.¹ A hit a legtöbb ember számára ott kezdődik, ahol a racionális, bizonyítható törvények helyett az „úgy gondolom, valószínűsítem, lehetségesnek tartom” válaszok keletkeznek. Kevesen

¹ „*Credo quia absurdum*” **Tertullianus, Quintus Septimus Florens**. (Karthagó, a mai Tunisz közelében 155 körül – ugyanott 225 körül.) Római író, a latin nyelvű keresztény próza megteremtője.

mondhatják el magukról: a *teljes igazság* birtokában vannak, és meggyőződésükben semmilyen körülmény sem ingatja meg őket.

Arra a kérdésre tehát, hogy *van-e Isten*, határozott, elfogadható vagy elutasító választ eleve csak *metafizikai* felelettel adhatunk. Mivel a kételkedés langyos középútja számomra nem járható, kényszer nélkül, tehát belső ösztönzésre döntenem kellett, hová tartozom? Paul Daviessel értek egyet, aki a természettudósoknak abba a csoportjába sorolta magát, „*akik, ha nem osztják is a hagyományos vallás tanait, mindazonáltal tagadják, hogy a Világegyetem a vakvéletlen céltalan terméke. Tudományos munkásságom során mindinkább arra a felismerésre jutottam — folytatta —, hogy a fizikai valóság oly bámulatos találékonysággal épül fel, amelyet nem tudok pusztán tényként elfogadni. Kell lennie, nekem úgy tetszik, valami mélyebb magyarázatnak.*”²

Én Istenben hívő vagyok. Olyan gondolkodó, aki rendre formálja, finomítja a Teremtőhöz fűződő kapcsolatát — amint a természettudományok újabb és újabb fölfedezései ezt lehetővé teszik —, esetleg szorgalmazza. Ma már egyetlen alkotó elmével megáldott ember sem tehet úgy, mint „*amikor a műonként ismert részecskét felfedezték 1937-ben, Isidor Rabi fizikus megdöbben. »Ki rendelte ezt?« — kiáltott föl.*”³

Isten embert teremt

A 20. század, és körülöttünk tökéletlen, anyagias világunk szüntelenül *istenkeresésben* van. Ezt olvashatjuk bölcs gondolkodók vallomásaiban, ezt írja és sugározza a média. Az ilyen fajta „keresés” nekem sohasem tetszett. Keresgélmi az után kell, aki elbújt, elveszett, netán nem is létezett.

Talán nem elég bizonyíték Isten léte, hogy e csodálatos természet megannyi élőlény közt, a fajfejlődés során egyedül minket emelt ki, és helyezett az élővilág csúcsára, többször ismételve mondván:

² Paul Davies: *Isten gondolatai*. Kulturtrade Kiadó KFT. Budapest, 1995. 10. (2. kiadás. Ford. Béresi Csilla. Az eredeti 1992-ben jelent meg.)

³ Davies. 1995. 207.

„Alkossunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlóvá: uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, az állatokon, az egész földön és mindenben, ami a földön csúszik-mászik.

Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket.

Isten megáldotta őket, és ezt mondta nekik Isten:

Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet.

Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen!

Azután ezt mondta Isten: Nektek adok az egész föld színén minden maghozó növényt, és minden fát, amelynek maghozó gyümölcse van: minden legyen a ti eledeletek.

Minden földi állatnak, az ég minden madarának és minden földi csúszómászónak pedig, amelyben élet van, eledelül adok minden zöld növényt. És úgy törtét.”⁴

Az a tény, hogy Isten az élővilág megannyi teremtménye közül — ma már a keresztény egyházak részéről is mind inkább elismert *evolúció* során — nem a békát, nem a sündisznot, még csak nem is „unokatestvéreinket”: a gorillát vagy csimpánzt emelte ki (bár ezt is megtehetné volna!), hanem egyedül azt az ősmajomfajt, amelyiket emberré fejlesztett, számomra bizonyíték arra, egyedül velünk volt minőségileg magasabb rendű terve.

A természettudományok, különösen a matematika, fizika és a csillagászat jelenlegi ismeretei szerint, egyedül vagyunk az Univerzumban. Legalábbis a műszereink által megismerhető világmindenségben eddig nem találtunk egyetlen olyan égitestet sem, amelyen értelmes élet volna. Ez ismét bizonyíték arra, hogy Isten velünk szándékozta megosztani emberi

⁴ Ter 1, 26-30. — Ahol külön nem tüntetem föl, szép archaikus, de jelen korunk számára is még jól érthető magyar nyelve miatt a Károli Gáspár fordította, 1926-i kiadású Bibliának (Budapest, Brit és Külföldi Biblia-Társulat) „az eredeti szöveggel egybevetett és átdolgozott kiadását” használtam föl. A mai helyesírástól abban is eltértem, hogy tiszteletből az ÚR nevét mindenütt nagy betűkkel szedtem, ahogy ezt korábbi kiadású Bibliákban rendre alkalmazták. Továbbá jelezni kell, hogy bizonyos szavakat, így pl. az *Univerzumot* és a *Világegyetemet* a jelenlegi magyar helyesírástól eltérően, a magyarra fordított legtöbb külföldi szakirodalom — gondolom, filozofikus értelmezésből — nagy kezdőbetűvel írt, ezzel egyet értettem.

szemszögből föltételezett „magányát”, és bennünk „lelkes állatot” teremtett. Lehetővé tette számunkra, hogy fejlődésünk során kiépítsük azokat a *transzcendentális* szellemi antennáinkat, amelyekkel ráhangolódhatunk, és „adásait fogni tudjuk”, ezáltal valamit megismerhessünk belőle, és közelebb kerüljünk hozzá. Ezen a földön erre csak minket tett alkalmassá.

De tételezzük föl, az Univerzum általunk ismeretlen részében máshol is volt, jelenleg van, esetleg lesz élet. Itt nem az Atyához legközelebb álló, általa teremtett angyalseregre gondolok. Esetleg „zöld emberkék”, hosszú fülű, netán fületlen, ámde gondolkodó lények létezhetnek. Ha vannak, nyilvánvaló, hogy ők is Isten teremtményei, de netán nálunk magasabb rendű technikai civilizációval gazdagabbak is, Isten nem őket, hanem minket teremtett a *saját képmására*. Ezt félreérthetetlenül kinyilatkoztatta. Így az élővilág csúcán, Istenhez leginkább közel mi vagyunk, nem valami távoli égitestnek többnyire fantázia teremtette „ufólényei”. Ha ők léteznének, valószínű, a Mindenhatónak őket is meg kellett volna váltania.

Istenhez közelítve

Korunk embereit nem mindig értem. Miért hirdetik, hogy ők — vagyis a magukat hívóknak, nem ateistáknak vallók — „istenkeresőben” vannak? Az ördögbe is! A gonosz lélek műve lehet, hogy keresgélnek, kapirgálnak, de nem találnak. Talán valami nagy baj lehet a képzettségükben és a műveltségükben? Lehet, iskoláikban a természettudományokból kiválóan vizsgáztak, de a lekváros üveget kívülről kóstolgatják, mert tudásuk mélyén nem fedezték föl Istent. Pedig századunk legnagyobb tudósai, akik az anyagi világ törvényszerűségeit a legjobban ismerik; akik az atomot és az Univerzumot kutatják, zömében nem ateisták. Még a fizikus Neumann János is, bár nem volt vallásos, halálos ágyán azt mondta: „*Valószínűleg van Isten. Sok dolgot könnyebb úgy megmagyarázni, mintha nem volna.*”⁵

Miért nem tanulunk végre tőlük? Én hiszek nekik. Bizom az Albert Einsteinekben. Azért hiszek Istenben, mert éppen a természettudományok, a természet törvényei által sikerült Őt megtalálnom, és mind inkább

⁵ *Hit és tudomány*. Szerk. Márky-Zay János Hódmezővásárhely, 1994. 100.

megismernem. Azért nem keresgélem, mert fölfedeztem. Ettől kezdve Isten közelében élek. Már amennyire mint bűnös, gyarló embert a közelébe ereszt. De kétségek között nem hánykódom. Életem sajkája nem kormány nélküli úrhajó a világmindenségben; nem lélekvesztő szerkezet, amely vagy elsüllyed, vagy elsodródik, hanem célja felé határozottan araszol. Rajtam múlik, hogy eljutok-e, és milyen kerülőkkel a végső beteljesülésig.

Ezernyi szállal igyekszem kapaszkodni, hogy Atyámtól el ne szakadjam, hanem minél hamarabb révbe érkezzem. Bűneimet palástolva, lépésenként próbálom a köztünk lévő irdatlan távolságot csökkenteni. Talán nem taszít vissza; hátha elnézően nem veszi tudomásul, hogy méltatlanul ismét közelebb settenkedtem.

Amikor rendre utasít, és sorsöklével a fejemre koppint, hogy vezekeljek; amikor közli, érdemtelenül kerültem hozzá közelebb; pillanatra mindig megtorpanok. Önvizsgálatot kezdek. Rájövök, be akartam csapni. Lépéshátrányba kerülök, de az elhagyott kilométerkőhöz nem kell visszatérnem. A hozzá vezető útról immár le nem sodródom. Csak „pörölye”, az Idő — ez a negyedik dimenzió, amelyet az ember még nem tudott szolgálatába állítani — az én ellenségem, amellyel bűneimért büntet, de Teremtőm a hozzá kapcsoló lelki szálaimat kegyelméből talán nem metszi el. Így vált végső és örök célommá az Isten.

Hódmezővásárhely, 1998. márc. 21.

Szenti Tibor

★

ISTEN PÖRÖLYE

Amikor 1997 végén e sorokat írtam, már a 21. században éltünk. Ismeretes, hogy a keresztény társadalmak Krisztus születése után néhány évvel kezdték el a világon ma is alkalmazott, hivatalos (nem a vallások, népek által, többnyire elszigetelten használt más) idősámítást. Néhány föltételezést olvastam, amelyek öttől hét évig terjedően sorolják visszafelé az éveket. Ennek megfelelően Krisztus a mai idősámításunk szerint mintegy fél évtizeddel korábban született. Vagyis megdőlt az, hogy „ezret élünk, de ezreket nem”, mivel Megváltónk e világra jövele után máris túljutottunk kétezer éven.

Isten jóval nagyobb mértékkel mér, mintsem a kulturált emberiség idejét két évezreden belül szabná ki. Amit 20. a század elején még csak föltételeztünk, ma már a tudomány bizonyította, hogy ti. volt kezdet, azaz teremtés, amelyet a mai fizika „ősrobbanásnak” nevez. A tudósok ezt az időpontot 16–20 milliárd évvel korábbra teszik. A Világegyetem *tágulásából*, *pulzálásából*, a *kvantumrészecskék* egymástól való távolodásából kiszámították: ennek az anyagi világnak a megsemmisüléséig, az „összeroskadásáig” 80 milliárd év az élete, tehát még legalább 60 milliárd év hátra van.

Ez az irdatlan, számunkra föl nem fogható időmennyiség égitestünk, a Föld esetében már korántsem ilyen hosszú. Napunk és bolygónk jóval hamarabb kihűl, majd rendszerünkben megszűnnek az élet föltételei. Lakóhelyünkön valamennyien mi is hozzájárulunk ahhoz, hogy Isten ajándékát, a természetet, és vele az életet pusztítsuk. Miután nem vagyunk próféták, egyetlen tudós sem jósolhatja meg, hogy szük kis világunk vége pontosan mikor következik be.

Isten viszont intő jeleket küld, csak érzékelnünk kell. Magunk körül látó szemmel nézzünk szét, hogy napról napra miként tesszük tönkre ezt a semmihez sem hasonlítható csodát: az életet. Félre értelmezzük és túlzásba vesszük Isten ama jó szándékú kijelentését, hogy miénk a természet, a növény- és az állatvilág; uralkodjunk fölötte, és szolgáljon eledelünkül. Azzal, hogy

kiraboljuk, kiírtjuk őket, meggyorsítottuk, és mind inkább összezsugorítottuk szűkre szabott időnket.

Az ember számára nem a halál, hanem az idő a legyőzhetetlen. Az Idő, amely „Isten pörölye”. Most még csak kopogtat vele ajtónkon. Jelzi, itt van, szólni kíván. Zárt világunk kapuja megnyílik-e végre? Ha kitárul, vajon beengedjük-e rajta? Egyelőre halkan jelentkezik. Nem türelmetlen. Vár, de az idő, amelyet szívdobbanásunkkal fogantatásunk után figyelmeztetőül belénk ültetett, egyre gyorsabban ver.

Figyeljünk befelé. Isten kéredzkedése fokozatosan erősödik. Ahogy meggyorsítottuk magunknak az életet, az időpöröly is mind erősebben üt. Süketek vagyunk talán, hogy nem halljuk, vagy szándékosan dugtuk be a fülünket? E hangot többé már nem lehet elnémítani. Az idő csilingel, kong, kopog, döbög, lesújt. Ne várjuk meg, míg az orkán morajával, az ég dörgésével, a vulkán kitörésével, égitestek robbanásával ordítani fog.

Ne búslakodjunk, hogy az idő könyörtelenül telik rajtunk. A szép test pusztul, a bőr ráncos és foltos lesz, az érzékszerveink működése csökken... Az idő múlása pörölyként töri össze ifjúságunkat és testi életünket.

Hányszor mondjuk egy-egy boldog pillanatban: „milyen jó volna megállítani az időt”. Belegondoltunk abba, mi lenne, ha életünkben valóban megállna az idő? Nem látnánk felnövekedni gyermekeinket. Nem tudnánk örülni a sikereiknek, mert velünk együtt életüknek abban a korszakában maradnának, amikor az időpöröly megszűnt ránk csapást mérni. Nem lenne több örömünk. Nem tudnánk bűnbocsánatot kérni és nyerni. Istenhez sohasem jutnánk közelebb.

Nem lehet tovább aludni sem. Értetlenül kívárni vagy figyelmen kívül hagyni az időt. Elszakadt aranyfonalat tartunk a kezünkben, amelyről a percek, mint igazgyöngyök peregnek, és összegyűjthetetlenül szétgurulnak a mindenségben. Ujjaink közül folyik ki a kincs, amelyet pedig még sokáig megtarthattunk volna; vagy késő lesz számunkra, hogy életünket Istennel és az emberekkel elrendezzük.

Barsi Balázst idézem: *„Születésünknél fogva a kronoszba vagyunk bezárva. Ezt az időt az jellemzi, hogy születésünk pillanatától kezdve a halál felé sodor bennünket. Ebben a sodródásban jött a hitnek és a keresztségnek a*

hallatlan újdonsága, mely tulajdonképpen az egyetlen történelmi esemény számunkra."⁶ A lehetőséget tehát megkaptuk, hogy ne csak a földi halál felé rohanjunk, hanem az Atyához közelítsünk.

Isten pörölyével, az idővel egész korunkat mind jobban döngeti. Vajon építeni, vagy pusztítani kívánja-e a 21. századot, az emberiség jövőjét? Válasza rajtunk múlik.

Hódmezővásárhely, 1997. nov. 10.

★

⁶ Barsi Balázs OFM.– Gál Ferenc: *Hozsannától allelujáig*. Márton Áron Kiadó. Bp., 1998. (3. kiadás.) 10-11.

HAGYUNK-E NYOMOT?

Kedves, idős gazdabarátom, Csizmadia Imre (1902–1986), kisgyerekként az első világháború poklában elveszítette apját. Ettől kezdve édesanyjával és kishúgával neki kellett gazdálkodnia. A csapás következtében nem volt a szokott értelemben vett gyermekora. Korán felnőtté érett, hogy a kiscgazdaság működjék a Vásárhelyi-pusztán, a rossz, semlyékes, szikes birtokon. Játék helyett az eke szarvát nyomta, hogy a föld kenyeret adjon.

Előbb az irka margójára, később kis papírdarabkákra, kalendárium hátuljára, majd jegyzetfüzetbe naponként módszeresen leírta életének fontosabb eseményeit. Nyolcvanadik éve felé följegyzéseit összerendezte, és két kötetben megírta sorsának tragikus történetét.⁷ Amikor megkérdeztem tőle, miért törí magát ezzel a parasztember számára meglehetősen szokatlan munkával, tömören és világosan így felelt: „Mert a veréb is hagy maga után nyomot a hóban.”

Isten is számon kéri tőlünk, vajon mi hagyunk-e magunk után nyomot, és ennek milyen lesz a rajzolata? Nem követeli tőlünk, hogy leírjuk életünket, hiszen Ő jól ismeri. Világosan látja lelkünk minden zugát, és legtitkosabb gondolataink között is olvas.

Fölbecsülhetetlen ajándékokat kaptunk Tőle. Először is egy égitestet, amely az általunk belátható térben egyedül áll azzal, hogy rajta életet teremtett. Másodszer azt adta nekünk, hogy teremtményei közül kiemelt bennünket, és az élővilág csúcsára helyezett. Harmadszor szabad akarattal ajándékozott meg minket. Többek között dönthetünk arról, hogyan éljük le a ránk kiszabott időt? Mennyire kerülünk közelebb hozzá és az emberekhez? Mit hagyunk majd magunk után?

Hívókként abban nem kételkedhetünk, hogy itt, a földi életben, föladatunk van, és ennek teljesítését számon kéri tőlünk. Ha a részeges ember a fizetésével a kocsmába megy, és miután kellően leitta magát, hazafelé botorkálva a sárba zuhan, ott hagyja lenyomatát. Tükörképe jobb fotó önmagáról, mintha a legkitűnőbb fényképezéssel készíttetné el portréját.

⁷ Csizmadia Imre: *Pirkadattól delelőig*. Magvető, 1982. *Delelőtől alkonyatig*. Magvető, 1987.

Isten számára az általunk láthatatlannak vélt nyomok a legszembeütőbbek. Amikor például megfáradt anyánkat, akár a hátunkon cipelve is bevisszük a kórházba, hogy segítsenek rajta. Nem a halálát várjuk, hanem életének megmentését. Nem felejtjük ott, amikor már hazavihetnénk, hogy az idegen, fehér falak között szeretetünk hiányában elsorvadjon, hanem ágyat vetünk megszokott hajlékában, és ha lefekszik, mellé térdelünk. Amikor az elkészülődés veritéket gyöngyöz homlokára, letörüljük, hogy enyhítsük gyötrelmét. Így hagyunk a lelkében nyomot, amelyet ajánló levélként visz magával „a nagy útra”, és az elszámolás után azzal adja át az ÚRnak, hogy amikor majd mi is követjük, könnyebb legyen a hozzá vezető ösvényen járnunk.

A kulcs a biztos és értékes nyomhagyáshoz a másik ember lelkében megőrzött segítő gondolatunk és cselekedetünk. Építhetünk hidat vagy katedrális; áldozhatunk pénzt; lemondással adózhatunk mások boldogulásáért, ha lelkünkben nem marad meg cselekedetünk öröme, alkotásunkat kikezdi, majd elsöpri az idő. Nem kell ahhoz látványos monumentumot nyomként hátrahagyni, hogy emlékünkhöz megőrződjék. Elég, ha mások lelkében kis kunyhót emelünk, amelyben megpihenhetnek, amikor tépázottan megtérnek; mert a szenvedő ember számára e hajlékban ott van Isten. Megfordul a helyzet, és ő lesz, aki fáradt testünk-lelkünk fölfrissíti, majd enyhet nyújtó írral segíti.

Advent közeleg. Fölkészülés karácsonyra, amikor valamennyi körülöttünk élő embernek szeretetünket ajándékozhatjuk. Ez a legbiztosabb nyom, amelyet magunk után hagyhatunk. Nem hóban a veréb lábnyoma ez, amely olvadáskor végleg és visszahozhatatlanul eltűnik. Ha életünk egész eddigi részét úgy töltöttük el, hogy senkit sem szerettünk, ezekben a napokban itt van rá a lehetőségünk. Mindig találhatunk módot, hogy elkezdjünk szeretni, és általa másokban nyomot hagyni magunk után. Isten ezzel őriz meg minket az örökkévalóságnak, és halhatatlanságot ad számunkra.

Hódmezővásárhely, 1997. nov. 17.

★

A BŰN

Bennem kétféle bűn születik. Az egyik alattomos. Lelkemben, testemben él. Pici még, akár egy hangyatojás. Megtévesztő külső köntösével, héjával is álcázza magát. Megszoktam, mint gazdaszervezet az élősködőt. Azért veszélyes, mert már nem érzékelem. Föl sem ismerem, hogy percről percre nő és rombol bennem. Talán hiányoznék, ha hirtelen megszabadulnék tőle, és megkönnyebbülten szárnyalhatnék. Megszoktam, terhe alatt kell élnem, és magamban cipelnem.

Előbb-utóbb mutatja magát, akár a parazita okozta fájdalmas tünet vagy véres melléktermék. Olykor hirtelen támad rám. Előtte nem is sejtem, hogy kibuggyan belőlem. Áttöri lelkem falát, belebújik a szöveteimbe, és kilyukasztja a bőröm. Akár önmagam förtelmes mása, mint sorvadva bennem élősködő ikertestvérem, elemi erővel kirobban lényemből.

A tudományos fantasztikus irodalmakból jól ismert, űrből jött parányi lényhez hasonló, amely megfertőzi testem. Mellkasomban fejlődik, majd szívemet emésztve föl, hatalmas gyilkos lényként mászik ki belőlem. Istenkáromlás, parázna bűn, embert károsító magatartás formájában mutatja meg magát. Int az elbizakodás ellen: „Íme, én is veled vagyok minden órán, és amíg tőlem meg nem szabadulsz, rabság a te osztályrészed.”

Úgy érzem, egy feneketlen, sötét üregbe zuhanok, ahonnan nincs szabadulás. Kapaszkodnék, akár a saját üstökömbe is, hogy e gödörből kívánszorogjam, de mind hiába. A bűn örvényébe elmerülök. Kiszolgáltatottan, tehetetlenül esek lefelé a kárhozatba. Ordítózom segítségért, de senki sem hallja. Talán még nem késő.

Ez a vezeklés és a tisztulási folyamat része, mert testemen kívül észlelem, e fekete kút szájánál megakadt ezüstsál még nem szakadt el. Igaz, minél mélyebbre pottyank, annál nehezebb lesz e vékonyodó fonálon kalimpálva fölkapaszkodnom, hogy magam körül újra éltető fényt láthassak.

A másik bűn, amely bennem él, ennél is gyötrelmesebb. Nem alattomos, nem rejtőzik el. Állandóan jelen van és kopogtat. Hivalkodóan tolakszik, hogy pillanatra se feledkezzem meg róla. Ha fáradtan lehajtom fejem, és végre elszenderülök, a világ kívül reked ugyan, de belül a bűn annál

nagyobb teret kap. Már nincs éber ellenőrzés. A fantáziával elszabadul a pokol. Gyötrő, rémes álmaimban jelentkeznek. Oszlophoz köt és megostoroz. Iszonyatos, az ébrenlétemben soha el nem követhető gonoszságokat műveltetne velem, amelyek ellen ebben a hátrányos, öntudatlan állapotban még nehezebb küzdenem. Ez a harc így marad a fáradt pihenés utáni órákra, hogy újabb csatában legyen a léleknek mit lebirkóznia.

Ha nyugtomban sem hagy, el lehet képzelni, miként rombol bennem napközben. Előbb csak érzékeny helyen belém rúg. Jelzi, itt van, egy percig se veszítsem szemem elől, mert most jön. Birokba vesz, és eluralkodik rajtam. Megkínozt, munkára fog.

Ez a legszörnyűbb, hiszen a bűn még meg sem született. A végrehajtás hátra van, de az örvény föltárult, s tudom, hogy már tehetetlen vagyok. Mint a vulkán morajlása erősödik, sodor a kifejlet felé. Megindul bennem az ellenszegülés. Próbálom elnyomni, de elemi erővel támad, majd kitör. Okádja a tüzet, hogy lehetőleg teljesen elégessen és megsemmisítsen, azután hamuval betakarjon, hogy hírem se maradjon. Erejével minduntalan arra késztet, hogy olyan naggyá nőjön bennem, amely erő túllép rajtam. Akkor már győzedelmes, mert sem Isten, sem ember nem bocsáthat meg nekem.

Ez a bűn sodor a kárhozat felé. Tudom, ellenem tör, mégis képtelen vagyok vele szemben csatát nyerni. Tele szájjal röhög rajtam, amint erőtlenül és mind bizonytalanabban kapálódzom, hogy végleg el ne merüljek benne. Üveges testű rovarként reszketek egy hatalmas, ragadós pókhálón, amely minden vonagló mozdulatomra erősebben tapad hozzám. Látom, gonosz fullánkja közeledik, majd iszonyú, égető fájdalommal belém szúr, megbénít és kiszív. Csak értéktelen, üres vázam marad.

„Minden bűnben van valami súlyosabban mérgező anyag, mint maga a konkrét bűn. Ez nem más, mint a természetfeletti remény elhalása.”⁸

Egyetlen kapaszkodóm marad, az ima. Fohászkodom Istenhez. Egyoldalú párbeszédet folytatok vele. Különös ez a kapcsolat. Ő orcáját elfordítva, szomorúan hallgat. Én meg a bűnöm miatt siralmas ügyetlenséggel szabadkozom.

⁸ Barsi Balázs: *Úrjövét*. Márton Áron Kiadó, Bp., 1996. 3. kiadás, 27.

Hódmezővásárhely, 1998. márc. 21.

★

A PÁRBESZÉD

Imádkozom. Keresztet vetek, és összekulcsolom a kezem. Utóbb ezt gyakran csak lélekben teszem. Mindenesetre, olyan kommunikáció ez, mint amikor egy jeladó eszközt bekapcsolok, hogy köztem és a másik személy vagy csoport között meginduljon a párbeszéd. Tudom, akinek szól, van hozzá jelfogó eszköze, és meghall engem.

Bennem kétféle ima születik. A könyörgő és a hálaadó. Az előbbiért szomorúság tölt el. Amiért kérek és kuncsorgok, úgy érzem, számító vagyok. Istennel csak azért keresem a kapcsolatot, hogy mint az alamizsnát kéregető, kolduljak tőle. Nagy lelkével talán megesik rajtam a szíve, és akár érdemtelenül is segít rajtam. Ez a kapcsolat egyoldalú, mert csak kapni akarok, miközben semmit sem adok.

Szeretném, ha a Mindenható ezt vagy azt megoldaná helyettem; megadna valamit, aminek megszerzésére képtelen vagy éppen lusta vagyok. Ilyenkor milyen jó gyorsan megidézni a Teremtőt. Előkapni Őt, aki a mi gondjainknál jóval fontosabb föladatokat megoldásával foglalatoskodik, de megszólításunkkal arra sarkalljuk, hogy ránk is figyeljen. Tehetném ezt máskor is, amikor nincs bajom, de akkor bezzeg eszembe sem jut. Amíg egészségesnek vélem magam, nem szedek gyógyszert, és nem olvasok utána, hogy az adott betegségből milyen esélyem van a gyógyulásra. Fittyet hányok a tudományra; de ha gyötrelmem kínoz, mindenfelé kapkodom, és csalódott vagyok, ha nincs azonnal, vagy nem kielégítő a segítség.

Az Isten persze valamennyi szenvedésemben mindig legyen a gyógyszerem. Olyan, akár a tableta: ha kezdődik a rosszullet, csak bekapom. Utána nyugodtan folytathatom egészségromboló és lélekölő életemet, mert Ő majd segít. Azért mindenható. Megteheti, sőt nyíltan elvárhatom tőle. Bár tudom, ez a magatartásom milyen megvetendő, ezt a hibát mégis naponta elkövetem. Elkóborolt bárányként vagy hűtlen kutyaként a tövisbokorban fönnakadva gyakran könyörgök hozzá.

De kihez könyörgök, ha bajom van? Talán a szélfútta ormokhoz, a fán fészkelő rigóhoz vagy a kövek alján megbúvó skorpióhoz? Menjek el a barátomhoz, és neki kuncsorogjak: „üdvözülni akarok, segíts hozzá!” Ebben

a kérdésben egyedül Istenre számíthatok. Mások is meghallgatnak vagy hallgathatnak, de segíteni alig tudnak. Legföljebb papom és lelkipásztorom vállalkozik rá, hogy közvetít köztem és Isten között. Ez a segítség nemes és értékes, de elsősorban annak szükséges, aki Teremtője és maga között nehezen találja meg a szavakat. Aki még istenkeresésben van, és lelke telve bizonytalansággal.

Néha elbizonytalanodom, és mint minden emberben, bennem is megszületik a kétkedés: „talán nincs is Mindenható”. De ez a gondolat egyre ritkábban tér vissza, és mind rövidebb ideig kísért, mert épp a józan észérvek takarítják ki lelkemből.

Számomra legértékesebbek hálaadó imáim. Nincs bennük és mögöttük kétkedés, számítás és kérés. Ilyenkor Istent itt érzem a közelemben. Szeretetével betölti a lelkem. Megnyugvást és melegséget találok. Ebben a kegyelmi állapotban szeretem igazán az Istent. Nem a függőséget, hanem a társkapcsolatot élvezem. Elhagy minden bizonytalanság. A talpam alatt folyó homokról szilárd gránitra lépek. Nem kell bizonygatnom vagy kerülőket tennem. Érzem, támaszt nyújtó úton járok, és nem kapaszkodásra alkalmatlan posványban imbolygom.

Ahogy az évek múlnak fölöttem, remélhetőleg párbeszédünkben változik az arány. Kevesebb lesz a könnyörgés, több a hálaadás. A kérés is folyamatosan cserélődik. Mind ritkábban magamért imádkozom. Az URat másokért szólítom; azokért, akikért aggódom; akikkel az Atya színe előtt majdan együtt szeretnék lenni, de még tétováznak, vagy nálam is esendőbbek.

Lelkemről lebontom az évtizedek során védelmül ráakódott pikkelyeket. Ezt a védtelenül maradt, sérülékeny kincset Istennek ajánlom, hogy érezze őszinteségem, és elfogadja könnyörgésem.

Fohász

Mindenható Atyám, köszönöm Neked, hogy hagyta ezt a szép napot is megérnem, és élvezhettem az életből táplálkozó, gondoskodó szeretetedet.

Bocsásd meg azt a sok bűnt, amelyet ismét elkövettem ellened, de miattuk ne taszíts el magadtól. Segíts hozzád közelebb kerülni.

Kérlek, légy velem és családom minden tagjával ma is. Add meg, hogy a ránk bízott föladatokat, munkát becsülettel ellássuk, bennük hibát ne vétsünk. Embertársainkat meg ne sértsük. Kárt, kellemetlenséget, balesetet ne okozzunk és ne szenvedjünk. Az életünk és az egészségünk megmaradjon. Városunk, hazánk, népünk és egész nemzetünk végre fölvirágozzék.

Ámen.

Hódmezővásárhely, 1998. márc. 21.

★

Istennel a párbeszédem itt nem szakad meg. Lassanként föl szabadul, és fohászként kiárad belőlem:

Itt ülök, Atyám, kerted közepén, a pázsiton. Az ég komor, amint az éj ránk borult, túlhan az erdő is sötét. De amoda, a fenyők hegyén már fényrügycét bontja az első napsugár, és lassan világosodni kezd. Tudom, hamarosan megvirrad, és szétárad bennem a meleg. Gémberegett tagjaimat végre mozdítom. Lassan fölállok, és imára kulcsolom kezem, hogy hálát adjak Neked.

Univerzumodban emberi ésszel föl nem fogható távolság, benne mérhetetlen tömeg van. Ez számunkra mind holt anyag, és teljes egészében megismerhetetlen. Az is érthetetlen, közülük miért éppen azt a kis porszemet választottad ki, amely engem alkot? Micsoda fantasztikus és csodálatos, hogy ez az emberré gyúrt matéria életet s vele lelket kapott Tőled. Mennyi, kimondhatatlan mega- és gigatonnányi anyag kering, mozog, elég és újra egyesül; futja mechanikus pályáját, de öntudatra sohasem ébred, hogy élvezni tudná a nap fényét, az eső permetét, a virág illatát vagy a felőled sugárzó önzetlen szeretetet. Én ezt mind megkaptam, bizonyosságul arra, hogy terved van velem.

Az anyag fölött évmilliárdok telnek, és nem kap tőled egyetlen, boldog órát vagy áradó melegedben teljes percet sem. Véges életem rövid. Aki megszületett, annak meg is kell halnia. Itt e földön emberi anyagom pályafutása hamarosan befejeződik. Szólít és vár a szervetlen átalakulás.

Miféle csoda történt, amikor kaptam belőled egy parányi energiát, amely az anyagban nem vész el, hanem lelkemként tovább száll. Részévé válik a mindenségnek, hogy jobban megértse, tisztelje alkotásod, és mind közelebb kerüljön hozzád.

Amikor a sötét, holt űrből egyetlen zöld és kék bolygóként, étellel telve fölkel, majd ragyogva kiemelkedik a legcsodálatosabb égitest, a Föld, nekem nem kell fölkiáltanom, mint egykor a holdon járó asztronautáknak: „Ez fantasztikus!” Mert bár nagyon is földhözragadt teremtményed vagyok, naponta átélem a fény születését, gyermekek világra jöttét, fészükéből a madarak kiröpülését. Ha semmi mást nem kaptam volna Tőled, csak azt, hogy tanúja lehettem a természet földi változásának, már ez akkora ajándék, amelyet kellően kifejezni, de megköszönni sem tudok. Pedig hitem szerint ennél jóval többet adtál nekem: a halhatatlanságomat. Azt, hogy részese lehetek a teremtés eredményének, és valamilyen formában örökkön-örökké megtartasz.

Rajtam múlik, mennyire jutok hozzád közel. A föltételeid nem könnyűek. Az elért gyarló eredményeimet is naponta megvizsgálod, milyen maradandó. Óráként mérlegelsz, mennyire vagyok állhatatos. Egy tál lencséért föladom-e elveimet, vagy tovább húzom a kötelet, hogy sohase lazuljon, hanem feszes maradjon köztünk.

URam, szégyellem, de hiszen látod magad is, a kötél nem mindig feszül! A lélek is elfárad és megtorpan. A húzószál a sárba ereszkedik. Amikor újra nekigyürkőzöm, mindent előlről kell kezdenem; föltöri a tenyerem, és fájdalmában sajogni kezd a lelkem. Ilyenkor Te vagy a vigasz, akár a szívhalálba került embernek a sötét alagút végén megjelenő vonzó fény. Világosan látlak magam előtt. Nem kell a homályban keresgélnem, másfelé tapogatóznom. Talpam kemény rögök törik, és éles kövek hasogatják. Nem könnyű az utadon járni, de van remény, hogy a végén nem jut szemem örök vakságba, hanem mint egykor a költő: csak Téged lát, Téged.

Ha pályám befutottam, és a nekem osztott munkát elvégeztem, szólíthatsz. Nyugodt szívvel hagyom itt ezt a szeretett tájat. Félutamról nem fordulok vissza megnézni, mi maradt mögöttem. Mindig előre szárnyalok,

hogy részese lehessek annak a világnak, amelynek ideje ki nem szabott, és örökre befogad. Így lesz meg bennem a Te akaratod.

Ámen.

Hódmezővásárhely, 1998. márc. 22.

★

A HALÁL

Amikor a halálra gondolok, többnyire régi halottak napi temetői hangulatok támadnak föl bennem. Omladozó kripták között vagy besüppedő sírhantokon néhány gyertya lángja lobog a csípős esti fuvallatban. E kis fények úgy mozognak, mint egykor Jézus tanítványainak feje fölött a megjelent lángnyelvek. Talán a Szentlélek van bennük most is, és örök világosságot gyújt az alatt porladóknak, vagy éppen megidézve, halottaink lelke költözött ide néhány percre, a végtelen negyedik dimenzióból, hogy velünk lehessenek. Imádkozunk. Tegyük össze a kezünket, és kis időre csöndesedjünk el.

Ne féljünk a haláltól. Fogadjuk el a természet elkerülhetetlen velejárójaként és Isten ajándékaként. Aki született, meg is hal. A biológiai óra azonban a fogantatásunk pillanatától ketyeg bennünk, és visszaszámlál. A halálhoz percről percre közelebb kerülünk; szinte rohanunk e földi pusztulásba, pedig legtöbbször kézzel-lábbal hadakozunk ellene. Édesanyánk szülőcsatornája olyan volt számunkra, mint síkos csúszda, s világra jöve az élet lejtője, amelyen már nem tudunk megkapaszkodni, csak csúszunk lefelé, és sikamlis, gyorsul velünk egész kis világunk, mindig a halál árnyékában, az elmúlás felé.

A halál nem fáj. Már nem érezzük. Csak a hozzá vezető út, a megelőző időszak lehet fájdalmas és könnyörtelen. A keresztény–keresztényen egyházak ezeket a kínokat vezeklésnek tartják elkövetett bűneinkért, s ezért még örülnünk is kell, mert így már életünkben kissé megtisztulva, könnyebben és hamarabb juthatunk Isten közelébe.

Egy érdekes filozófia szerint a halálhoz nincs is semmi közünk. Amíg élünk, nem ismerjük, nem részünk. Amikor pedig meghaltunk, már nem tudjuk, hogy milyen. Szépen fogalmaz népünk, hiszen azt vallja, hogy amikor eltávoztunk, „beleszületünk egy másik világba”. Ez rendkívüli kapaszkodót ad. A hívő ember számára valóban nincs teljes pusztulás.

A halál nem olyan, mint egy iga, amelynek jármát majd világuntig, pontosabban a világ végezetéig húzni kell, miközben gyarló földi tetteink miatt kinszenvedést élünk át. Nem is az örök vég, amikor a nagy kaszás leüti

nyakunkról a fejünket, és ezzel egy pillanat alatt megszakad az élet. Belezuhanunk a léttelen, nagy, örök és éjfekete semmibe, ahol megszűnik az öntudatunk, az egész *Én*ünk; következésképpen nincs vágy és kielégülés, csak megsemmisülés.

A mai természettudományos eredmények birtokában sokan vallják, hogy amikor meghalunk, megkezdődik organikus testünk anorganikus változása, és ennek során a világ ma kiszámítható végéig, azaz mintegy 60 milliárd évig teljes öntudatlan léteznek majd anyagi részeink. Erről persze már mit sem tudunk. Az időt nem mérjük, számunkra nem növekedik és nem fog. Egyszerre csak bekövetkezik az Univerzum összeroskadása, amelynek során még az is tönkremegy, ami anyagként megmaradt belőlünk. Ez a teljes mechanikai megsemmisülés. Az emberek nagyobb részét ezek az elképzelések riasztják. Nem tudják elviselni, sem elfogadni, hogy az élet végén minden elpusztul, és nem lesz semmi.

Maga a Biblia is segíti a fizikai tisztánlátásunkat, amely viszont kellő magyarázat nélkül sok ember materialista felfogását erősítheti. Az Ótestamentumban, a *Prédikátor könyvében* olvasható: *„Az emberek fiainak vége hasonló az oktalan állatnak végéhez, és egyenlő végök van azoknak; amint meghal egyik, úgy meghal a másik is, és ugyanazon egy lélek van mindenkiben; és az embernek nagyobb méltósága nincs az oktalan állatoknál, mert minden hiábavalóság.*

Mindenik ugyanazon egy helyre megy; mindenik a porból való, és mindenik porrá lesz.

Vajon kicsoda vette észébe az ember lelkét, hogy felmegy-é; és az oktalan állat lelkét, hogy a föld alá megy-é?

Azért úgy láttam, hogy semmi sincs jobb, mint hogy az ember örvendezzen az ő dolgaiban, mivelhogy ez az ő része e világban: mert ki hozhatja őt vissza, hogy lássa, mi lesz ő utána?”⁹

Az emberré válás óta fokozódó vágyunk a halhatatlanság. Ennek elérésére évezredekkel ezelőtt kitaláltuk a mumifikálást, és máig gyakoroljuk. Kutatjuk az élet vizét, az életelixírt; az élet fűvét; az öregedés mindenféle

⁹ Préd 3, 19-22.

ellenszerét, amelynek beszerzéséért súlyos áldozatokat is vállalunk, mert úgy gondoljuk, ha ezt birtokoljuk, megmenekülünk a haláltól.

Nagyon kevesen; csak a súlyosan sérült, lelki beteg ember kívánja, hogy számára a halállal minden egyéni esemény befejeződjék, és soha ne folytatódjék vagy ismétlődjék. Még a materialista is gyakran és titkon vágyik a folytatásra, ha másra nem, hát molekuláinak ismételt bekerülésére a természet örök körfolyamatába, hogy ez által újra valamilyen élethez jusson. Akár az *inkarnációhoz* vagy *reinkarnációhoz* is elvihetnek gondolatai. Ez viszont maga után hozza annak a lehetőségét, hogy az embernek esetleg több élete van. Ha egyiket, másikat elhibázta, netán szándékosan élte *egoista* vagy beteges, *autista* ösztönéletét, sebj, majd a következő életében összebb húzza magát. Szánja-bánja bűneit, és valamelyik további halál után már élvezheti az öröklétet. Milyen egyszerű és nagyszerű volna ez. Csakhogy hitem szerint a dolgok nem így alakulnak.

Az embernek egy élete van, amelyért felelős. Újabb étellel nincs lehetőség mindazt véghezvinni, ami e világon rendezetlenül maradt. Ráadásul nem tudjuk, Isten mikor szólít bennünket. Lehet, hogy részünkről még nincs teljesítve a küldetés, de Ő úgy látja, abból az életből, amelyet eddig éltünk, már éppen elég volt, és véget vet neki. Márpedig ha hív, akkor menni kell. Semmilyen kitérő, alku nincs! Biztonságot csak a becsülettel járt életút adhat ahhoz, hogy a halálra mindig készen álljunk, és ha Teremtőnk szólít, nyugodt szívvel induljunk.

Ez a bolygó, a Föld, Istennek legcsodálatosabb űrhajója, amely kimért pályáján egyedül rohan a Világegyetemben, de az Atya kormányozza. Csoda, hogy eddig nem ütközött, égitest becsapódása az emberiség életében jelentékenyen nem pusztította. Mindez Isten gondviselő kezének tudható be. Várhatóan ez a bolygó lesz az a negyedik dimenzió, amelyet URunk a tenyerébe rejt. Ha valaha ezen teremtette meg a Paradicsomot, tételezzük föl, itt is fogja létrehozni a Mennyországot. Ez az elképzelés azonban csupán mankó és a belé kapaszkodó ember ott sántít, hogy a Mennyország valójában nem hely, hanem *állapot*, amelyet nem valószínű, hogy az Univerzum meghatározható pontján kellene keresnünk.

Szülessünk bele abba a másik világba, abba a bizonyos „dimenzióba”, amelyben lelkünk halhatatlan. A testünk sem vész el, csak átalakul, de irdatlan időkig örök része lesz az Univerzumnak. Így kettős halhatatlanság a mi jövőnk. Ezt igazán úgy tudjuk a magunk számára is bearanyozni, ha lelkünk energiáját Isten fogadja. Vele nem csapásként, villám formájában pusztít; nem parkolóba állítja; rendező pályaudvarán esetleg kitolatja, vakvágányra löki és otffelejt.

Ha Isten törvényei szerint éltünk, a földi halál számunkra ajándék, mert ezzel Teremtőnkhez jutunk közelebb. Pál apostol világosan meg is fogalmazta: „*Mert nékem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség.*”¹⁰

Ellentétben a krisztusi halállal, amelynek vége föltámadás volt, a mi föltámadásunkat másként kell értelmeznünk. Az Ő halála egyszerre volt nagyon emberi és isteni. Emberi abban az értelemben, hogy a halált megelőző testi-lelki szenvedéseket meg kellett élnie, és a halál beálltával lelkének a testét elhagynia. Eddig a közös út. Innen viszont már élesen különbözik a mi és az Ő halála. Bár ránk is vár a föltámadás, de nem abban az értelemben, hogy majd itt a földön még elintézzünk fontos dolgokat, ahogy ezt Krisztus tette. Ide többet nem térünk vissza. (Talán el sem mozdulunk róla.) A mi föltámadásunkat úgy képzelem el, hogy beleszületünk egy másik megjelenési formába, Isten dimenziójába. De még mindig nem ez a lényeges.

A végső cél a fontos, amelyet a küldetéssel el kell érnünk. A megbékélést magunkkal, az emberekkel és Istennel. Befejezni a visszakíváncozást, a hátrafelé nézést. Csak előre tekinteni, és Őt érzékelni. Parányi részévé válni a Mindenható állandó tudattal bíró, teremtő és megmaradó ősenergiájának.

Hódmezővásárhely, 1998. ápr. 30.

★

¹⁰ Fil 1, 21.

AZ ÖRÖK FÉNY MEGÉRKEZETT

Itt a földön a legtöbb élőlény a fény felé törekedik. Fény nélkül nincs magasabb szintű élet, belső fényesség nélkül értelmes lét. A növények a nap felé törnek, és a legtöbb nyomorultul elpusztul, ha nem jut világossághoz. Még az üzőtt állat is igyekszik egy-két percre leheveredni, hogy élvezze a napot. Bőrét érzék a melegítő és cirógató sugarak.

„Isten a világ teremtését is ezekkel a szavakkal kezdte: »Legyen világosság!« (Ter 1, 3).”¹¹

Amikor a halálos ágyán Goethe szeme meghomályosodott, azt kívánta, „Mehr Licht!” „Több fényt”, több világosságot! Testünk megannyi sejtje úgy működik, éltető fényenergiát kap. Ezt az áldást nyáron magunkba szívjuk, hogy legyen tartalékunk és kitartásunk a hosszú téli napokra, amikor ezen az égövön nem látjuk a derűs eget, és nem ragyog fölöttünk a nap. A sötétségben a fény felé tapogatózunk, és várjuk, hogy a felhők meghasadjanak; végre kibújják közülük, vagy áttörjön, és aranyszálakon szikrát szórjon közénk a nap.

A léleknek még nagyobb szüksége van a fényre, mint a testnek. A lélek kenyerere a szeretetből sugárzó világosság, amely — mint a szentjánosbogár egy-egy villanása —, hol fölragyog, hol eltűnik előlünk. Az a lélek, amelyet tartósan sötétben tartanak, elfogy, akár a gyertyavilág, majd utolsó lobbanva kialszik. Lélek nélkül is lehet vegetálni. Ilyenkor az ember olyan, mint valami két lábon járó vegyi üzem, amelyben a vegetatív funkciók tőle függetlenül is működnek, de ez az élet valójában nem emberi, mert az örök élet helyett a végtelen halálhoz visz.

Mily boldog, ki megvilágosodott, akinek a lelkében ez az örök fény ragyog. Néztetek már ilyen ember szemébe? Láttatok miként csillog? Arca megszépül, ráncai kisimulnak. Szeméből nem könny, hanem megbékélés és nyugalom árad. Évezredekken keresztül arra várt a világ, hogy eljön majd egyszer hozzánk ez a belső világosság, amely — ha kell — őrlágon, de szüntelenül izzik, és lépteink elé akkor is fényt vet, amikor a nap leáldozott.

¹¹ Bajusz Ferenc: *„A sötétség nem fogadta be...”* Reformátusok Lapja. 1997. dec. 21. (Továbbiakban: B. F., 1997.)

Ez a fény kétezer évvel ezelőtt végre megszületett. Később, harminchárom év múlva néhány napra ugyan eltűnt előlünk, de győzedelmesen visszatért, „*az Ige testté lett. Benne érkezett el az emberek számára a »világosság«, de a »sötétség« nem fogadta be Őt.*”¹² Itt van velünk, csak szívünkbe kell zárnunk és követnünk. Az első alkalom karácsonykor volt...

Karácsony

A hegyek mögött eltűnt a nap. A szamár patái alatt csikorgott a kő, és a szürkületben mind bizonytalanabban botorkált. Ösztönösen rakta a lábát, de vigyázva mozdult, mert érezte, hogy nem holt kosarat, hanem életet cipel a hátán. Az ég pilácsai, mint kunyhók olajmécsesei vagy messziről lobogó pásztortűz szikrái, egymás után kigyulladtak, de a hold nem akart fölkelni. Ekkor az égbolt fekete gyolcsa mintha megrepedt volna, kibújt egy csillag, és mind jobban fénylett a csúcsok fölött. Az oktalan állat erre vette útját.

Férfi lépdelt elől, mögötte jött a szamár. Hátán egy áldott arámi asszony ült, aki még szinte gyermeknek látszott. Kendőjébe takarta fájalmaktól átjárt testét, és szótlanul imádkozott. Ki tudja, hány palota, szálláshely és kunyhó ajtaján kopogtatott a család? Akik odabent voltak, nem látták a fényes csillagot. Feljük csak a kanócból lopkodott elő kevéske rőt derengés. A csillag pedig tovább vezette az érkezőket. Megállt a barlang fölött, ahová beléptek.

Atlantiszként elmerülő gyermekvilágom tanyai istállói tűnnek föl elém. Az ünnep estéjén a gazdasszony már korán megfejte teheneit, a gazda pedig ellátta jószágait. A zsíros mécses még a fej fölötti, lyuknyi ablakrésben pislákol. A friss alom tompán elnyelte a lábak dobbanásait. A jászol öreg, barna fája elmerült alatt a sötétben. Csak a széna illata szállt, ahogy az állatok hersegeve harapták, miközben meleg pára áradt serényen mozgó ajkaik közül. Amikor mögöttük kinyílt az ajtó, és kívülről betódult a hideg, vele együtt beléptem a meleg istállóba. A nagy busa fejek egyszerre fordultak felém, és kíváncsi pillantásokkal figyelték mozdulataimat.

¹² Jn 1, 4-5. és B. F. 1997.

Az állatok így fogadhatták akkor azt a családot is, ott Betlehemben, amikor más menedéket nem lelve, betértek a pásztorok téli szálláshelyére. József levette köntösét, és Máriának fészket hevenyészett. Ettől kezdve érdekességként kövessük nyomon az apokrif, nem hiteles, de kedves (ál)történetet.

»Gábrriel mondta Máriának, „csodával fog embertestbe születni”. Az ortodoxia egyik doketista¹³ „apokrif evangéliuma” tudósít erről a „csodáról” a következőképpen:

A British Múzeum „Codex Arundel 404” jelzésű okmányában, mely „Liber de Infantia Salvatoris” címen ismert — a következőket olvashatjuk (a Mária szülésénél segédkező szülésznő beszél):

„Amikor bementem, hogy a hajadont megvizsgáljam, úgy találtam, hogy arcát az ég felé fordította és imádkozott. Hozzá érve mondtam neki:

– Mondd, leányom... nincs-e valami szerencsés kellemetlen érzésed, vagy nem fáj-e valami?... Ő csak folytatta imáját, és mint egy sziklakő mozdulatlan maradt, mintha semmit se hallott volna. (71)

– Amikor eljött az óra — megnyilatkozott Isten ereje. A hajadon, aki az égre szegezte tekintetét, mintha teljében lévő szőlőtővé változott volna, és amikor megjelent a Fény, dicsérte Azt, akitől megáldatott. A gyermekből sugárzott a Fény — éppúgy, mint a Napból... Ez a Fény úgy született, miként a harmat az égből leszáll a földre.

– A csodálkozás kábulata töltött el, és elfogott a félelem, mert szemem odaszegeződött ahhoz a ragyogáshoz, mely a most született Fényből áradt... és ez a Fény egyre jobban sűrűsödött, gyermek formát vett lassan, addig, míg olyanná nem lett, mint egy emberi csecsemő. Ekkor bátorságot vettem, lehajoltam, megfogtam, nagy vigyázattal karomba vettem, és az volt a csodálatos, hogy semmi súlya nem volt, annyi sem, mint egy újszülötté. Megvizsgáltam, és láttam, hogy testén nyoma sincs a szülésnek, tiszta volt, könnyű és ragyogó. Mialatt én azon csodálkoztam, hogy nem sír, mint a többi újszülöttek, ő pislogva nézett — majd kedvesen rám nézett, rám mosolygott, és a szeméből olyan nagy fényesség áradt, mintha villám lenne.

¹³ Doketizmus (görög-latin) = az 1. században keletkezett, az egyháztól elvetett tan arról, hogy Krisztus csak látszólag öltött testet.

– *Amikor a hajadont fogtam meg — szűznek találtam. Nemcsak a szülésnek nyoma nem volt, de férfi sem érintette őt soha. (73-74-75.)*«

A fogantatás sem volt más, mint hogy egy leány lelkébe parányi, olthatatlan szikra költözött, és áldott állapotának napjai alatt fényé fejlődött. Mária arca azért ragyoghatott, mert ez a belső világosság tükröződött rajta.

Bajusz Ferenc fogalmazta: „*Jézus azt mondja magáról: »Én világosságul jöttem a világba, hogy aki hisz énbenem, ne maradjon sötétségben«*¹⁴. Jézus világossága az, amely utat mutat az Atyához.

Jézus maga volt az éltető Világosság. Szavai döntés elé állítanak bennünket. „*Én vagyok a világ világossága. Aki engem követ, nem jár sötétségben«*.”¹⁵

Ezek után fölteszem a kérdést, hogy a karácsony mit is jelent nekünk, boldog utódoknak, akik e csoda után születhettünk, és értesülhettünk a kétezer évvel ezelőtt történelekről? Legalább hat fontos értéket:

A karácsony mindenek előtt **Jézus születése**. Számomra — és a különös megfogalmazáson lehet vitatkozni — ez nem valami szalmára pottyantott, visító, előbb levegőért, majd az anyamell után kapkodó, magzatmázás kised világra jötte. Jézus *királyként* érkezett e földre. Ha testben még kicsi volt is, de nem átlagos gyerek, nem is koravén, aprócska felnőt, akivel különlegesen kell viselkedni.

Ő bánt velünk szokatlanul, már azzal a tettevel is, hogy egyáltalán vállalta testünk formáját, és élte azt az életet, amelyet az ember. De nem jászolba teendő, tiszta alomra fektethető csecsemő volt, aki az anyatejtől, majd a pépes ételektől fejlődni kezdett; aki a szocializáció során a kis „barbár jövevényből” emberré válik. Ne feledjük, Isten Fia volt a kezdetektől a mennybemenetelig.

A karácsony az egész **család ünnepe**. Előbb két felnőtté, akiket Isten megajándékozott a legnagyobb áldással, lelkének darabjával, amelyet egy általunk életre hozott csecsemőbe, gyermekünkbe táplál. Amikor a kised megszületik, akkor válunk igazán családdá, addig csak házaspárként élünk

¹⁴ Jn 12, 46.

¹⁵ Jn 8, 12. és B. F. 1997.

együtt. De ezzel nem teljes a kis közösség. Hozzá kell tartozniuk a nagyszülőknek, s ha élnek még, a dédszülőknek. Vejeknek és menyeknek. Gyakran még a nagynéniknek, nagybácsiknak, és az unokatestvéreknek is. Ha sikerül nemcsak a születés- és névnapokat így együtt ünnepelni, hanem a karácsonyt is, minőségileg új értéket és boldogságot kapunk.

Szűkítve családi közösségünket, a karácsony **a szülők és a gyermekek ünnepe**. Minél több nemzedék élhet együtt, és ülheti körül a szentestén a fölcsillanó fényeket, abban a családban annál melegebb lesz. A dédszülők, nagyszülők minket szülőket, unokákat, dédunokákat ölelhetnek magukhoz, hogy megosszák azt a kicsorduló, föllángoló örömtüzet, amely ott izzik bennük.

A családi ünneppé vált karácsony legfőbb örömforrása a **szeretet**, amely sugárzik és árad felénk. Az idegrendszerünkben keletkezik, mint mérhető bioelektromos áram. Végigfut egész testünkön, és átszáll azokra, akiket magunk köré vettünk. Lehet akár sok mérföld is közöttünk, e szikra átüt. Semmi más nem kell hozzá, csupán energikus forrás és egy befogadó. Mindkettő az emberi lélek, csak hagyjuk benne e tulajdonságokat kifejlődni. Olyan a mi lelkünk, mint egy kohó; rajtunk múlik, mennyire fűtjük föl. Megfagyunk-e, dideregve élünk-e, vagy állandó melegében?

Nézzétek meg elmerülten játszadozó gyermekeiteket. Nyugodtan kimászhatnak anyjuk öléből, és önállóan eltávozhatnak a szoba másik szögletébe. Szállhatnak rétek és óceánok fölött távoli földekre, ha van póráz, amely nem más, mint a biztonságot nyújtó anyai szeretet, Ezzel a láthatatlan aranyszállal bármikor egymásra találhatnak, csak a fonalat egyik vagy másik végéről föl kell gombolyítani. A legerősebb és legbiztosabb összeköttetés Isten szeretete. Akár az anyai szeretet, pénzért ez sem vásárolható meg. Aki nem kapja meg, vagy nem igényli, elsorvad nélküle.

„Hol szeretet, ott **béke**”.¹⁶ A betlehemi jászolnál már nem volt lárma, nyüzsgés. A csillag is mozdulatlanul ragyogott fölötte. Ha szeretet van bennünk, akkor lelkünkben megszületik a béke. Megállítjuk érdes nyelvünk, letesszük méregbe mártott tollunk, és eldobjuk gyilkos fegyverünk.

¹⁶ A hagyományos társadalmakban a konyhában elhelyezett hímzett falvédők gyakori szövege.

Mindenkinek álma a béke, mert ez számára a biztonságot szavatolja. Ha a karácsonyt jól előkészítettük, és várjuk, hogy Isten Fia újra megszülessék köztünk, elhozza magával a békét.

A karácsony az *ajándékozás* nagy ünnepe. Ennek első részesei mi vagyunk, emberek, akik hozzájuthattunk a legnagyobb lelki kincshez, a Megváltó megérkezéséhez. Ezt kell továbbadnunk szüleinknek, gyermekeinknek. E világon semmi mást ne tegyünk jobban, mint azt, hogy az isteni kegyelem egy részét odaajándékozzuk szeretteinknek. Ezt a nagy ajándékot ahányan vagyunk, annyiféleképpen tudjuk átadni. Van, aki öleléssel vagy simogatással. Mások megértő beszélgetéssel, ismét mások tárgyak átadásával. Az a fontos, hogy ezeket milyen szívvel nyújtjuk át? Benne van-e Jézus, vagy csak megrögzött szokásaink és a garasaink kuncognak bennük?

Végül karácsony a *fény* megszületésének ünnepe. Amikor a természet, mint Istár az alvilág sötétjébe száll, minden nappal közelítünk a végső elmúláshoz. A fekete homály élettelen világgént tolul elő a kietlen mélyből. Ezen a földtekén egyre későbbben virrad, és mind hamarabb sötétedik. Szemünk nem szokja meg a fekete éjt, és fény felé vágyik. Úgy gondoljuk, a nap elveszett, és többé nem látunk ragyogást.

Midőn legrövidebb a nappal, akkor Betlehemben megszületik a Fény. Egyelőre még csak azok látják, akik körülveszik, de napról napra hosszabbodik a ragyogás. Kiárad a barlangból, fölkúszik a hegyek ormára, és bevilágítja a szorgos paraszt földjét. Megszólítja az elvetett magot: törj elő a föld mélyéből, növekedj és élj. Éltesd újra a szántóvetőt, hozz kalászt és benne magot, amely majd a jövő nemzedéknek nyújtja termését.

A fény beköltözik a tar ágak közé, leveleket fakaszt a fák rügyén, és áttör a lobok között. Lekúszik a tavak, folyók medrébe. Átsüt a levegőn, a felhőn, és csodálatos módon, az ég közepén egyedül trónolva, világosságával elárasztja az egész világot. Minden sugarában ott van a betlehemi szikra: Jézus gondoskodása. Jöhet még vihar. A napot sötét felhőtajtékok boríthatják el előlünk, de e fény, amelyet kétezer évvel ezelőtt Isten gyűjtött számunkra, soha többé ki nem alszik. Csak ki kell állnunk az árnyékból, mert a Világ Világossága mindenkire egyformán ragyog, ha hagyjuk, hogy végigfolyjék rajtunk, és költözzék belénk.

Hódmezővásárhely, 1997. dec. 22.

★

Lehet-e a fényt fokozni? Csak energia kell hozzá. Megszoktuk, hogy több, mint évszázada a lámpafoglatba egyre erősebb vagy jobb minőségű izzót helyezünk, és kapcsoló segítségével szemvillanás alatt elektromos áramot juttattuk bele. A szálak fölizzanak, és a felőle áradó fény a zugokból is kiúzi az árnyat. Fölmerül a költői kérdés, Isten tudta-e fokozni számunkra azt a fényt, amelyet kétezer évvel ezelőtt átadott nekünk Betlehemben?

Húsvét

Az Olajfák-hegyén a nap már úgy ragyogott, hogy a káprázatban, mint pusztai délibábnak lebegni kezdett az ültetvény. A fatörzsek szürkésbarna héja beszívta a meleget. Az emberek a lombsátor nyújtotta árnyékban is tikkadtnak érezték. Csak a pásztorok voltak még talpon. Az itatóhoz terelték nyájukat, hogy az állatok hús forrásra és általa enyhülésre leljenek.

Lent a völgyben, Jeruzsálem ősi falai között, a szűk sikátorokban jótékony szellő járt, és kisöpörte a fülledt meleget. A boltok még nyitva voltak, de a kereskedők már kezdték behordani kirakott áruikat. Közelgett a dél, amikor a felhő nem járta égen a nap legmagasabb pontjára kúszik, és még a jókora városfalak is alig vetnek árnyékot. Hamarosan *pészach* következik, a kovásztalan kenyér nagy ünnepe, amikor a megújult természet megannyi színnel harsog. Ilyenkor az URat dicsérni minden hívő ember templomába siet.

A pásztorok arra figyeltek föl, hogy az egyik nyitott városkapunál lármás tömeg gyülekezett. A bejárat előtt számárháton ülő, fehér gyolcsruhát viselő, szakállas férfit pillantottak meg. Az emberek kétoldalt álltak a poros, köves úton. Levették könnyű kabátjaikat, a nők fejkendőiket, míg mások a közeli pálmafákról ágakat vágtak, és sorra a serényen kocogó számár patái alá vetették. A lépések kopogása elhalt, belesüppedt a vásznak és levelek puha szőnyegébe. Csak a kiáltások hallatszottak mind erőteljesebben:

„Hozsánna Dávid fiának! Áldott, aki jő az ÚR nevében! Hozsánna a magasságban!”¹⁷

A pásztorok kérdően összenéztek:

– Vajon ki lehet ez?

– Nagy úr aligha, hiszen akkor nem számár hátán jönne, hanem szolgálai gyaloghintóban cipelnék — vélekedtek. — Talán valami próféta...

Ki volt Ő igazán; ott, az a szakállas férfi, aki számár hátán ügetett? Kétezer év telt el, és bár azóta a pásztoroknál képzetesebb emberek egész serege kutatta, az igazi nagy talányt ma sem ismerjük. Annyit biztosan tudunk, akkor Jeruzsálem síkatorain keresztül számunkra áthaladt a szeretetet nyújtó fény. *„Az öröm megosztva növekszik, mint a húsvét éjszakán szétszórt világosság.”¹⁸*

Ismét kisgyermekéveim jutnak eszembe. Katolikus tanítónőm vezetésével, a húsvéti ünnepek kezdetén, osztálytársaimmal együtt részt vettünk a tűz szentelésén. Alkonyodott. A kora tavaszi nap már nem süttött, gyorsan sötét és hűvös lett. A Tisza felől hideg fuvallat támadt. Amint a faszén izzani kezdett a templomfalnál, mintha jókora száj fújta volna, az esti szélben lángra kapott, és világítani kezdett. A pap megszentelte, majd meggyújtotta a hatalmas, vastag húsvéti viaszgyertyát. Mi mindannyian sorra odamentünk, hogy a magunkkal hozott kis gyertyácskákat erről az egyetlen tüzről lángra lobbanthassuk. Kisebb-nagyobb kezekben terjedt a fény. Sziporkázott, szikrákat vetett, a szél el-elyomta, vagy éppen fölélesztette, de már olthatatlanul fénylett. Bevilágította a kipirult, átszellemült, éneklő arcokat, a templom előtti teret és az utcákat, ahol elvonultunk. A kapuk megnyíltak, akár a szívek, és mindenünnen sietve jöttek felénk, majd csatlakoztak. A kántor előre énekelte:

„Föltámadt Krisztus e napon, hallelúja, hallelúja, hála legyen az Istennek!”

A menetelő gyülekezet egyetlen, hatalmas torokként ismételve énekelte. A körmenet végén, amikor visszatértünk a templomba, a pap elhelyezte az

¹⁷ Mt 21, 9.

¹⁸ Barsi Balázs. 1996. 100.

oltáron a nagy gyertyát. A forró viasz és a tömjén illata szállt. A kezekben remegő megannyi kis láng egyetlen, hatalmas fényességgel töltötte be a szent helyet. Éreztük, ez a világosság már akkor is bennünk lobog tovább, ha a füstölőben kialszik a parázs és a gyertyák csonkig égve, utolsó serecneve ellobbannak.

Amikor húsvét ünnepe áprilisa esett, és már a kéményeken a fészket rakó vagy éppen költeni készülődő gólyák kelepeltek, a gomblyukunkba pedig frissen kinyílt nárciszt vagy gyöngyvirágot tűztünk, édesanyám a maga varrta rövidnadrágban elengedett a templomba, mert ismét erőteljesen sütött a nap, meleget és fényt árasztott.

Már nem kellett gyertyát gyújtani. A körmenet úgy haladt körben a belváros útjain, hogy az elöl menetelő diákok meg a járdán várakozó emberek — akár kétezer évvel korábban Jeruzsálemben vonulásakor Jézus lába alá — frissen tört barkás vagy rügyező, zöld ágakat és virágokat szórtak a baldachin elé, amely alatt a pap a *Szakramentumot*: az oltáriszentséget vitte.

Áldozás után anyámhoz futottam. Megfogta a kezemet, és sietve átmentünk az ő templomába, hogy az istentiszteletről el ne késsünk. A hívek, akár előbb a körmeneten, itt az úrasztala körül menetelve, hitük szerint a falat kenyérrrel meg a korty borral magukhoz vették Krisztus szent testét és véré, amely ezután fényt vetett lelkükben.

Fényt, amelyet, akár a napot, már nem lehetett tenyérrel eltakarni; azóta is folyton növekedik. Akkor, azon a nevezetes húsvéton, előbb talán csak az Olajfák-hegyén legeltető pásztorok szemét vakította el, azután a Krisztust fogadó tömegét. Ez a világosság nem volt többet játékos káprázat, hanem igazi Fény, amely hömpölygött, áradt tovább. Kisöpörte a templomból a kufárokat, vállára vette a keresztet, és végigcipelte a *Via Dolorosán*,¹⁹ föl a *Golgotára*. Előbb meghasadt az ég, majd a templom kárpítja, amikor így szólt: *Eli, Eli! Lama sabaktani?*²⁰, és kiadta lelkét, de a sötét mennyboltot ekkor már villámok világították meg. A fényt végleg a sír sem tudta magába

¹⁹ Via Dolorosa = a 16. sz. óta használt fogalom, a *Fájdalmak útja*. Az az, útszakasz, amelyen Jézus vitte a keresztfáját az ítélet helyétől a kivégzőhelyig, a Golgotáig. (Kb. 1000-1500 lépésre becsülik.). 2: 695. In: Keresztyén Bibliai Lexikon 1-2. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995. Szerk.: Bartha Tibor.

²⁰ *Én Istenem, én Istenem! Miért hagyál el engemet?* (Biblia. Mt 27, 46.)

zární. Harmadnapra olyan ereje támadt benne, amely kiáradt és időszakosan harcképtelenné tette az ott örökdő katonákat.

Amikor e Világ Világossága a földről eltávozott, akkor sem hagyott bennünket a sötétségben tévelyegni. A tanítványok mind együtt ültek. *„És lőn nagy hirtelenséggel az égből mintegy sebesen zúgó szélnek zendülése, és eltelé az egész házat, ahol ülnek. És megjelentek előttük kettős tüzes nyelvek és üle mindenkire azok közül.”*²¹ Ez a fény a Szentlélek irgalmából osztódik, főként is száll, ha rányitjuk a szemünket és befogadjuk.

*„Bár benne élünk a mulandóság árnyékától, félelmeiktől átjárt, könnyekmosta völgyében, mégis a magasságokról szüntelenül világosság érkezik hozzánk. Ez a világosság maga az örök és múlhatatlan élet. Mindig egyetlen irányból, Jézus Krisztusból sugárzik, és így nyilvánvaló, hogy életünk egyetlen értelme haladni a világosság felé...”*²²

Húsvét! Te szent, te fényt árasztó, ki önmagad hagyta számunkra áldozatul, aki erre az időpontra összegyűjtötte energiádat, és felénk sugároztad, máig sem szüntél meg hatni. Sugaraid terjednek, bevilágítják a legsötétebb zugokat is — és nem győzöm eleget hirdetni —, csak végre ki kell a homályból állni, hogy napként mindenkire süthessél.

Látni és melegedni kívánsz? Fordítsd orcádat e Fény felé, kövesd, hogy világunk rögös ösvényein a sötétben mind kevesebbet botladozzál; és ez a Világosság majd azon a túlán lévő világ útján, zsákutcák meg vakközök nélkül elvezessen önmaga forrásáig!

Hódmezővásárhely, 1997. jan. 10.

★

²¹ ApCsel. 2, 2-3.

²² Barsi Balázs. 1996. 17.

A CSÖND

Különös lény az ember. Egyik kedveli a csöndet, a másik nem. Gyakran ugyanaz a személy is kettős világban szeretne élni: zsongásban és csöndben. Vajon melyik az igazi érték? A csöndhöz általában magányosság társul. Csak egyetlen ember tud hosszabb ideig teljes mozdulatlanságban és csöndben lenni. Ha már ketten vannak, valamelyik mindig megmozdul, és halk, finom nesz támad körülötte. Az ember társas lény. Sokan akkor érzik jól magukat, amikor többen veszik őket körül.

Emlékszem azokra a feszült pillanatokra, midőn tanítványaim nehéz dolgozatot írtak, és elmerülve, szótlanul hajoltak füzetük fölé. Mindenki pattanásig fokozta a koncentrációt. Befelé figyelt, hogy elméjében megszületik-e végre a megoldást jelentő gondolat. Való igaz, ilyenkor „a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani”. A teremben a lélegzetvételtől, a ruhaszövet és a test súrlódásától mégis olyan *háttérzaj* keletkezett, amely nem nevezhető teljes csöndnek.

Ha életem történetében még távolabb megyek visszafelé, legénykorom tiszai sátrazásai villannak föl bennem. Egyedül éjszakáztam a távoli, nehezen megközelíthető homokparton. Napnyugta után elült körülöttem a természet. A verőfényben úszó habfodrok elsimultak, és a hullámtalan, csöndes víztükröt semmi sem zavarta. A szél elállt, a levelek nem susogtak, az állatok elbújtak. Csak a csillagok világítottak fölöttem, mint a kovács üllőjéről szertepattant szikrák. Teremtő csönd ült a tájon. Ilyenkor növekedtek a hajtások, és bőrömön megnyugodtak a szederindától nappal karmolt, égő sebek.

Amikor a csöndet szándékosan keresve az ember elhúzódik a világtól, majd kuckójának legmélyén összekuporodva, fejére takarót borít, sötét, mély némaság veszi körül. Befelé fordulva észreveszi az élet csodálatos alapneszét, amely anyja méhében együtt növekedett vele, és a természet hamarosan különválasztva, kettős hangként érzékeltette. Parányi dobpergés volt ez, amely kicsi, gyorsan verő szívéből érkezett. A másik anyja testéből lassúbb, energikusabb dobbanás formájában szólt felé, mint amidőn a zenekarban ráütnek az üstdobra. Ekkor egy életre belénk rögzültek ezek a dobbanások. Születésünk után magunk maradtunk a saját szívverésünkkel, de

benne visszhangként halálunkig ott szól hozzánk az édesanyánké. Bármilyen mélyen belebújunk a fészkünkbe és a lelkünkbe, míg tudattal bírunk, soha sincs körülöttünk igazi csönd, mert az élet ritmusa szüntelenül ott dobol bennünk.

Jézus élete is e zajok között telt. Amint emberi testet öltött, verni kezdett a szíve. Micsoda dobbanások voltak ezek! Ma is szólnak a lelkünkben, és ennek a forrását keresi az egész hívő, Krisztust követő, keresztény világ. Ez éltet most is bennünket. Láthatatlan köldökzsinóron át szállítja hozzánk az oxigénben friss vért; a földi élet táplálékát éppúgy, mint a reményét, hogy ha eljön az idő, amikor testünk motorja végleg leáll bennünk, tőlünk Jézus finom ujjai vegyék át, és közvetítsék ezt az elnémult dobpergést. Az ő szívhangját halljuk, amint bűneinktől mindinkább megtisztulva, egyre közelebb enged magához. Ez a hangforrás vonz kétezer éve mindannyiunkat. Szeretnénk kitárni mellünket, hogy szívveréseink végre egyesüljenek. Az igazi megnyugvás az lesz, ha tudjuk, olyan erős létritmus vár ránk, amely örök energiaforrástól vezérelve, soha sem szűnik meg dobogni.

Jézus földi élete is tele volt külső zajokkal, amelyek elől talán még Ő sem bújhatott el. Valószínű, nem is akart, hiszen úgy vehette át az emberlét minden tulajdonságát, ha maga is élte teremtményeinek világát. Már a megszületése is jóval több zajforrás közepett történt, mint a legtöbb emberé. A vajúdos anya szülni külön szobába, természeti népeknél pedig kunyhóba vagy a vadonba húzódik, míg a civilizáció asszonya kórházat, szülőotthont keres föl. A nehéz órákban legfölbjebb néhányan segítik. Mária esetében egy állatokkal, pásztorokkal teli istálló volt a vajúdos és szülés helye. Talán még a kandi pillantások elől sem tudta fájó teste minden porcikáját elrejtteni.

Jézus életét végig követték az állatok; menekülések közben patáik alatt a kövek csikorgása. A Fiú az ács nevelőapa műhelyének légkörében növekedett, ahol sikított a fűrész, kopogott a kalapács, lesújtott a fejsze. A templomban ott ült a vének között, és beszélt. Majd harmincéves korában, amikor e földön elkezdte igazi misszióját, tanítvány, kufár, beteg és gyógyulásra váró ember, mennyegzői sokadalom, halászok és gyarapodó hallgatóság vette körül. Még a hegyen sem élvezett nyugalmat, amikor

magára akart maradni, hogy böjtöljön, és beszéljen az Atyával. Ekkor a sátán kísértette meg.

Micsoda hangzavar és lárma kísérhette utolsó napjaiban, amikor Izrael népének az egyiptomi fogságból való megmenekülésére rendelt hálaünnepre, a pészachra készülve, tömeg sorfala között vonult be Jeruzsálembe. Még az Olajfák-hegyén sem hagyták, hogy párbeszédét Atyjával befejezze. Áruló csöcselék és katonaság tódult a kertbe, hogy elfogja, tömlöcbe vesse. Innen már gyors és rettenetes a szenvedésekkel teli út a Golgotáig. Megvesszőzik, leköpi, kigúnyolják, és minden tisztességében megalázzák. Az Ő neve helyett izgatott tömeg ordítja Barabásét. A várható kegyetlen, véres látvány reményében tolongva, üvöltözve, káromolva követik a Kálvárián.

Csak kis csoport bujkál közöttük, amely szeretné hallani a szívverését és aggódik érte. Azután csattog a kalapács, a durva szög nyomán fröccsen a vér, és reped a gerenda. Jajgatás, sóhaj száll a levegőben, másfelől pedig becsmérő szavak. Még halálában sem hagyják magára. Bár teste megszabadul a földi kínszenvedésektől, *„a templom kárpitja fölétől aljáig ketté hasada; és a föld megindula, és a kősziklák megrepedezének.”*²³ A Mindenható sem akarja, hogy csöndben elpihenjen.

Végre leveszik a keresztről, és a barlanghoz viszik. Befektetik a sziklába vájt padkára, és kívülről a sír szájára jókora dübörgéssel hatalmas követ gurítnak. Amikor a recsegés megszűnik, ekkor lesz az elzárt sírban csönd. Micsoda rettenetes, halálos csönd ez! Megszűnik annak a szívnek a dobogása, amely bennünket is éltet. Három napra meghal a hívó világ, mert a Messiástól nem kap több éltető vért. Ekkor e mindenségben sehol, egyetlen helyen sincs olyan kilátástalan, mély, üres és süket csönd, mint amilyen Krisztus sírjában beállt.

Napokig csak a kétely ült, hogy elmaradt a megváltás; nincs újtestamentum bűnbocsánattal, és halálunk után csak a számonkérés, majd a kínos vezeklés következik. A lét értelme befagyott. Ez volt igazán a lélek csöndje. Rettenetes, gyötrelmes, tébolyító kiszolgáltatottság. A magunkra maradás és rettegés: mikor jönnek a katonák; hogyan vonszolnak minket is

²³ Mt 27, 51.

keresztül a Kálvárián, hogy kín és vérpatak közepett minél hamarabb ott ülünk ama mérlegen, amelynek serpenyője alattunk a mélybe billen, ahol jajgató, szenvedő, veritékező holtak tömegébe gurulunk, mint háborúk poklában elvérzett szerencsétlenek a tömegsírba.

Azután az anyag mélyéről az elpusztíthatatlan isteni energia mint bioelektromos áram végigfut Krisztuson, és a megkínzott test árnyékát beleégeti a halotti lepelbe. A kékesfehér, hideg szikra megüti, újraéleszti, és dobbanásra készíti az addig nyugvó szívet. A sírkamrában szétárad az élet áramának e különös, sárgás, melegre váltó fénye. Ismét van hang, amely örökre elúzi a halott csöndet. Az újtestamentum nem hamis ígélet többé, hanem maga a megváltott élet, amelyet immár Jézus szívének soha meg nem szűnő dobbanásai táplálnak a csönd helyett.

Csak a sír szája elől a követ kell elgörgetnünk, hogy meghalljuk az örök élet dobpergését, és szentől szemben láthassuk Őt. Ne várjunk a segítő angyalra; mindig valakire, aki helyettünk oldja meg a gondjainkat. A mi megváltásunkhoz a saját kezünk munkájára, és lelkünk erejére lesz szükség!

Hódmezővásárhely, 1997. nov. 21.

★

ISTEN

Kétkedők és elutasítók

Számomra mindig elfogadhatatlan és szomorú tény maradt az istentagadók okoskodása. A Mindenható létezése ellen legtöbbször két érvet hoznak föl. Az egyik, az anyagelvű ateisták koholmánya az, hogy ők „még sohasem látták Istent”. Következésképpen, amit nem látunk — korszerűbb szemlélettel: — aminek létezését valamilyen műszerrel, mérőeszközzel, a természettudományok által elfogadott bizonyítási eljárásokkal nem tudjuk igazolni, az nem létezik, az nincs is. Tipikusan buta struccpolitika!

Középiszkolás, tizenhat éves diáklányaimnak — akik mint ápolónő-tanulók, elsősorban természettudományos képzést kaptak — ilyenkor a legegyszerűbb példákat hozom. Láttad-e, amikor édesanyád petesejtje befogadta édesapádnak azt a csírasedet, amely a megtermékenyítést végezve, elindította a fejlődésedet, és ennek következtében megszülettél? Ugye nem? A jelenséget még megfelelő műszerek segítségével is nehéz lenne követni, és kimondani azt a pillanatot, amikor egy minőségileg új élet elindul. Pedig hogy ez megtörtént, arra éppen te magad vagy a bizonyíték. Azt láttad-e már, hogy naponta sejtjeid ezrei születnek és pusztulnak el? A tudomány ezt is bizonyította, még sem tűnik föl a szemedben. A tanuló elgondolkodik. Ha személyisége, vele értelmi képessége megfelelően fejlődik, elindítottam benne egy visszatérő, megoldatlan gondolatot, amely intellektusát ingerlően befolyásoló folyamattá válhat, hacsak szándékosan el nem nyomja.

A másik hasonlóan buta kérdés mindig ez: „Ha Isten volna, nem túrné el azt a tengernyi szenvedést, amelynek sok millióan, ártatlan emberek is részesei vagyunk.” Példaként hozzák a háborúkat, a gyilkosságokat stb. Ilyenkor a Bibliára hivatkozom. Elbeszélem nekik, hogy a Teremtés (Mózes első) könyvében nálunk bölcsőbb gondolkodók leírták, miként vélekedett Isten, amikor létrehozta anyagi világunkat, és benne a földet, így szólván: „*Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra...*”²⁴

²⁴ Ter 1, 26.

Többek között mit tudunk Istenről? Azt, hogy *szabad akarata van*, amelynek alapján határok nélkül dönt cselekedetei felől. Márpedig, ha mi némely tulajdonságunkban hozzá hasonlítunk, akkor ezt a szabadságunkat is tőle kaptuk, és használjuk. Más kérdés, mire használjuk? Nem tévesztjük-e össze a szabadságot a *szabados liberalizmussal*, amely az általános emberi erkölcsi normákat föllazítva, végül is az egyén és a csoport érdekeit károsítja. Rajtunk múlik, hogyan sáfárkodunk ezzel a nagy adományunkkal, és visszaélünk-e vele?

Ez a gondolat szinte magából teremti meg a következő kérdést: miért van ennyi rossz ember, és ha mi Istenre hasonlítunk, akkor Ő is negatív személyiség? Tudomásom szerint még egyetlen társadalomban sem végeztek olyan egész, a döntőképességében érett népességre kiterjedő, fölmérő kutatást, amelyik el tudta volna határolni, hogy egy közösségben hány ember képviseli az együttműködőket, a csoportját becsülettel segítőket, és hányan az agresszívokat, akik mások romlását idézik elő. Azt viszont meggyőződéssel állítom, ez utóbbiak vannak kevesebben. A kétféle ember között az arány koronként és társadalmanként jelentősen változhat, de ez odáig aligha fajul, hogy lélekszámuk megfordul, és ők kerülnek többségben; vagy ha igen, akkor népüket, benne önmagukat is pusztulásra ítélték! Általában minden haladó közösségben azok vannak többen, akik a fejlődést szolgálják, és az Istenhez vezető utat építik.

Sajnálatos, hogy valamennyi csoportban akad néhány olyan ember, aki pusztítja mások munkáját. A gonoszsággal mindig együtt jár a hatalomvágy, ennek következtében a mások fölötti uralkodás megszerzése, birtoklása. A csoportban ők tesznek szert a jó irányú fejlődés lefékezésére, majd ezt a magatartásformát kívánják követendőnek elismertetni.

Isten előbb-utóbb jelentkezik, és ezt az emberi szerepet elutasítja. „*Isten nem hívős nagyságos úr, nem közömbös szemlélő a szenvedés drámájában*” — fogalmazta Béky Gellért.²⁵ A számonkérésről szintén nem feledkezik meg, még akkor sem, ha a gonoszság elkövetőjének kilétét homály fűdi, vagy mások álcázó árnyékába burkolózik. Azt is hittudjuk, „...*nincs*

²⁵ Béky Gellért S. J.: *Vajon Isten is szenved?* Agapé, Újvidék–Szeged, 1997. 40.

*oly titok, mely nyilvánvalóvá ne lenne, és világosságra ne jönné*²⁶ Az igazság felszínre tör, és nem marad el a büntetés sem. Isten nem máglyát rak, vagy bitót állít. Ő nem híve a látványos *autodafé*knak. A gonosz ember a poklot önmagának készíti. Legtöbbször már e világon szenvedni fog benne, de hitem szerint, az elkövetett tetteinek következményeivel a halála után mindenféleképpen szembenéz.

Ezek a bevezető gondolatok csupán azt jelzik, hogy egy keresztény erkölcsaitól alaposan megfosztott, lelketlen világban nem könnyű Isten elfogadtatása, és ahhoz, hogy az emberek lelkében legalább pislákoló méceset gyűjthassunk, amely az ott honoló sötétséget oszlatni képes, előbb Teremtőnk emberi tulajdonságaiból kell valamit látható fénné változtatni.

Egy Isten három személyben

Kezdetben a Teremtő Isten alkotta mindazt, amiről elmondható, hogy *van*. A fölfoghatatlannal kapcsolatban hasonlaltal élve, Őt a mai természettudományokon nevelkedett ember számára közelebb hozva, talán képzeljük el úgy, mint Aki egy roppant nagy energiatömegként létezett a világtalan világban. Minden energia feszültséget hordoz magában, amely igyekszik ettől megszabadulni, átalakulni és újra formálódni. Isten így alkotta meg az Univerzumot, majd benne ékköként a Földet, hogy gyönyörködhesen e morzsányi, ámde világszép égitestben, amely Kálvin szerint *„Isten dicsőségének színtere”*. H. Zahrt idézem: *„...a véges nem fogadja be a végtelent, Isten nem lesz azonossá e világgal — de: e világ az a színpad, amelyen Isten kijelentésének öröktől fogva elgondolt drámáját Jézus Krisztusban előadja — a maga dicsőségére és az ember üdvére.”*²⁷

Lelke igazán akkor örült, amikor látta a növekedő, szaporodó és fejlődő növényeket, állatokat, valamennyi élőlényt, amelyet megteremtett. Midőn közülük kiemelte az embert, Szentlelkét ekkor küldte el, hogy ez által Őt befogadhassuk. Úrként tiszteljük a teremtő erőt, Aki máig is működik, és rendre változtatja, formálja a világot, ennek minden részét. Ő az élet és a

²⁶ *„Quidquid latet, remanebit.”* Lk 8, 17.

²⁷ Heinz Zahrt: *Az istenkérdés*. Ford. Ablonczy László és Szabó Sándor. A Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya. Bp., 1997. 96.

létezés számunkra. „Mert az ÚR, a te Istened emésztő tűz, féltőn szerető Isten Ő.”²⁸

Isten jósága, az emberek iránt érzett féltő aggodalma számunkra különösen akkor érzékelhető, ha személyiségét nem választjuk el, hanem egészében látjuk: „...Te irgalmas és kegyelmes Isten vagy, nagy türelmű és nagy irgalmasságú és a gonosz miatt is bánkódó.”²⁹ A Biblia máshol így fogalmaz: „Kicsoda olyan Isten, mint Te, aki megbocsátja a bűnt és elengedi öröksége maradékának vétékét?! Nem tartja meg haragját örökké, mert gyönyörködik az irgalmasságban.”³⁰

A Szentlélek – megítélésem szerint – Isten érzelmeit tükrözi irántunk. Jóságát, szeretetét fejezi ki, amelyet, akár az éltető oxigént a testnek, lelkünk táplálékául adta. Itt van körülöttünk ez az irdatlan tömegű és távolságú mindenség: a *Metagalaxis*, ahogy a fizikusok az Univerzumot nevezik. Életlenül nem élvezi Isten Szentlelkét. Bolygónk teli van étellel, de közülük egyedül csak mi találkozunk vele. Micsoda fantasztikus ajándékot nyertünk, amelyet senki más nem élvezhet! Megkaptuk hozzá a lehetőséget, hogy befogadjuk, és együtt éljünk vele.

Amikor Istenhez imádkozom, amidőn Krisztus utolsó vacsoráján adott megerősítő testét és vérért magamhoz veszem, miután közel kerülök hozzá, mindig az Ő Szentlelkét érzem. Teremtőm száll rám, belém hatol, kitölti teljes lényemet, és senki mástól nem kapható melegséggel árasztja el egész valómat. Ilyenkor úgy érzem, magam vagyok a mindenség. Bennem rezegnek az Univerzum atomjai, és nélkülem nem lenne teljes a Világegyetem. Nem nagyozolás ez, hanem átérzése mindannak, ami ilyenkor megnyílik bennem. Nem választ el sem a földi, sem az égi társaktól, mert valóságként, őszinte igazságként élem meg. Ez hallatlanul nagy biztonságérzetet ad. Érzékelem, nem vagyok egyedül. Patrónusom olyan személy, Akiben minden körülmények között bízhatom, és tudom, hogy Ő megsegít. A kisgyermek sem tudhatja olyan biztonságban magát erős apja kezét fogva, amikor átkelnek egy ismeretlen, fenyegető vadonon, mint én, amikor a Szentlélek kitölti lelkem.

²⁸ MTörv 4, 24.

²⁹ Jón 4, 2.

³⁰ Mik 7, 18.

Isten azonban nem állt meg teremtésének ezen a pontján. Különösen tanulságos volt számára az ember bűnbeesése, gyarlósága. Érzékelt: ezt az ingatag lényt tovább kell erősíteni, és megadni neki azt a lehetőséget, hogy egykor majd vele találkozhasson. Mi mást tehetett volna, Szent Fiát elküldte hozzánk, Aki emberként beleszületett abba a világba, amelyben teremtményei élnek. Tudta, olyanok vagyunk, mint Tamás, a kételkedő tanítvány, mert nekünk szükségünk van a fogható bizonyosságra. Látnunk kell, itt van velünk, éppen úgy éli az életet, mint mi. Szerved a hidegtől, az éhségtől, a korbáctól, a megaláztatástól és a kínhaláltól.

Azzal, hogy Isten egy személyben a Szentháromságot alkotja, érettünk történő szeretetteljes belső „fejlődését” jelzi. Szinte fantasztikus és érthetetlen, miért törődött velünk ennyit, s miért volt számára fontos, hogy támogasson bennünket? Ez az átlényegülés persze nem az Ő egységes erejének megosztása, hanem irántunk érzett szeretetének gyarapodása volt.

Középkori képzőművészeti ábrázolások élnek bennem. A már műveltségben gyarapodott emberiség ifjú korában, akár a gyermek, mi is igyekeztünk Őt megszemélyesíteni, hogy el tudjuk képzelni és szemünkkel látni, mert akkor még csak így tudtuk igazán befogadni. Ez volt a mi *perszonifikáciánk*. Ezekon az ábrázolásokon többnyire három hosszú köntösbe öltözött férfit lehet látni. Szorosan egymás mellett ülnek, mint akik egyetlen, széles trónon foglalnak helyet, és mintha hármás sziámi ikreként, oldalukkal összenőttek volna. Jobbról az Atya idős, hosszú, ősz szakállú férfi. Középen Jézus fiatalosan foglal helyet, de a tőlünk kapott sebeit mutatva, ahogy 33 évével eltávozott közülünk. „*Én és az Atya egy vagyunk*”³¹ — fogalmazta meg Krisztus világosan és egyértelműen. Végül a Szentlélek következik. Őt középkorúnak látjuk, rövidebb szakállal, de még sötétlő hajjal. Miért éppen férfi alakban, amikor nevének héber szava nőnemű? Ez külön fejtegetést is megérne! Talán azok, akik matriarchátusban élték le életüket, és más előljárárságban nem tudnak gondolkodni, a végítélet napján az Atya helyett egy jóságosan mosolygó nő arcát pillantják meg az égen, ők talán öntudatlanul a nőnemű Szentlelket vélik majd látni?

³¹ Jn 10, 30.

Ez a kép: Istent három személyben mutatva természetesen naivan leegyszerűsítő. Korunkban más portré alakul ki róla, amely talán érthetőbb és valószerűbb.

Ki az én Istenem?

Láthatatlan és megfoghatatlan? Ahogy vesszük. A Biblia szerint az emberek közül egyedül Mózesnek mutatta meg magát, de neki sem az arcát. Arra vonatkozóan, hogy ez a tiszteletreméltó vezér valójában mit láthatott a Mindenhatóból, nem tudjuk. Megjelenésekor emberi testet öltött-e, vagy csak a hangját hallatta, mint először az égő csipkebokorból³², erre vonatkozóan csupán a Bibliára hagyatkozhatunk. Amikor Izrael már az egyiptomi fogság után a sivatagban bolyong, Mózes kéri az urat, hogy mutassa meg neki az Ő dicsőségét.

„És monda az ÚR: Megteszem, hogy az én dicsőségem a te orcád előtt menjen el, és kiáltom előtted az ÚR nevét: És könyörülök, akin könyörülök, kegyelmezek, akinek kegyelmezek.

Orcámat azonban, mondá, nem láthatod; mert nem láthat engem ember, élvén.

És monda az ÚR: Ímé van hely én nálam; állj a kősziklára.

És mikor átmegy előtted az én dicsőségem, a kőszikla hasadékába állatlak téged, és kezemmel betakarlak téged, míg átvonulok.

Azután kezemet elveszem rólad, és hátulról meglátsz engemet, de orcámat nem láthatod.”³³

Az Isten személyiségének megértéséhez a természet törvényeit kell segítségül hívnunk. Azt tudjuk, hogy ahányszor „megjelent”, szólta, hírt adott magáról, ezeket mindig az ember számára egyértelműen fölismerhető jelenség formájában cselekedte. Közülük leggyakoribb volt a tűz. Mit észlelünk a lángokkal? Mindenekelőtt fényt, amely a környező sötétebb háttérből vagy felületről jól elkülöníthető módon szembetűnik. Ahol valami ég, ott többnyire sugárzó hő fejlődik, amelyet egész testfelületünkön, bőrünkön keresztül

³² Kiv 3, 1-14.

³³ Kiv 33, 18-23.

érzékelnék. Végül halljuk az égés zaját, a ropogást, ahogy a benne emésztődő anyag a lángok között átalakul. Olyan ez, mint a villámlás és az égzengés. Ha már egyazon jelenségről három érzékünk ad igazolható információt, azt a kételkedő többnyire elfogadja. Isten az égő áldozatról szólva, népének utasításba is adja: *„A tűz szüntelen égve maradjon az oltáron, és el ne aludjék.”*³⁴

Szentírásunk, a Biblia tele van az energia megjelenésének e formáival. Amikor Isten kimenekítette népét az egyiptomi fogságból, a pusztában vezetve őket, nappal felhőoszlop, este pedig tűzoszlop formájában ment előttük, és mutatta az utat.³⁵ Illés próféta, midőn Elizeussal együtt tartott Béthel felé, tüzes szekéren ragadtatott el: *„És lőn, amikor menének és menvén beszélgetének, imé egy tüzes szekér tüzes lovakkal elválasztá őket egymástól. És felméne Illés a szélvészben az égbe.”*³⁶ Saul a damaszkuszi úton hatalmas fényességet látott, amely három napra elvette látását, és hangokat hallott, amely szavak megváltoztatták személyiségét, egész további életét.³⁷ Jézus utolsó szavai ezek voltak: *„Maradjatok a városban, míg erő nem tölt el benneteket a magasságból.”*³⁸ Krisztus mennybemenetele után a tanítványok feje fölött lángnyelvek formájában maga a Szentlélek jelent meg, tudtukra adva, hogy nem maradtak egyedül.³⁹

Béky Gellért a Szentháromságról szólva, a Szentlélekről így nyilatkozott: *„A Szentírás egyszer sem hasonlítja személyhez. Mindig csak tűz, víz, szél, energia, erő szerepel. Csak egyszer hasonlítja élőlényhez, a galambhoz. Ez nyilvánvalóan jelkép.”* Rendkívül figyelemre méltó, hogy egy teljesen más kultúrában, a japán zenben is hasonlóan vélekednek: itt *„...személyes Isten-fogalom nincs — folytatja Béky —, hanem a Mindenség, a Természet, a természetben dolgozó erők, a szél, a víz, a tavasz isteni,*

³⁴ Lev 6, 13.

³⁵ Kiv 13, 21-22.

³⁶ 2Kir 2, 11.

³⁷ ApCsel. 9,3-9.

³⁸ Lk 24, 49.

³⁹ ApCsel. 2, 3.

misztikus fogalmak. Ők ezáltal közelednek a meghatározhatatlan nagy Titokhoz."⁴⁰

Az világossá válhat előttünk, hogy lennie kell olyan energiának, amely maga a **Forrás**, amely tehát nem fogy el, mint egy „örökmozgó” kezdeti lendülete. Nem tűnik, nem enyészik el, önmagát föl nem emészt, sőt másoknak is energiát nyújt. Istent úgy is elképzelhetjük mint egy elektromos forralót. Amikor megszüntetjük az áramot, az izzószállal nem közlünk több hőt, kihűl a tea. Istent elutasítva megszakad az éltető forrás, és megszűnik az igaz élet.

Isten maga a ragyogás, aki bevilágítja a sötétséget. Amikor Jeruzsálem népe járványtól pusztul, Ézsaiás így szól:

„Kelj föl, tündökölj, mert eljött világosságod, rád ragyogott az ÚR dicsősége.

Bár még sötétség borítja a földet, sűrű homály a nemzeteket, de fölötted ott ragyog az ÚR, dicsősége meglátszik rajtad.

Világosságodhoz népek jönnek, és királyok a rád ragyogó fényhez."⁴¹

A fizikából már sok mindent ismerünk az energiáról. Ha megszűnik tápláló forrása, valamennyi véges lesz, és bizonytalanná válik a jövője. Egyszerű példát említve, hasonló lehet ahhoz a *potenciális energiához*, amely csak bizonyos *zárt körülmények* között működik. Ilyen lehet a *gravitációs térben* fölemelt tömeg, amelynek a mozgatása által keletkezett potenciális energiája akkor szabadul föl újra, ha leejtjük, és az az őt vonzó (többnyire nagyobb) tömegre esik. Ez az energia viszont nem nyilatkozhat meg gravitációmentes térben, például a világűr anyagmentes szegmentében.⁴²

E szerény példa is jelzi, esetünkben, Isten keresésében nem egyszerű fizikai energiáról: például fényről, hangról, hőről stb. van szó. Neki három alaptulajdonsága van. Egyik a már említett önálló energiaforrás, amely nem vész el. Amikor Mózesnek kijelölte a népével kapcsolatos föladatokat, és a

⁴⁰ Vámos Péter: „*Mostanában japánul írok...*” 71-86. = *Két kultúra ölelésében.* Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya. Bp., 1997. »Anima Una«-könyvek 12. 80.

⁴¹ Ésa 60, 1-3. (Idézet a *Biblia magyarázó jegyzetekkel* c. kiadványból.)

⁴² Ma már olyan „üres” a tér, hogy csak minden 2 km³-es kockájában találunk egyetlen anyagi részecskét.

pátriárka megkérdezte, mit mondjon az embereknek, kitől kapta ezeket a szigorú utasításokat, a hang így magyarázta meg neki saját múlhatatlan személyét: „*Vagyok, aki Vagyok.*”⁴³ A „van” az állandóságot, az örököt jelenti, amely tehát nem volt, nem lesz, hanem mindig létezik.

Isten másik fontos tulajdonsága az, hogy a természet erőinek nincs kiszolgáltatva és általuk szabályozva. A körülmények nem befolyásolják, nem függ tőlük. Ezért tehát mindig kiszámíthatóan és egy korábbi, ismert állapothoz viszonyítva nem másként vagy tőle eltérően működik, cselekszik. Harmadik — de talán legfőbb tulajdonsága —, hogy ez az energia **megszemélyesült**. Vagyis **öntudattal** bír. Valamennyi, az Univerzumban föllelhető energia, és ennek forrása a természet törvényeinek kiszolgáltatott, ezért előre meghatározott, programozott megnyilvánulásait öntudatlanul hajtja végre.

Isten természetét Indiában a korszerű természettudományos magyarázatok előtt már korán ismerték. Példa erre a *Mahábhárata* egyik részének, a *Bhagavad-gitának* versrészlete: „*Mindegyik létállapot az Én energiából nyilvánul meg, legyen az a jóság, a szenvedély vagy a tudatlanság kötőerejéből. Tudd meg, hogy bizonyos értelemben Én vagyok minden, de mégis független mindentől. Rám nem hatnak az anyagi természet kötőerei.*”⁴⁴ Ez az utolsó mondat nagyon fontos, és meghatározó értékű számunkra. Nem kiszolgáltatott, ugyanakkor az egész mindenség Őt szolgálja.

Isten mint amfora

Az amfora különösen szép kulturális örökségünk. Formája, ez a két füllel ellátott, kecsesen öblös háztartási víz-, olaj- és bortároló edény a *neolitikumban* már akkor föltűnik, amikor az agyagművesség magasabb szintre került, de széles körű elterjedése, főleg Keleten az ókorban következett be. Az élet számára elengedhetetlen, kedves italokat tároltak

⁴³ Kiv 3, 14. „*Eheje, asher, eheje.*”

⁴⁴ *Az eredeti Bhagavad-gita*. Bp., 1990. 389. A 7. fejezet 12. verse. Ámde ez az *Én* Indiában nem a mi személyes Istenünk.

benne, ezért maga az edény is értékesebbé vált, fölmagasztosult az ember szemében.

Görögország falusi kis temetőiben máig láthatók olyan sírok, amelyeket a korszerűségi követelmények szerint lefödtek ugyan betonlappal, de a fej fölött lyukat hagytak rajta, és alj nélküli amforát ragasztottak rá. Az itt élő emberek pogány hitet tükröző, *transzcendentális* elképzelése szerint, a holt lelke ezen a lyukon, és edényen keresztül jár föl- és alá, a túlvilágból a világba vezető útján. A sírra helyezett amfora szinte gyűjtő- és óvóhelye az érkező vagy éppen távozó léleknek. Előszobaféle, amelyből a lakótérbe vagy a külvilágba lehet lépni. Itt nyílik mód várakozni, hogy a be- és kilépéshez szükséges körülmények megfelelőek-e, vagy sem.

Az ember számára Teremtőnk is hasonlatos az amforához, de kicsoda különbség van a kettő között! A cserépből formált edény törékeny, bármikor földőlhet, odakoccanhat, vagy szándékos törés áldozata lehet. Tárol és közvetít, de maga élettelen, rideg marad.

Isten a mi Edényünk, Aki tele van szeretettel, jóságának megbocsátó készségével. Nem borul föl, hogy tartalma, mint vízcsöpp a sivatag homokjában, pillanat alatt elvesszék. Szilárdan áll, és biztonságot nyújt. Aki belekerült, többé nem bocsátja el. Nem szikkad ki belőle, nem önti ki az ellenséges és élettelen világba. Élvezheti mindazt a táplálékot, a lélek kenyerét, amelyet mint szeretetet szüntelenül megkap tőle. Már nem kell érte dolgoznia. Nincs gondja, hogy mi lesz holnap, mert az edénye üresedőben van, és a szüret még messze, amikor a gazda újra sajtolhat, olajat vagy bort önthet belé; a gabona is éppen csak zöldell, nem tudni mikor lesz az aratás, hogy a hombárként használt amfora ismét megteljen kenyérnek való szemekkel.

Isten a mi amforánk, befogadó edényünk. Amikor hozzá imádkozunk, amikor áldozatot hozunk, a másik embertársunkkal jót cselekszünk, mindig a jövőnkéről gondoskodunk. Ahogy a kisgyermek készül a karácsonyra, és napi jótéteményét egy-egy szalmaszálla váltva, oltalmazóan puha fekvőhelyet készítve, az oltár elé kitett csupasz, kemény jászolban fekvő kisdud Jézuska alá helyezi, minden, a Teremtőnknek kedves cselekedetünkkel az Ő amforájába gyűjtjük az örök élethez szükséges tartalékunkat. Isten közelében

ebből részesedünk majd. Azt kapjuk vissza, amit magunknak fölhalmoztunk. Aki életében minden nyáron, mint a mesebeli tücsök, nem gyűjtött, csak hegedült; a pillanatnyi örömeket élvezve táncolt és mulatott; aki megfélekedezett saját jövőjéről, az bizony üres edényt talál a hosszú úton, és tikkadt ajka nem szürcsölhet belőle enyhülést. Nem jönnek a szánó hangyák, akik mindvégig szorgosan gyűjtöttek, hogy a léhűtővel osztzkodjanak.

Isten amforája olyan, mint egy értékálló bank. Ha legalább annyit elhelyezünk benne, amennyi URunk igénye szerint az örök életbe való bejutásunk váltsága lesz; és ha ez nem mérhető is a szent emberek betétjével, annyit számunkra is kamatozik, hogy soha ki ne fogyják. Rajtunk múlik, megrekedünk-e Isten fénylő házának enyhet nyújtó előszobájában, vagy mint tisztos részvényesek, egy szobával közelebb kerülhetünk hozzá, hogy a lelki didergést végleg feledve, a mindenható Edényéből több meleget kapjunk. Béky Gellérttel gondolkodva: „*A mennyország nem egyéb, mint az Isten örömében való részesedés (Mt 25, 21.)*.”⁴⁵

A mérhetetlen magány

Azt tehát mind természettudományos, mind teológiai szempontból, de panteisztikus gondolatmenettel, vulgárisan elmondhatjuk, hogy kezdetben van az **Ősenergia**, amely *tudatos*, tehát **lény**, közelebbről **személy**. Az öntudatlan anyagrész is „keresi” a másik kapcsolatát. Érintkeznek, összekapcsolódnak, elválnak, átalakulnak, újra képződnek. Még inkább jellemző ez a tudatos erőre, amely önmagában magányos. Ez a kezdeti állapot az **ősmagány**, amelyben az anyag tulajdonságait részben meghatározó *térnek, időnek és mozgásnak* nincs értelme, mert ezek meg sem születtek.

Isten tulajdonságai közül két dolgot bizonyosan tudunk. Azt, hogy *mindenható*, **mennyei Atya**, aki szeretetből teremt és „emberi tulajdonsággal, arculattal” bír. Az ember csoportos lény, magában elpusztul. Minél inkább elkülönítjük környezetétől, annál hamarabb bekövetkezik megsemmisülése. Annál jobban él, ha növeljük életterét, benne a társaságát. Isten birtokában

⁴⁵ Béky Gellért S. J.: *Szép Szűz Mária*. Korda Könyvkiadó. Bp., 1994. 63.

van e tulajdonságnak, hiszen megteremtette az anyagi világot, és — emberi szemszögből nézve —, oldotta vele magányosságát.

Ez az okoskodás viszont nem jelenti, hogy Isten azért teremtett bennünket, mert magányát csupán velünk akarta oldani. Van arra keresztény példa, hogy a szentek és a teológusok Istennek „játszótársai”. De költői és naiv lehet a kérdés: vajon milyen szellemi partnerei lehetünk mi Neki? Barth Károly életművét elemezve Heinz Zahrt, többek között ezt a naiv megállapítást tette: „...mivel Isten szeretetének szabadságában öröktől fogva elhatározta, hogy kegyelmet fog gyakorolni, hogy ennek a kegyelemnek legyen tárgya és elfogadója, hogy neki magának legyen partnere, ezért és csakis ezzel a céllal, és ezzel a szándékkal teremt és tartja fenn a világot, és az embert, és uralkodik fölötte.”⁴⁶ (Egyáltalán nem vagyok biztos, hogy Isten „ezért, s csakis ezzel a céllal” teremtette a világot. Az ő cselekedeteit az ember aligha világozhatja át, mint egy üveget, hogy tisztán lássa.)

Elgondolkodtató P. Davies szintén ide vonatkozó vélekedése: „Csaknem bizonyos azonban, hogy nem jutunk a végén zárt, teljes, logikai igazságokon alapuló világmagyarázathoz. El vagyunk zárva a végső tudás, végső magyarázat elől, ugyanazok a szabályok zárnak el bennünket, amelyek egy efféle magyarázatra serkentenek. Ha ki akarunk törni a csapdából, a »megértésnek« a racionális magyarázattól eltérő fogalmával kell próbálkoznunk. Talán a misztikus megismerés vezet el ehhez a megértéshez.”

A továbbiakban így folytatta: „Mi, akik az Univerzum gyermekei vagyunk — a csillagok életre kelt pora —, el tudunk töprengeni ugyanennek az Univerzumnak a természetéről, olyannyira, hogy olykor az azt működtető törvényekbe is bepillanthatunk. Rejtély, miként kapcsolódunk ilyen kozmikus dimenziókba. Ez a kapcsolat azonban vitán felül létezik.

Mit jelent mindez? Mi az Ember, ha ekkora kegy részesei vagyunk? Nem hiszem, hogy létünk a Világegyetemben a vaksors szeszélye, a történelem véletlene, semmi kis zöreje lenne a nagy kozmikus drámában. Ehhez túlon túl is belekeveredtünk a dolgokba. Meglehet, maga a Homo sapiens faj fizikai léte valóban mit sem számít kozmikus méretekben, az

⁴⁶ Zahrt. 1997. 95.

azonban, hogy a Világegyetem egy bolygóján tudatos szervezetek élnek, feltétlenül meghatározó jelentőségű tény. A tudatos lények révén a Világegyetem öntudatra tett szert. Ez pedig csöppet sem elhanyagolható körülmény, nem céltalan, értelmetlen erők jelentéktelen mellékterméke. Nekünk valóban itt a helyünk.”⁴⁷

A magány fordítva is igazolható. Az ember nélkül nemcsak Isten volna magányos, hanem mi is Ő nélküle. Talán az egész Univerzumban az egyetlen olyan kis csillagrendszerben élünk, ahol biológiai, fizikai életünket egy megfelelő távolságra lévő nap energiája tartja fenn. Valószínű, hogy az egyetlen bolygón vagyunk, amelynek olyan holdja van, mely időnként teljesen kitarja testi létünk forrását, és néhány percre elvonja tőlünk a napot.

Leírhatatlan az az érzés, amikor a halott úr hideg fuvallata megérint bennünket, föltűnik néhány fényes csillag, és a napnyugta homályában elhallgatnak körülöttünk az addig zajos állatok. Azután a másik oldalon, a nap és hold korongját egyszerre kiformázó keréken hirtelen olyan izzó kis parázs jelenik meg, mint egy villámot szóró ékkő. Kiviláglik újra a nap, és hirtelen oszlatja el a sötétséget. A csillagászok ezt a pillanatot és jelenséget *gyémánt gyűrűnek* nevezik.

Isten fölemelt ujján van ez a különleges ékszer, amelyet gyakorta láthatunk, hiszen időnként figyelmeztet bennünket: bármikor végleg elveheti tőlünk a napot, de most még visszakaptuk, hogy életünk forrásaként testünkkel gondoskodhatunk lelkünk örökkévaló, boldog életéről.

A bibliabeli Édenben álló tudás fájáról származó gyümölcs tiltásával Isten azt is tudomásunkra hozta, hogy számunkra egyelőre *tabu* a teljes megismerés. Nem hagyja, hogy minden titkát kifürkésszük. Következésképpen az ember sem itt a földön, sem abban a bizonyos — talán negyedik? — dimenzióban, ahová lelkünk majdan távozik, nem érhet el olyan érettségi fokot, hogy Istenné váljon. Tőlünk, életünk vitelétől és persze Atyánktól függ, hogy bennünket majdan mennyire ereszt magához közel, de

⁴⁷ Davies. 1995. 229-230.

ez sohasem jelenti a vele való egybeolvadást és azonosulást. Isten egyedüli végtelensége egy bizonyos szinten túl mindig megmarad.

Az ősrobbanás

Rendre bosszankodva mosolygok, amikor a materialisták és az idealisták küzdelmét szemlélem. Az előbbieket azt állítják, hogy kezdetben volt az anyag, amely el nem pusztítható, tehát örök. Utóbbiak pedig azt vallják, hogy kezdetben és mindig volt az *Isteni Energia*, amelytől származtatható az anyagi világ. Nem naivabb sárdobálás ez, mint annak a kérdésnek az eldöntése: „melyik volt előbb, a tyúk vagy a tojás?” Persze e kérdés eldöntésén sok múlik, hiszen amíg a hüllő és lágyhéjú petesejtje együtt fejlődik tyúkká, vagy méshéjú tojássá, addig az anyag megszületésének volt kezdete; legalábbis ezt a „fölháborító tézist” állította föl a 20. század első felében néhány fizikus. Az angolok a teremtés pillanatát rögtön el is nevezték „Big Bang”-nak, „Nagy Bumm”-nak, amelyről kezdetben csupán annyit tudtunk, hogy az elmélet szerint ezzel az *ősrobbanással* indult el az Univerzum. Csakhogy ezt bizonyítani kellett.⁴⁸

Az anyagelvű szemlélet modern angol úttörője, P. W. Atkins szerint — még az anyag örökkévalóságát hirdető materialisták számára is ostobaságnak számító gondolatait hozta nyilvánosságra — *a semmiből a semmi megteremtette a van-t*. Így: *„Véletlenül kis ingadozás támadt, és egy semmiből kiemelkedő, saját átrendeződéseiből létére találó porcsomó időt határozott meg. Egy minta véletlen kibontakozása azt eredményezte, hogy a semmiből az egybeforrott ellentétekből létrejött az idő. Az abszolút semmiből minden beavatkozás nélkül lenni kezdett a kezdetleges lét. A pontok porának kialakulása és esetleges módon idővé való szerveződése az ezt előidéző, vaktában tett, céltalan lépések sora volt. Az ellentétek, a végletesen egyszerű dolgok a semmiből bukkantak elő.”*⁴⁹

⁴⁸ Sem a teológia, sem a természettudományok valódi egyenlőségjelet nem tesznek az ősrobbanás és a teremtés pillanata közé. A kétféle szemléletet — bár a fogalmakat tudósok és teológusok is gyakran együtt emlegetik — még egyetlen tudósnak vagy filozófusnak sem sikerült megnyugtatóan összehangolni, ezért ezt én is az említett tudományokban járatlan olvasók számára, a könnyebb érthetőség kényszeréből vulgarizálom.

⁴⁹ P. W. Atkins: *Teremtés*. Bp., 1987. 133.

A természettudományban ma már mosolyogni való az a bizonyítás, amely ilyen fogalmakat hoz létre, mint „véletlen, semmi, egybeforrott ellentétek, esetleges módon, vaktában tett, céltalan lépések”. Ha van igazán metafizikus gondolkodás, akkor ez az! A természet törvényeiben nincsenek esetlegességek, amelyek vaktában születnek az abszolút semmiből, mert épp a fizika definiálta, hogy *semmiből semmi sem születhet*, de ha már valami létrejött, az többé-kevésbé megismerhető, tehát azonos föltételek között mindig azonos módon végbemenő változásai, leírható tulajdonságai vannak.

A materialista P. W. Atkins okoskodása nagyon hasonlít az idealista Platónéra, amelyet *Törvények* című kései művében többek között így fogalmazott meg: „...*Azt mondják, hogy minden valószínűség szerint a dolgok közül a legnagyobbakat és a legszebbeket a természet és a véletlen hozta létre, a kisebbeket ellenben a művészet és a mesterség... azt állítják, hogy a tűz, víz, föld és levegő valamennyien a természet és a véletlen művei, s a művészetnek semmi szerepe sem volt létrejöttükben; az ezek után keletkezett testek viszont: a Föld, a Nap, a Hold és a csillagok ezek által (nevezetesen az említett négy »elemből«) keletkeztek, az elemek pedig teljességgel lélektelenek. Mármint ezek az elemek saját erejüknek véletlen és tervszerűtlen sodra által mozgásba hozva, ahogyan éppen összetalálkoztak, valami rokonság folytán összeilleszkedtek, a meleg anyagok a hidegekkel, vagy a szárazak a nedvesekkel, a lágyak a keményekkel, s általában minden természeti szükségszerűséggel, de teljesen véletlenül és taláalomra vegyült össze... — hangsúlyozzák: nem ész által, sem nem valamely isten, sem nem öntudatos művészet által, hanem — mint mondtuk — természet és véletlen folytán.*”⁵⁰

A materialistáknak az is ellentmondásuk, hogy a teremtés előttről csak szükségük van egy kis „porcsomóra”, melyből anyag születhetik. Azt már bölcsen elfelejtik magyarázni, hogy ezt a porcsomót, vagyis anyagot vajon ki teremtette?

Az is kiderült, hogy az a nagy *szervezettség és törvényszerűség*, amelyet a 18. századtól mind inkább emlegettek, nem mindig igaz. Különösen

⁵⁰ Székely László: *Az emberarcú kozmosz*. Áron Kiadó. Bp., 1997. 222.

a törvényekkel van baj, hiszen pl. a gázok, folyadékok *örvénylő mozgása* kiszámíthatatlan, tehát *esetleges*, és a legtöbb tézis, így a gravitáción alapuló einsteini relativitáselméletek⁵¹ az ősrobbanás vagy a Világegyetem összeroskadása során csődöt mondanak. Béky Gellért írta:

„A megtestesülés óta nem volna szabad, nem is lehet az Istenhez való kapcsolata nélkül meghatározni se az anyagot, se a történelmet. A bölcselek merő, tiszta anyaga mindössze az elvont Gondolkodásban, ha létezik, a képzelet világához tartozik. A valóságban az egész világ egy nagy oltár, templom, egyetlen óriási ostya, amely az átváltoztatásra vár. Az anyagvilág ilyen értelmezése ma már szinte közhelynek számít a teológiában.”⁵²

Einstein tömeg–energia egyenértékűség-egyenlete

„A Nagy Bumm elmélete Einstein általános relativitáselméletén alapszik. Az általános relativitás egyik lényegi sajátossága, hogy az anyag történései nem különíthetők el a térétől és időtől. E kapcsolatnak mélységes kihatásai vannak a Világegyetem keletkezésére nézve.”⁵³

Albert Einstein az ősrobbanás elméletével tovább lépett, és a materialista szemlélet újabb vereségeként fölállította az $E = mc^2$ képletet, a *tömeg-energia ekvivalencia* (egyenértékűség) egyenletét. (Einsteint a marxizmus követői rögtön kikiáltották panteista idealistává, és ezt a kiváló fizikus nem utasította vissza.)

Vizsgáljuk, mit jelent ez a képlet? Abban az egyenletben, amelyben egyenlőségjelet látunk, mindkét oldalon, a jeltől balra és jobbra is azonos értékeket, mennyiségeket találunk, hiszen ezért *egyenlet* a neve. E = az *energia*, m = a *tömeg*, (korábban az *anyagot* értették rajta), c^2 = *mozgás*, a *fény sebessége* négyzetre emelve, vagyis *gyorsulás*.⁵⁴ Ezek szerint az energia

⁵¹ Székely László Albert Einstein elméleteit korszerűtlennek tartja, alkotóját pedig a „*vulgárracionalizmus templomába szükséges mindenható istenségnek*” nevezte (l. m. 153.). Ezzel nem minden fizikus ért egyet!

⁵² Béky Gellért. 1997. 18.

⁵³ Davies. 1995. 41. (Einstein általános relativitás elméletéhez kapcsolódó gravitációs elméletének képlete: $G_{\mu\nu} = 8\pi T_{\mu\nu}$.)

⁵⁴ Vladimir Vukanović: *Tudomány és hit. Világhírű tudósok Istenről*. Kálvin Kiadó. Bp., 1998. Ford. Regéczy-Nagy László és Gegus Ernő.) Vuković magyarázata szerint: E = energia, m = az energiává alakult tömeg, c = fénysebesség. 35.

megegyezik a mozgó, gyorsuló tömeggel. Ha az anyagból energia távozik, a tömeg csökken, vagyis az anyag átváltozik. „Minden egyes m tömegű részecske megjelenése $-mc^2$ energiával járul hozzá a teremtő tér energiájához.”⁵⁵ P. Davies még azt is írta: „A többlet energiataralomra a Világegyetem az Einstein-féle $E = mc^2$ összefüggés értelmében saját anyagtartalma rovására tett szert.”⁵⁶

Einstein egyenleteit — ide értve a relativitás elméleteit magyarázó képleteket is — egy gravitációs (tömegvonzásos) — levitációs (tömegtaszító) erő egyensúlyához igazította, amelyek azonban, a világ kezdetén és végén, amidőn bekövetkezik a szingularitás, megváltoznak, nem működnek.⁵⁷

A fizika ekképpen fejtegette: „Energia a semmiből nem keletkezik, meg nem semmisül, hanem csak az egyik energiaformából a másik energiaformává alakul át.”⁵⁸ Az ma már világos, számunkra az energia a fontosabb, de a nélkülözhetetlen energiához maga az Univerzum is úgy jut hozzá, ha erre anyagot áldoz föl.

Müller Péter így magyarázta a szóban forgó einsteini egyenletet:

„A teremtés nem öntudatlan robbanás, hanem végtelen Intelligencia műve: minden ízében értelmes alkotás. Minél mélyebbre hatol az ember a titkaiba, annál inkább elcsodálkozik ennek az Intelligenciának formáló értelmén, törvényteremtő logikáján, emberfeletti tudatosságán [...] »Meg vagyok győződve róla — mondja Einstein —, hogy a tapasztalatilag érzékelhető világ jelenségei mögött egy Tökéletes Intelligencia uralkodik!»⁵⁹ Müller Péter hivatkozott az einsteini „nagy egyenletre”, amelyet így magyarázott: „Az $E = mc^2$ nem Einstein műve, hanem a tudatos léleké. S mivel az ember is belőle való, képes rá, hogy ezt fölismerje.”⁶⁰

⁵⁵ Paul Davies: *Az utolsó három perc*. Kulturtrade Kiadó. Bp., 1994. Ford. Both Előd. 161.

⁵⁶ Davies. 1994. 153.

⁵⁷ Davies. 1995. 44. **Szingularitás** = a *téridő* pontjai, ahol a *téridő* görbülete végtelené válik. **Téridő** = a négy dimenziós tér, amelynek pontjai az események.

⁵⁸ Szalay Béla: *Fizika*. Bp. 1966. 3. kiad. 445.

⁵⁹ Müller Péter: *Kígyó és kereszt*. Bp., 1992. 200.

⁶⁰ Müller Péter. 1992. 201.

A Biblia kiváló példákat hoz arra, hogy az életető energiának — ahogy akkor írták: az *erőnek* —, milyen nagy jelentősége van az isteni alkotásban és szabályozásban. Ézsaiásnál olvashatjuk: „*Erőt ad a megfáradottnak, és az erőtlent erejét megsokasítja. Elfáradnak az ifjak, és meglankadnak, megtántorodnak a legkülönbek is. De akik az ÚRban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a saskeselyűk, futnak és nem lankadnak meg, járnak és nem fáradnak el.*”⁶¹

Amikor Krisztus Jairus haldokló lányához sietett, a tömegben egy tizenkét éve vérfolyásban szenvedő asszony, a gyógyulása reményében a Mester ruháját hátulról, tehát orozva érintette meg, és egészséges lett. Jézus azonnal észrevette, hogy valaki érintette „ruhájának peremét”. A tanítványok titkolták ugyan az illetéktelen beavatkozást, de a Megváltó határozottan így indokolta tapasztalatát:

„*Illete engem valaki; mert én észrevettem, hogy erő származék ki tőlem.*”⁶² Azt az energiát veszítette el, amely szükséges volt a beteg gyógyulásához. (Ma a természetgyógyászok egy része saját energiájának átadásával, gyógyító szándékkal igyekszik befolyásolni a beteg szervezetet.)

Elgondolkodtató, hogy azok a 20. századi természettudósok, akik leginkább ismerték az anyagot és az Univerzumot, többségükben nem voltak istentagadók. Az bizonyos, általában nem a vulgárisan értelmezett biblikus képben gondolkodtak, amelyet a középkor óta a képzőművészeti ábrázolások jóságos öreg atyaként, hosszú fehér szakállal rajzoltak, festettek és mintáztak. Amíg az emberiségnek „gyermekkorában” szüksége volt e megszemélyesítésre, fajunk szellemi fejlődésével ezen régen túllépett. Korunkban a hívő is realisabb megközelítésre törekedik.

Isten létét erősítő 20. századi tudományos fölfedezések

A hívő ember számára Isten létéről szükségtelen a természettudományok újabb és újabb bizonyítékait felsorakoztatni. Ezek

⁶¹ Török Tibor. 1996. 125. (Ésa. 40, 29-31.)

⁶² Lk 8, 46.

legfőbb további megerősítést nyújtanak számukra. Annál fontosabb lenne a hitetlen tömegek részére. Bár szomorú tapasztalatom, hogy közülük legtöbben akkor sem hinnének Istenben, ha megjelenék, és tapinthatnák, hiszen e tapasztalásaikat is szemfényvesztésnek tartanák. Legfőbb abban bízhatom, hogy a tudományos tények igen makacsok, nehéz ellenük védekezni. A 20. század azonban sok más, Isten létéhez közelebb vivő fölfedezés mellett, két olyan bizonyítékot nyújtott, amelyet nehéz volna tagadni.

Az egyik az ősröbbanás, amelyet ma már mindenki kénytelen elismerni. A materialisták és a mindenben kételkedők legfőbb azt nem hiszik el, hogy ez azonos volt a *teremtéssel*, a mi Univerzumunk létrehozásával. Bizonyítani nem tudják, de nem lehet vitatkozni, hiszen ez szemlélet kérdése. A másik fölfedezés a torinói lepel üzenete volt. A kereszthalált szenvedett Krisztus föltámadásának igazolása.

Isten kétszer került életadó, teremtő kapcsolatban az élővilággal. Először akkor, amikor első teremtményének életet adott. Most, amikor ismerjük az *élet kettős spirálját*, tudjuk, az egyszerű élőlény milyen molekulákból, milyen arányú összetevőkből áll, de ezeket az anyagokat hiába rendezzük egymás mellé, nem kelnek életre. Amíg a szemünk előtt új fajok születnek — példák rá a vírusok, amelyek molekulaszervezetüket rendre változtatni képesek, és magukat átalakítva, új és addig ismeretlen fajként jelentkeznek —, addig új élet nem születik. Ehhez ugyanis az Isten ereje kell.

A Sixtusi kápolna freskóján, Michelangelo teremtést ábrázoló festményrészletén Istent ábrázolja, amint Ádám még élettelen testéhez közelítve, ujjából *szikrát* pattant bele, amely az embert életre kelti. Milyen költői szép a hasonlat, „Isten lelket lehelt belé”, vagyis átadott valamit önmagából, energiájából. Ez történt Krisztus föltámasztásakor is.

Az élő testet a sejtekben, szövetekben az anyagcsere által keletkező *bioelektromos áram*, az élet különleges fajtájú energiája működteti. Ha a test elpusztul, ez az energiatermelés megszűnik. Költői hasonlattal ismét azt mondhatjuk, hogy a „lélek elszállt”. Ez annyira igaz, hogy pl. az EEG készülék monitorján a koponyaagyból jövő elektromos jelek megszűnnek,

beáll a *visszafordíthatatlan agyhalál és agykárosodás*, amelyből nincs többé öntudatra ébredés.⁶³

Isten Krisztus föltámasztásakor másodszor adott magából erőt, hogy az élettani folyamatok elinduljanak. Az isteni szikra ismét megütött egy élettelen testet, amely látható fényjelenséget hozott létre, és égési nyomokat hagyott a szöveten. Utóbbi bizonyítékát a halotti lepel test felőli felszínébe beleégett emberi testrajzolat jelezte, de igazán az bizonyította, hogy az így kapott kép *negatív*, volt és *háromdimenziós*. A számítógépes kijelzés minden kételkedést kizáróan mutatja a térben való testábrázolást.⁶⁴

Az energia korszerű értelmezése, és a teremtésünkhöz szükséges erő isteni eredetének megértése csak a 20. században vált lehetségessé, amikor a tudományok fejlődésével olyan műszereket állíthattunk elő, amelyek mindezt lehetővé tették. Talán azért nem lehet hamisítvány például a torinói halotti lepel, mert évszázadokon keresztül hiába nézegették, vizsgálgatták, észre sem vették a rajta lévő háromdimenziós képet, amelyet a középkorban semmilyen technikával sem lehetett előállítani.⁶⁵

Isten most, a 20. században, amikor két világháború pusztítása, népiirtások, gátlástalan erkölcsrombolás folyt és megy vége, az emberiségnek mintegy utolsó kapaszkodóként nyújtja létezéséről az újabb, hitet ésszerűsítő legalábbis erősítő tényyszerűségeket.

Kísérlet az ősrobbanás bizonyítására

⁶³ Még ekkor is van rá mód, hogy a test biológiai funkcióit megindítsuk, de az ilyen szerencsétlen, magatehetetlen *élőhalott* nem más, mint, szakszóval élve, *apalliker* vagy *zombie*. Öntudata, „lelke” sohasem lesz többé.

⁶⁴ Ennek tagadásával hallgat a 20. századi természettudomány. Nem tudjuk, milyen mesterséges módszerrel lehetett volna ezt a technikát a középkorban hamisítvány leplel létrehozni.

⁶⁵ A legújabb vegyi vizsgálatok azt mutatták ki, hogy a lepel 13. századi hamisítvány. Vérynnyomokat nem találtak rajta. A vér színét közönséges okker festékkel hozták létre. Katolikus egyházi körökben már nem ragaszkodnak a lepel valóságához. Itt ismét a hitnek van szerepe. Ugyanakkor azt is tudni kell, a Messiást váró ortodoxiának nem lenne megnyugtató, ha kiderülne: akit vártak, már megszületett, sőt keresztre is feszítették, és úgy távozott, hogy számukra nem hozta meg az áhitott megváltást. Ezért mindent elkövetnek a torinói lepel degradálásáért.

A materialisták kezdetben hallani sem akartak az ősrobbanás elméletéről. Miért? Ennek beigazolódnia azt jelentette volna, hogy a „kezdet” létezett, azaz végbement a teremtés. Ha ugyanis kezdetben nem létezett anyag, hanem ezt az energia önmagából alkotta meg, akkor lennie kellett az energia olyan formájának, amely erre képes volt. Ha van ilyen erő, nyilvánvaló, hogy ez *mindenható*, **Aki** (és nem ami) törvényszerűen létrehoz, átalakít, megszüntet.

Az anyagot sem nagyon ismerjük, ebből következik, hogy az energiát még kevésbé. Annyit tudunk, az anyag elemi, „legkisebb” része, az atom, az ókorban vélt oszthatatlanságával szemben, a 20. század végén már mintegy száz részecskére különíthető. Köztük nem egy akad, amely megszületése után az emberi agy számára érzékelhetetlen gyorsan kiéli magát, és átalakul. De az Univerzumban van *antianyag* is, és vannak atommag-tömörülések, ún. *fekete lyukak*, a *téridő tartományai*, amelyeknek anyagsűrűsége olyan nagy, hogy onnan még a fény sem tud megszökni. A gravitációjuk olyan erős, hogy a *fotonokat* fogva tartják, ezért látszanak fénytelen, sötét foltoknak. Bennük valószínűleg nincs megfelelő anyagmozgás, következésképpen itt az idő sem mérhető, vagy fölfoghatatlanul lassú.

Azt már tudjuk, ahol anyag születik, ott — mint az atomi részekből összetett legegyszerűbb anyagképződmény — elsősorban a hidrogén jelenik meg és átalakul, „elég” héliummá, majd, ahogy az anyag „öregszik”, úgy születnek meg a mind nehezebb elemek. Ha volt teremtés, az valószínűleg hidrogénnel kezdődhetett.

Az ősrobbanást is kutatva, az USA Hubble expedíciója mesterséges égitesten, Föld körüli pályán űrteleszkópot működtet, amely bolygónk zavaró légkörétől megszabadulva, „mélyebben lát” az Univerzumba, mint földi társai. Ez a teleszkóp 1995 nyarán az addig elérhető legtávolabbi múltban fölfedezte e két elemet, amely az ősrobbanás következményeként született meg, és került a táguló, *pulzáló* Világegyetembe. Ez a fölfedezés tudományosan egyértelművé tette, hogy évmilliárdokkal ezelőtt lezajlott a teremtés.

Paul Daviestől idézzük: „*Minden bizonnyal arra a végkövetkezésre kényszerülünk, hogy az ősrobbanás minden fizikai létező, a tér, az idő, az*

anyag és az energia számára a kezdet kezdetét jelentette.”⁶⁶ Az ősrobbanás eddig ismert bizonyítékait számba véve így írt: „Mindent összevetve megállapítható, hogy a Világegyetem tágulása, a kozmikus háttérsugárzás és a kémiai elemek megfigyelt gyakorisága hathatós bizonyítékokat jelentenek az ősrobbanás-elmélet mellett.”⁶⁷

Amikor azon töprengünk, hogy „...mi történt a Nagy Bumm előtt? A válasz az, hogy nem volt »azelőtt«. Maga az idő is a Nagy Bummal vette kezdetét. [...] Szent Ágoston már régen megmondta, hogy a világ az idővel és nem az időben teremtődött, és a modern tudomány pontosan ugyanerre az álláspontra helyezkedik.”⁶⁸

Némely csillagász szerint az Univerzumban hozzávetőleg 200 milliárd csillag és nagyobb égitest lehet. „Becklések szerint az Univerzumban 10^{11} galaxis van, amelyekben egyébként átlagosan ugyancsak 10^{11} számú égitest foglal helyet, vagyis az egész Univerzumban 10^{22} számú égitest található. Minthogy ezek átlagos tömege a Nap 10^{33} gramm tömegének felel meg, így az égitestek összes tömegének nagysága 10^{55} gramm.”⁶⁹ Közülük a mi naprendszerünk az egyik legfiatalabb, hiszen mindössze „csak” 4,5–5 milliárd éves. Az élete sem hosszú, hiszen még ugyanennyi ideje van hátra. Mégis, a jelenlegi ismereteink szerint, az általunk „belátható” mindenségben egyedüli, ahol a miénkhez hasonló élet született.⁷⁰ Ehhez hidrogénre, metánra, ammóniára, vízre van szükség. Ezek az elemek és vegyületek más égitesteken is föllelhetők, ám ezek mégis holtak.

Az Univerzum tágulásából — egymilliárd évenként 5-10 százalék —, vagyis az anyag szétszóródásából következtetni tudunk, ez a teremtés 16-20 milliárd évvel ezelőtt következett be. Abból a tényből, ahogy a mindenség

⁶⁶ Davies. 1994. 33-34.

⁶⁷ Davies. 1994. 37.

⁶⁸ Davies. 1995. 43..

⁶⁹ Török Tibor: *Istenhit és természettudomány*. A Magyarországi református Egyház Kálvin János Kiadója. Bp., 1996. 102. 14. jegyzete. (Lásd még: V. Vukanović: *A tudomány és keresztvén hit perspektívái. Szemben álló irányzatok*. Confessio, 1990. 3. sz. 29-38.)

⁷⁰ Az Univerzumban műszereinkkel sohasem tudunk „előre” vagyis az időben a jövőbe tekinteni, mindig csak „hátrafelé”, a múlt történéseit kutatni. A nagy távolságok miatt a fény csak a fényévekkel korábban végbement eseményeket láttatja meg.

tágulásával az anyag szétszóródik, és a részei közötti gravitáció mind inkább megszűnik — és az anyag halálához, megsemmisüléséhez vezetne —, arra is számíthatunk, ez a jelenség a születést követően mintegy 80 milliárd év múlva következik be. Ez lesz a **Nagy Összeroskadás**, amelyhez valószínűleg a *hőhalál* párosul.

A világűrben 3 Kelvin-fokkal magasabb a hőmérséklet, mint az *abszolút 0 fok* ($-273,15$ °C). Az Univerzum tágulásával a hőmérséklet csökken. „*Ez a törvény nem reverzibilis: kijelöli az egyirányú változások útját. A tudósok nem haboztak levonni a következtetést, hogy a Világegyetem a termodinamikai egyensúly állapota felé tart, ami egyirányú folyamat. Ez az egységesség felé tartó tendencia, mikor is a különböző hőmérsékletek kiegyenlítődnek, és a Világegyetem nyugvópontra jut, »hőhalálként« ismeretes.*”⁷¹

Az anyagmegmaradási törvény szerint az anyag véglegesen nem vész el, csak átalakul. Pontosabban, az atom részei ismét nagyon közel kerülnek egymáshoz. E mérhetetlen nagy tömeg, sűrűség hatására az egész izzásba jön, és elégeti magát. Visszaalakul energiává. Ez önmagában olyan feszültséget ér el, hogy az isteni erő ebből a hamuból a mindenséget megint anyaggá és benne, környezetében működő energiává változtatva, vele újabb világot indít fejlődésnek. A jelenség hasonlatos a mondabeli *főnix* viselkedéséhez. Amikor ez a madár kiélte magát, elégeti, majd a hamvaiból újratekinti önmagát. *Ez a Lét átömlésztése.* (A *lét* nem föltétlenül jelenti az emberi létet, először inkább az anyagi lét testesül meg benne.)

Eddigi tudásunk föltételezi, az Univerzum összeroskadása után nincs „várakozási idő” újabb Világegyetem születésére, amelynek során ki tudja, hány milliárd év telik el energiaállapotban, amikor Isten újra kezdi a teremtést, hanem valószínűsítjük, hogy a „hamuvá válás” után azonnal indul az újabb ősrobbanás. Ezt a folyamatot egy példával érzékeltetem.

Menjünk vissza a Krisztus születése előtti másfél ezer évre, Mózes korára. Elkészül és talapatán áll az *aranyborjú*. Tételezzük föl, Mózes nem töreti össze, porát nem emészteti el, hanem beolvasztatja, majd újra önteti;

⁷¹ Davies. 1995. 40.

mondjuk az Isten által elrendelt, virágzó mandulaágot szimbolizáló *menóra* lesz belőle. A hó elemésztí a szobrot, vele elpusztítja a hozzá fűződő pogány kultikus szokást. Az addig szilárd anyag folyékonyvá válik. Ezt a pillanatot kell kihasználni, hogy ugyanezzel az energiával másik formába öntve, majd ismét hagyva, hogy az anyag megszilárduljon, már egy minőségileg új forma, szimbólum, és vele vallási kultusz szülessék.

Nem tudjuk, eddig hány Univerzum keletkezett és pusztult el. Azt sem ismerjük, hogy Isten tervében, „olvasztó tégelyében” a mienk után még hány fog megfoganni, és lesz-e valamelyikben ember? A körforgás talán örök, és valószínű, hogy Ő ezt soha meg nem állítja. Így a világoknak van ugyan végük és kezdetük, de az egész mindenség bonyolult, számunkra egyelőre átláthatatlan örök körforgási folyamatnak látszik.

Rendkívül elgondolkodtató P. Davies elmékedése az Univerzumból. Így fejtegette: *„Úgy tűnik [fö]l] nekem, ha valaki okvetlenül ragaszkodik az elégséges alap elvéhez, és ésszerű magyarázatot követel a Világegyetemre, nincs más választása, mint hogy a fizikai világon kívül és túl keresse ezt a magyarázatot — a metafizikában, úgymond —, mert, amint láttuk, egy esetleges fizikai világ nem tartalmazhatja önmaga okát. Vajon miféle metafizikai erő hozhatta létre a Világegyetemet? Remélem, hogy senki sem egy szakállas teremtő naiv képére gondol, aki természetfölötti eszközökkel varázsolt elő valamikor a Világegyetemet, amiként a bűvész húzza elő kalapjából a nyuszit. [...] a teremtés nem merülhet ki a Nagy Bumm előidőzésében. Mi ehelyett sokkalta kifinomultabb, időtlen teremtési aktus után nyomozunk, amely lelket lehel az egyenletekbe — hogy Hawking szavait használjam —, és ily módon mintegy létezéshez segíti a pusztán lehetségest. Ez az erő felel a természet törvényeiért, amelyek többek között a téridő alakulásának mikéntjét is megszabják.”⁷²*

Székely László különös könyvet írt az *antropikus*, azaz *emberarcú kozmoszról*. Bevezetésében elmondja, a *fizikai kozmológiában* ez a fogalom az utóbbi két évtizedben vált elterjedtté. Ennek lényege, hogy a Világegyetem nem a véletlenek során alakult úgy, hogy benne egy csodálatos bolygó és rajta

⁷² Davies. 1995. 166-167.

értelmes ember született. Így írt: „Azt, hogy valóban emberarcú-e a kozmosz az általunk bevezetett metaforikus értelemben, nem tudhatjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy mai természettudományos ismereteink alapján — akár tetszik ez valakinek, akár nem — ilyenként mutatkozik meg számunkra. Ez modern természettudományunk meglepő eredménye, amely mint ilyen, kifejezetten ellentétben van az újkori természettudomány előzetes várakozásaival és hitével.”⁷³

Könyvét a Kopernikustól Einsteinen át Hawkingig az ismertebb tudósok elméleteit szinte sorra elvetve, igen fontos gondolattal fejezi be a vitatott, és a mai természettudományok által valójában teljes bizonyosságot nem adó témával kapcsolatban:

„Az antropikus hangoltságok igazi »értelme« talán csak akkor juthat érvényre, ha nem próbáljuk egyik kozmikus vízió keretében sem interpretálni őket. Ha nem vonunk le következtetéseket belőlük, hanem csupán engedjük, hogy az általuk definiált metaforikus fölkiáltójel a racionálisan megalapozott, de már nem racionalizálható sejtelem formájában hasson ránk; sugalmazva, hogy kozmoszunk talán mégsem teljesen értelem nélküli — még akkor sem, ha az itt fölsejlő »értelme« paradox módon nem értelmezhető és nem tematizálható. Talán elég, ha látjuk ezt az antropikus fölkiáltójelet, amely a kozmoszból érkezik felénk, és jelzi számunkra, hogy válasszuk bár az értelmes kozmoszt vagy az értelem és a cél nélküli világegyetem vízióját, s legyenek bár természettudományos ismereteink még oly mindenre kiterjedők is, a kérdés »Miért van egyáltalán létező, nem pedig inkább a semmi?«, ugyanúgy aktuális marad, mint amiképpen a növények életére vonatkozó még oly teljes és mindenre kiterjedő biológiai tudás sem érvénytelenítheti a babitsi kérdést:

»Vagy vedd példának a piciny fűszálat.
Miért nő a fű, hogy majd leszárad,
Miért szárad le, hogyha majd újra nő?«

⁷³ Székely László. 1997. 15.

(Babits Mihály: *Esti kérdés.*)⁷⁴

Kiderül, a természettudományok a ma ismert szintjükön valójában képtelenek bizonyítani a teremtést és Isten létét. Különösen nem igazolják azt az „érthetetlen”, az egész Világegyetembe „nem illő”, bosszantó tény, hogy intelligens, tehát észsel bíró élőlény, jelesül az *ember van benne*, s emiatt az Univerzum antropikus. Mind az éltető bolygónak, a Földnek, mind az embernek a kialakulásában és létezésében túl sok a valószínűtlen, a nem igazolt, a *véletlenszerű egybeesés*, amelyet természettudományos gondolkodással nehéz elfogadni. (Az egész csak egy *Kis Tócsában* van a mindenséghez mérve.) Neumann János halálos ágyán kimondott gondolatával szemben, *kínos tehát, hogy van ember, mert nélküle minden ismert természeti törvény* — még akkor is, ha ezek mind ingatagok, és idővel várhatóan valamennyi megbukhat — *könnyebben elfogadható lenne*.

Az égitestek öregedése és elhalása hozza létre a nehéz elemeket, amelyek szükségesek az élet megszületéséhez. Az ember tehát a csillagok „teteméből”, a *csillagporból*, a kémiai evolúció végtermékeként jött létre. Innen nincs további fejlődés, csak hanyatlás és pusztulás, amikor az emberarcú kozmosz elveszti antropikus jellegét, tulajdonságait, és marad ami kezdetben volt: a hívők szerint *Isten arca*.

Számomra is marad Isten, és a belé vetett hitem! Nélküle ugyanis még a tudományokban is minden összezavarodik.

„Aki öröktől él, az teremtett mindent, csak az ÚR bizonyul igaznak...

*Amikor bevégzed, akkor kezdted csak el, s mikor abbahagytad, ott állsz tanácstalan.”*⁷⁵

A lélek megszületik

Ma már a keresztény egyházak sem tiltakoznak a földi élet *evolúciója* ellen. A teremtés leírását nem úgy fogadjuk el, hogy Isten hat nap alatt megalkotta a mindenséget, benne utoljára az embert, hanem azt állítjuk, hogy

⁷⁴ Székely László. 1997. 279-280.

⁷⁵ Sír 18, 1-2. és 7.

az anyagnak megadta azt a lehetőséget, hogy fejlődjék. Ez alól az élők sem voltak kivételek. A „hat nap” *hat fejlődési korszakot* jelent. Istennek velünk kapcsolatos tervét egyértelműen éppen az jelzi, hogy minket emelt az élővilág csúcsára. Vállalta az embert megelőző fejlődés állomásait. Ha Ő nem restellte, hogy bennünket fán lakó, négy végtaggal és farokkal kapaszkodó, mászó állatösünkből fejlesztett a maga hasonlatosságára emberré, mi se vonakodjunk e gondolattól. Inkább fogadjuk el ezt a tényt, hiszen Isten művét nem kritizálhatjuk!

Jelenlegi tudásunk szerint, a még neandervölgyi típusú ember mintegy 60 ezer évvel ezelőtt megteremtette a *halottkultuszt*. Az iraki Zagrosz-hegység Sanidár barlangjában a tetemeket virágok közé temette, vagyis *földísítette*. A távozó halott útját előkészítette, egyengette. Ez a bizonyosságunk arra, hogy a lelket már magába tudta fogadni, az megszületett benne, tehát a faj tudatosult. Vele együtt kialakult a *túlvilágkép*, ahová a halál után a lélek távozik. Attól kezdve, hogy az ember a tetemmel foglalkozik: eltemeti, emlékét őrzi, sírhelyét gondozza, — állati értelemben véve — többé már nem tekinti magát halandónak.⁷⁶

Micsoda óriási ajándéka volt Istennek, amikor lehetővé tette, hogy az Ő energiájából, ebből a csodálatos *Manából*⁷⁷ egy léleknyit befogadjunk, és ezáltal halhatatlanok lehessünk! Mert aki megszületett, bármiként is élte földi életét, az Univerzumból nem szökhet. Átalakult anyagként és energiaként halála után is részese lesz a mindenségnek. Ez már nem hit kérdése, hanem bizonyosság, amely viszont óriási hajtóerő számunkra. Tudjuk, csak az öntudatunk vész el. Az, aki X. Y. voltam, soha többé nem leszek. De megmaradok porként, molekulaként vagy éppen atomi részecskeként mint anyag; lelkem pedig mint a Világegyetem, az Isten elpusztíthatatlan része. Az anyagtalan szellem nem ember többé, hanem lélek. Az ember esetében így függnék össze a természet törvényei.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, hol van Isten? Szemünket nem kell az ég felé forgatnunk, sem szüntelen a természetben kutatnunk. Az ember

⁷⁶ Szentí Tibor: *Állat vagy ember?* Szeged–Hódmezővásárhely, 1995. 100.

⁷⁷ *Mana*: Melanéziában a pszichikus energia fogalma. Rendkívül nagy hatású erő. (Lásd: C. G. Jung: *Emlékek, álmok, gondolatok*. Bp., 1997. 473.)

a természet gyermeke. Része Isten alkotásának, ráadásul tőle kaptuk lelkünk energiáját. Minél mélyebben tekintünk felebarátunk szemébe, annál inkább fölfedezzük benne Mindenhatónkat.

*„A hit, amely szerint az ÚR távol van, mesze az egekben, vagy távol az időben — szomorú hit. Egyetlen szentet se láttam szomorúnak, mert a szentek tudták, hogy az ÚR bennük lakik.”*⁷⁸ Rónay György Jézus mennybemenetelével kapcsolatban írta: *„A felhő talán csak azért takarta el szemetek elől, hogy aki keres, mostantól fogva bennetek keresse és lássa...”* Hol van tehát Ő? *„Kívületek, és ugyanakkor bennetek, mert ezt is hallottátok: hogy az Isten országa bennetek van.”*⁷⁹ Ezek után költői a kérdés: akkor a Teremtő világa lehet halandó?

Teisztikus, deisztikus, panteisztikus és buddhista magyarázatok Istenről

A deisták szerint Isten ugyan létezik, hiszen Ő alkotta meg az anyagi világot, de közvetlenül már nem befolyásolja. „Kivonult” teremtett művéből, és „nyugalomban van”. Legfőljebb kívülről és közömbösen szemléli a Világegyetem eseményeit, benne az ember küzdelmét, de minket egyedül hagyott birkózni. Nem igazán szerencsés elképzelés. Ha ez így van, akkor épp az emberi léleknek nem hagyott fogódzót, és semmi sem lenne igaz az újszövetség ígéretéből. A madáchi biztatás: „Ember küzdj és bízva bízzál”, értelmét veszítené, mert minden erőfeszítésünk hiábavaló. A végeredmény: a vissza nem fordítható halál és megsemmisülés.

A teisták vallják, Isten megalkotta a világot, és benne személyesen gondunkat viseli. Követi sorsunkat, és „lát” bennünket. Olvas a gondolatainkban. Ítélt, büntet és jutalmaz. Ettől függetlenül számunkra kiszámíthatatlan: mit mér ránk és miért? Mikor szólít, hogy indulnunk kell, és átlépnünk e világ küszöbét, mert földi létünkben pályánkat befutottuk, a küldetésünket teljesítettük. Vagy nagyon is kiszámítható, mit vár tőlünk, és szükségés érzékelnünk, hogy ebből mennyit végeztünk el. Ha ismerjük

⁷⁸ Barsi Balázs. 1996. 87.

⁷⁹ Rónay György: *Hit és humanizmus*. Bp., [1979]. 235-236.

törvényeit, és önvizsgálatunk során szembe merünk önmagunkkal nézni, igen is tudnunk kell, a végtelenített óra számlapján számunkra még hány pillanat van hátra, és Ő mikor sújt ránk az idő pörölyével.

A buddhisták szerint a legtöbb ember egyszeri életében, egyetlen „nekifutása” során nem tudja teljesíteni küldetését. Bűneink és vágyaink minduntalan megakasztanak abban, hogy átélhessük a teljes fölzsabadultság boldogságát. Ezért a lélek vándorlásaival többször is újra kell születnünk. Az elvárások szerinti életek fokozatos megtisztulásával végül eljuthatunk oda, hogy az egyéni lét megszűnésével beolvadhatunk a világmindenségbe. „Visszaadjuk” lelkünket a Teremtőnek. „Teljes megsemmisülésünk” e fölfogás szerint is azt jelenti, hogy az a személy, aki voltam, örökre megszűnöm. Befogad a *nirvána*, ahol megszabadultam vágyaimtól, többé tehát nem kell törekednem. Fölordódom, és része leszek a természetnek.

A panteisták azt vallják, hogy Isten fűben, fában, kőben lakozik. Ezt a szemléletet ne tévesszük össze a sokistenhittel! Tehát nem azt jelenti, hogy a kőnek is, meg a fának is van egy istene, hanem azt, hogy a természet maga az Isten, aki mindenben jelen van. Ezzel az azonosítással viszont az a gondom, hogy Isten nem ismeri el természet fölött állónak.

Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszának* néhány sorát idézem:

„Áldott légy, URam, s minden alkotásod,

Legfőképpen urunk-bátyánk a Nap...

Áldjon, URam téged Hold nénénk és minden csillaga az égnek...

Áldjon, URam tégedet Víz hógunk...

Áldjon, URam, tégedet Földanya nénénk... ”⁸⁰

Két különböző tőből és más korszakban keletkezett az az *ősi* (valószínűleg *kelta* eredetű) *ír áldás*, amelynek sorai nagyon hasonlítanak Assisi Szent Ferenc fentebbi idézetéhez. Amiben eltér, az az alábbi idézetünk soraiban tükröződő egyik metaforikus gondolat, hogy tudniillik a napfény belső meleggé, ez pedig szeretetté válhat.

„Áldott legyen a Fény, mely rád világít, és a Fény, mely benned van. Az áldott napfény sugározzon be téged, és melegítse föl szívedet, míg úgy nem

⁸⁰ Hegyi Béla: *A dialógus sodrában*. Bp., 1978. 98.

lobog, mint a kandalló tüze. Így minden idegen melegedni jöhet hozzád, s minden barátod is...

Sugározzék szemedből a Fény, mint az ablakba állított gyertyák fénye, mely a viharban vándorlókat hívogatja. Áldott legyen a rád hulló lágy, édes eső. Hulljanak lelkedre a cseppek és csalogassák ki a virágokat, hogy illatukkal megteljen a levegő...

De áldott legyen a nagy vihar is, és rázza meg lelked, hogy fényesre és tisztára mossa, és sok kis tavacsát hagyjon hátra, amiben megcsillan az ég kékje és időnként egy csillag is!

Legyen áldott a föld, az egész földkerekség, hogy mindenütt kedvesen fogadjon, bármerre is vezessen utad.

Legyen puha a föld, amikor a terhétől fáradtan lepihensz, és legyen könnyű, mikor majd kinn fekszel alatta.

Olyan könnyen terüljön el fölötted, hogy lelked kiröppenhessen felfelé és elérje útja végén az ISTENT!”

A 17. századi filozófus, Spinoza panteizmusában „*maga a fizikai valóság ölti magára az isteni létezés jellemzőit, amilyen az »örökkévalóság« és a »szükségyszerűség«.*⁸¹

A világon mindenütt, ahol agrártársadalmak élnek, így az eurázsiai, s benne a magyar parasztság panteista elképzelése szinte máig istenként tisztelte Földanyát. Még századunk elején is akadt olyan hódmezővásárhelyi öreggazda, aki a forró kopasztó vizet nem engedte a földre kiönteni, hogy vele meg ne égessék Földanyát. (A kultusz az Andok síkságainak indiánjainál máig él. Jó termésért, szaporulatért Földanyához: *Pacsamamához* könyörögnek.)

Az én Istenem önmagából megalkotta a természetet. Számomra ez vitathatatlan. Nem kívülről figyel. Az anyag és az energia minden tulajdonságának törvényszerűségei vannak. Ezek *belső törvények*. Az Univerzumban adott körülmények között egyformán, a megalkotott rend szerint működnek, és kétségtelenül valamennyi Isten tulajdonsága.

⁸¹ Davies. 1995. 62.

Tanítványaimat mindig arra biztattam, minél többet tanuljanak meg a természet törvényeiből, mert annál jobban megismerik, és ezzel mind közelebb kerülnek Istenhez. Friedrich Dessauer így gondolta: „*A természeti törvény felfedezése találkozás Istennel.*”⁸² Bertrand Russel és Steven Weinberg „*Azt mondják: ahogy megismerjük »Isten gondolatait«, vagyis a természet működését, úgy válhatunk a Teremtés folyamatának cselekvő részesévé. Pár évszázadnyi kihagyással, de most sokkal jogosabban a világ középpontjában érezhetjük magunkat.*”⁸³

Ezek azonban csak jegyek, akár az ember testi vagy lelki adottságai, mint a bőrszín vagy a szorgalom. Számunkra Isten igazán sohasem ismerhető meg, legföljebb annyira, amennyire közel enged, és amennyit megmutat magából. Megismerhető tulajdonságaival csupán igazgatja a világot és benne a mi életünket. Amikor úgy dönt, hogy az Univerzumnak legyen vége, csak az anyag roskad össze, de Ő ebből kívül marad, tehát mindenképpen fölötte áll a természetnek. Rajta múlik majd, kedve szerint újra teremti-e, vagy sem.

„*Hoyle meggyőződése, hogy a kozmoszt egyfajta »szuperintelligencia« szabályozza, aki vagy ami a kvantumfolyamatokon keresztül irányítja a fejlődését [...] Hoyle Istene azonkívül teologikus Isten is (kicsit Arisztotelészéhez és Teilhard de Chardinéhez hasonlóan), aki egy véges állapot felé egyengeti a világ útját a végtelen jövőben. Hoyle hisz abban, hogy ez a kvantumszinten munkálkodó szuperintelligencia készen kapott gondolatokat vagy eszméket ültethet el az emberi agyba a jövőből. Szerinte ez a matematikai és zenei ihlet alapja.*”⁸⁴

A teológus Béky Gellért a hit erejével óva int bennünket, hogy a természettudományok minden megállapítását megföllebbezhetetlen tényként fogadjuk el. Valóban, éppen a 20. század bizonyította, a legtöbb törvény csak az adott rendszeren belül működik, de egy másik világban már alkalmazhatatlan. Így írt:

„*Egymás után omlanak össze a biztosnak hitt tudományos elméletek, a tudományos dogmák, mert elégtelenek, sőt, kimondottan tévesnek*

⁸² Vukanović. 1998. 14.

⁸³ Lederman. 1997. 452.

⁸⁴ Davies. 1995. 227.

bizonyulnak. És Isten ránevet a szükségszerűség elvébe makacsul kapaszkodó észimádókra. Mondják, hogy a nagy Einstein is sokkot kapott nem egy ilyen felfedezés alkalmával. Ez érthető is: ő ui. Spinoza Istenében hitt, abban az Istenben, aki nem képes nem teremteni, aki maga a törvényszerű szükségszerűség. »Soha, soha nem fogom elhinni, hogy Isten játszik a világgal!« — mondta a híres tudós.

Pedig »játszik«. Ez is a kinyilatkoztatás nagy meglepetéseihez tartozik.»⁸⁵

Isten ott folytatódik, ahol a természettudományos bizonyításunk és gondolkodásunk az emberi elme behatároltsága miatt véget ér.

Pantokrátor-e a mi Istenünk?

Az a vásár, ahol az áru „hoci-nesze” alapon cserél gazdát, engedményképes. Isten „piacán” nincs alku, az árak kötöttek. Vagy megveszed, vagy otthagysz. A téziseket, a törvényeket Ő diktálja. Lehetőség van elutasítani, be nem tartani, de kedvezmény nincs! Az ő Univerzuma nem olyan bolt, ahol rendre árleszállítások vannak, amikor az addigi érték súlyából vagy minőségéből veszít, és ugyanahhoz a termékhez olcsóbban juthatunk hozzá. A halálos bűn megtorlásából nem kunyerálhatunk el egy darabkát, addig alkudozva, hogy például a gyilkosság az elkövetése előtt már csak bocsánatos bűn, éppen ezért érdemes lesz megcselekedni, mert az emberölést egy „ejnye-bejnye” figyelmeztetéssel megússzuk.

Isten előtt mindenért felelnünk kell, és minden cselekedetünket számon kéri. Nem zsarnok, de a nekünk adott kegyelem arányában elszámoltat. Itt már lehetnek különbségek. Tőlem jogosan többet várhat el, mint tőled, mert nekem eleve több jutott, de ezért nagyobb teljesítményre is kötelez. Ha mégis a te kisebb kapacitásoddal többet adsz neki, és én elprédáltam, vagy lustán nem használtam ki azt a többletet, amit tőle azért kaptam, hogy vele Őt szolgáljam, elébem kerülsz. Itt van a kiegyenlítése, az igazságos mérlegelése. (Talán ezért boldogabbak az „együgyűek”, mert nekik

⁸⁵ Békly Gellért. 1997. 36-37.

nem kell annyit tenniük. Más kérdés, engem ez nem elégítene ki, hiszen a bennem lévő hajtóenergia munkál, és késztetésre sarkall.)

Isten szereti az áldozatot. Most vigyáznom kell, mit írok, hogy meg ne bántsam Őt, és meg ne botránkoztassam hitben elmélyültebb, teológiában jártasabb embertársaimat. Áldozatként bármi elképzelhető. Ide sorolom a lemondást és az önmegtartóztatást is. Életem során hányszor fölmerült bennem, mennyivel jobb volna most a folyóparton, a napfényben henyélnem, miközben egy szűk szobában hajnaltól késő délutánig dolgozom, hogy betegtársaimon segítsek. Érettük lemondok a test öröméről. Áldozatot vállalok, hogy ők hitem szerint ezzel hamarabb gyógyuljanak. Megtartóztatom magam csak azért, hogy visszakapják az egészségüket. Ez a hármass szerep a bennem lévő energiát emészt, de együtt hat. Áttevődik azokba, akikért dolgozom, és — ha tanácsaimat megtartják — hozzásegíti őket, hogy kevesebbet szenvedjenek. Vagyis nekem kell azért megkínlódnom, hogy mások jobban legyenek.

Ezek egyszerű áldozatok. Nem kell értük az életünket adni. Csakhogy Isten gyakran az életünket is kéri. Az egyiptomi rabságból úgy szabadította megválasztott népét, hogy fogva tartóikra csapásokat mért. Köztük a legkegyetlenebb akkor történt, amikor ép, egészséges bárány vérével kellett megkenniük az ajtófélfát, hogy a halál angyala náluk ne pusztítson, miközben az ártatlan egyiptomi újszülötteket lemészárolta.⁸⁶ Talán még nehezebb olyan véráldozatot hozni, amely nem a mi életünket, hanem a számunkra legkedvesebbét követeli. Így járt Ábrahám őspátriárka, akinek szeretett kincsét, öregségében született egyetlen fiát kellett az oltárra vinni. Igaz, Isten az utolsó pillanatban megkegyelmezett, és a gyermek helyett kost adott, de ennek: teremtményként „testvérünknek” is a vérének kellett ontani.⁸⁷

Isten tehát véres kezű *világbíró*? Csak a két világháborúban több mint 100 millió ártatlan ember vérének követelte. (Vajon csakugyan követelte?) Még egyszülött Fiát is föláldozta. Hagyta, hogy a kor legbrutálisabb kinszenvedését élje meg, és egy keresztfán kiszenvedjen. Az aztékoktól és

⁸⁶ Kiv 12, 5-7.

⁸⁷ Ter 22, 1-14.

inkáktól elfogadta, hogy véres oltárköveken legszebb szüzeik és foglyaik tömegét gyilkolják halomra, vagy mély tóba vessék őket. Végül pedig valamennyiünknek halál a sorsa. Pusztulásunkat akár vérrel, akár vértelenül szenvedjük meg. Az Univerzumban számunkra — a földi életet tekintve — nincs túlélés. Bár a tudomány jelentős lépéseket tett az öregedésért felelős gén megtalálása és kiiktatása érdekében, hiába szállunk majd űrhajóba, és vitetjük magunkat távoli galaxisokba, előbb-utóbb ott is meghalunk. Emberéletünk hossza nem mérhető a Világegyetemben lévő időhatárokhoz. Isten az időpörölyével lecsap ránk.

A Biblia szerint az ÚR egy-két neki kedves személyt ugyan élve ragadott el, de valószínűsíthető, a földi testet előbb-utóbb nekik is el kellett hagyniuk, akár a fejlődő ráknak a páncélját, mert csak így tudtak szabadon terjeszkedni, azaz Istenhez közelebb kerülni. Még Krisztus anyját, Máriát is hagyta meghalni, mielőtt a mennybe vitte. Abban tehát következetes, ha minket nem kímél, a maga környezetét sem tekinti kivételnek.

Helmuth Hark említi, hogy a svájci lelkész gyermekének, C. G. Jungnak is gondja volt a pantokratikus Isten megítélésével. Jung ennél a pontnál Istenről nem mint egyetlen, változtathatatlan személyiségről, hanem *istenképről* gondolkodott, és a világbíró szerepkört formálva, kimondatlanul is — mai, szinte zsargonként használt szóval élve — mintegy *terminátorként* jellemzi.

„Jung szerint külön probléma az istenképben rejlő »sötét oldal« és az archetípusos⁸⁸ árnyék. Jung ezzel felelevenít egy mindmáig megoldatlan kérdést, amelyet sok teológus, különösen Luther Márton is, mint »rejtőzködő és haragvó istent« írt le. Jung szerint a teljes ember- és istenkép szempontjából fontos, hogy a sötétségnek helye van az istenképben is, mert máskülönben az ember összeroppanna.»⁸⁹

⁸⁸ *Archetípus* = valaminek az ősfarmája, eredeti ősi alakja. Közel áll az ösztönhöz. Az archetípusok „Láthatatlan és nem szemléletes hatótényezők az ember tudattalanjában: a psziché felépítési dominánsait képezik.” (Helmuth Hark: *C. G. Jung alapfogalmainak lexikona* 1. kötet. Bp., 1997. 70.)

⁸⁹ Hark. 1997. 1: 154. A katolikus teológia szerint a sötétségnek nincs helye az istenképben.

Mi, emberek, ne vádaskodjunk és ne ítéljünk. „*És boldog, valaki én bennem meg nem botránkozik*”⁹⁰ — mondja Jézus az egyértelmű követelményt. Szálljunk magunkba, és előbb vizsgáljuk meg saját tetteinket. A középkortól kezdve Isten nevében hány és milyen kegyetlen gyilkosságokat követtünk el? Haladási irányunkat és kultúránkat széles véres út jelöli. Amerre lépünk, a saját pusztításunk törmelékében gázolunk. Vajon a hamis istenképpel Pizarro a kereszténységet terjesztve, kinek a nevében hódított és térített? Miként fejezte le Atahualpa egész népét?

Az emberszabású majmok közt is szükségszerű, hogy a csoportnak legyen egy teljhatalmú vezetője, aki a hordán belül rendet teremt, irányít és szüntelen védi a hatalmát. Az emberrel sincs ez másként. Minden közösségben van vezető, akire igyekszünk fölnézni, főleg ha demokratikus körülmények között, magunk választottuk. Ha a nép csupán mint tömeg uralkodik, de nincs megbízható vezére, aki fékezni tudja a sorra fölgyülemelő, károsan ható indulatokat, és képtelen jó cél felé vinni a teremtő energiákat, az a nép elbukott. Még inkább így vagyunk Istennel. Tudjuk, kemény kezű és szigorú. Viszont éppen ezért pontosan kiszámítható. Megadta nekünk a parancsolatait, és kiszabta vele azt a területet, amelyet birtokolhatunk. Csak ezeket kell megtartanunk. Milyen jó, hogy van olyan vezetőnk, aki többet tud ígérni és adni, mint bármelyik főnökünk. Van Istenünk, aki szeret. Ha Őt mi is szeretjük, megvált, és magához emel bennünket. Van remény a földi élet túlélésére és az üdvözülésre!

Legyen áldozatunk élet vagy lemondás, a mi érdekünkben történik; azért, hogy megtisztuljunk, és az örök létre lehetőséget, képességet nyerjünk. A véges anyagi világban letudjuk a szenvedést, a halált, hogy a végtelenben elérjük a boldogságot és a halhatatlanságot. Isten közelségét élvezhessük. Önzetlen és szüntelen szeretetet kapjunk. Parányi megmentett energiánkkal részesei lehessünk a további teremtésnek. Az e világban használt homályos tükör adta csalóka tények helyett odaát hályogmentesen, tisztán lássunk. Tudjunk fejlődni. Ne határolódjék be a tudásunk. Ha mindent nem is, de többet ismerjünk meg a *titkok titkából*.

⁹⁰ Lk 7, 23.

A becsmért Isten

Minden percben érzékelhetjük, Istennek szigorú és kemény törvényei vannak. Vegyünk egy hétköznapi példát. A zsidó–keresztény–keresztény vallások szerint a paráznaság halálos bűnnek számít. De minden nemi tevékenység is az, ha nem a hitvesünkkel és a gyermeknemzés végett végezzük. A szexualitással a szeretet, szerelem kifejezésére és a rendszeres örömszerzésre így nincs lehetőség! Közben vérünkben akaratlanul is ott működnek a nemi tevékenységet sürgető hormonok, amelyek olykor eszünket veszítve irányítják tetteinket. Lehet neki ellenállni, miközben ez az önmegtartóztatás nagyobb energiákat emészt, mintha a test és lélek a boldog párkapcsolatban nyújtott szexualitásból kielégülést nyerne, majd a fölszabaduló, sőt így keletkező erő hasznos irányban munkálna. Ez a törvény eléggé ellentmondásos, vagy talán mi emberek értelmezzük félre, és vele magunknak állítunk csapdát?

Most azonban nem a számomra érthetetlen jelenségek megfejtésével akarok foglalkozni. Nézzünk csak magunkba, és vizsgáljuk meg, mi hogyan viselkedünk Istennel szemben? Mindjárt itt van az a parancsolat, amely kimondja, „Isten nevét hiába szádra ne vedd!” Milyen irodalmi szépséggel fogalmazta meg ezt a Biblia: *„Az ÚRnak, a te Istenednek nevét hiába fel ne vedd; mert nem hagyja azt az ÚR büntetés nélkül, aki az Ő nevét hiába felveszi.”*⁹¹

Az ősi zsidó pátriárkák Jahve nevét ki nem ejtették, le sem írták. Mit teszünk mi? Őt emlegetve rendszeresen káromoljuk. A gyalázkodás közül is kiténik maga a káromkodás, amely szinte minden nép nyelvén a legzafosabb trágár kifejezésekkel illeti Isten nevét és személyét. Vajon mire megyünk vele? Primitív, állati indulatainkat vezetjük le, másrészt néha már kötőszóként használjuk, csak úgy megszokásból, mert kulturáltságunk sajnos ezen a szinten áll. Ugyanaz az ember, aki előbb még Teremtőjét káromolta, ha valamelyik családtagját, netán feleségét vagy anyját becsmértő szavakkal

⁹¹ MTörv 5, 11.

illetik, öntudatosan védelmükre kel, sőt öntudattól fűtve azonnal elégtételt vesz.

Istent naponta halálosan megsértjük. Elvárjuk, tegyen úgy, mint aki nem vett róla tudomást? Ne büntessen, hanem jóságát kihasználva, törülje le az általunk ráfröcskölt mocskot? Ne legyen indulatos velünk? Isten általában nem azonnal büntet, tehát türelmes. Vár. Időt ad, hogy bűnünket megbánhassuk, vezekelhessünk érte. A próbaidő arra jó, Ő is, mi is meggyőződhetünk, mennyire sikerült a súlyos hibát kijavítani. Megismételjük-e újra e bűnt, vagy állhatatosak tudtunk maradni.

Gyakorlati tapasztalatom sajnós az, hogy az embernél ez a gyalázkodó típusú bűn rendre ismétlődik. Legtöbbször egyszerűen képtelenek vagyunk róla leszokni. Az ateizmus terjedése ellenére, káromlásunkkal szinte célba vesszük Őt, és üldözzük, mint vadászaton ebek a prédát. Ha utolérjük és beléharapunk, mint buldog az áldozatába, nem tudjuk elereszteni, és fogunk között marcangoljuk.

Isten rejtőzik előlünk, nem kíván a céltáblánk lenni, de nevét azért is kikeressük nyelvünk szódzsungeléből, és ráköpünk. A mérges nyál golyóként fröccsen rá, és sérti. Lessük a hatást, vagy gátlásainkat föloldva már nem is figyeljük, egyetlen lövedékkel értük-e utol, vagy egész tárral eresztettünk bele. Biztos, ami biztos. Ez a fajta lőszer olcsó, sok embernél kifogyhatatlan, kéznél van, nem kell utána beszerzési útra indulni, lehet pazarolni!

Üldözöttünk nemes. Ha eltaláltuk, darabig még inkább menekül előlünk, hogy tovább ne vétkezhessünk. Sebe persze fájdalmas, és lelke éppúgy vérzik, akár lövés után a mi testünk. Csakhogy bennünk van a vadászösztön. Ha észre vesszük, az üldözött még nem kapott halálos sebet, nincs menekvése. Utána lódulunk. Törjük, zúzzuk magunkat a csalitosban, még ha tövises közé menekült is. Kedvünkre ütjük, lőjük, tiporjuk.

Béky Gellért kimondja: „*Igenis »rossz« a bűn Istennek is; neki is árthatunk valamiképpen bűneinkkel. Isten is sebezhető a bűn által.*”⁹²

Isten darabig tűri a mocskos támadást. Amikor látja, ez vég nélküli, és teljesen eltorzult lelkelettől eredt, mit tudna tenni? Visszakérdezek: vajon mi

⁹² Béky Gellért. 1997. 39.

mit tennék? Bizonyosan úgy viselkednénk, akár a sarokba szorított patkány, amely a rúgások, ütlegek során, végső elkeseredésében, az életéért küzdve harapni kezd. Isten visszaüt, de nem bottal. Amikor az adoma szerint a hortobágyi hídi vásáron a békés juhászt szüntelen molesztálta kapatos bojtárja, a pásztor egy idő után elunta a szekatúrát. Gramancon kapta a legényt, és a csárda ajtajából kihajítva, azt mondta neki: „Én nem ütlek meg, János, üsd meg te magad.”

Így van Isten is a mocskos szájú emberrel, aki végső soron önmagát bünteti, és cselekedetének súlya szerint fogja magát összetörni.

A és Ω

Ki ne ismerné a görög ábécé kezdő és záró betűjét, az elsőt és az utolsót, az *Alfát* és az *Omegát*? A Bibliában mélyen átvitt értelme van. Isten magát jellemezte így, amikor kinyilatkoztatta vele, hogy minden, ami *van*, az vele kezdődött, mert az egész Világegyetemet Ő teremtette, és majd e világ végezetén el is pusztítja. Akkor ismét nem marad más, csak Ő, mert egyetlen Isten, rajta kívül nincs semmi: sem Isten, sem ember, sem más teremtmény. Ő tehát a világ URa.

A Bibliában ezeket a gondolatokat többször is megfogalmazták. Nem véletlenül. Rendkívül fontos ismeret, amelynek birtokában pontosan tudjuk az anyagi világban való helyünket és Istennel kapcsolatos helyzetünket. „*Így szól az ÚR, Izráelnek királya és megváltója, a seregeknek URa: Én vagyok az első, és az utolsó, és rajtam kívül nincsen Isten.*”⁹³ János Jelenésekről szóló könyvében ez áll: „*Én vagyok az Alfa és az Omega, kezdet és vég, ezt mondja az ÚR, aki van és aki vala és aki eljövendő, a Mindenható.*”⁹⁴ Néhány sorral lejjebb így magyaráz: „*Én vagyok az Alfa és az Omega, az Első és Utolsó[...]*”⁹⁵

Az ősrobbanásról szóló fejezetekben már írtam a teremtésről; arról, Isten miként alkotta meg egyetlen pillanat leforgása alatt az anyagi világot. Vannak azonban asztrofizikusok, akik szerint az ősrobbanás nem egyetlen,

⁹³ Ésa 44, 6.

⁹⁴ Jel 1, 8.

⁹⁵ Jel 1, 11.

16-20 milliárd évvel ezelőtt bekövetkezett esemény, hanem szinte szüntelenül végbemenő folyamat. A fekete lyukakból — amelyekben a tér, idő és anyag egyetlen helyen sűrűsödik, e *szingularitás* bekövetkezésekor — létre jön egy új világ. Ez nem is *szupernóva*, hanem *hipernóva* fényjelenséget áraszt, amelyet az 1990-es évek első felében is észleltek. Mások szerint a *szülő Világegyetem* gravitációs hatások eredményeként kitüremkedik, *buborékként* lefűződik, köldökzsinórja elvékonyodik, majd elszakad, és ezzel létrejön az újabb, önálló, táguló *csecsemő Világegyetem*. Az *oszcilláló Világegyetemben* a ciklusok megnagyobbodnak.

„*Ha valóban ez a helyzet, akkor a »mi« Világegyetemünk csupán része a Világegyetemek végtelen gyülekezetének, habár mostanra már önmagába zárt egységgé vált. Az egész társaságnak együttvéve nincs kezdete és vége. Mindenképpen bajos a »kezdet« és »vég« szavakat használnunk, mivel nincs olyan Világegyetem feletti idő, amelyben ez az ikrapotyogtatás lezajlik, ha minden buboréknak van is saját belső ideje.*”⁹⁶ Már ebből a néhány példából látni lehet, bármennyire tömörítve és sematikusán próbálom bemutatni a „kezdetet”, ez jóval bonyolultabb, mint gondolnánk.

A „mi” Univerzumunk haláláról is érdemes további néhány gondolatot közölni. Nem csak a pusztulást ecsetelve, amelyet korábban már részben megtettem, hanem elsősorban az embernek a helyzetét vizsgálva. Milyen esélyünk van a túlélésre? Bertrand Russel fejtegette: „*Az ember élete rövid és esendő. Lassú, de biztos végétét sem az egyén, sem a faj nem kerülheti el.*”⁹⁷ A lélek halhatatlanságát Isten már megteremtette. Megméretésünk során, földi pályafutásunk eredményessége szerint kapunk majd helyet a szellemvilágban.

Vajon mi történik a testünkkel? A Nagy Összeroskadás során az atomjai is elpusztulnak, vagy lehetséges számunkra valamilyen túlélés? A fantáziánk itt elszabadulhat, és a fantasztikus irodalmakból ismert víziók föltámadhatnak. Nem a pusztá képzeltést választom, hanem egy kiváló természetfilozófiai professzornak: Paul Daviesnek a gondolatait idézem, aki Isten ide vonatkozó alkotását igyekszik kikutatni.

⁹⁶ Davies. 1995. 63-65.

⁹⁷ Leon Lederman: *Az isteni a-tom*. Typotex Bp., 1997. 2. kiad. 452. Ford.: Vassy Zoltán.

„a lényeges kérdés azonban egészen bizonyosan nem az, hogy a mi fajunk maga halhatatlan-e, hanem az, hogy késői »leszármazottaink« képesek lesznek-e a túlélésre — írta. — Márpedig késői leszármazottaink valószínűleg nem a mai értelemben vett emberi lények lesznek.”⁹⁸

Az évmilliók múlva élő különös emberi világ így bontakozik ki előttünk: *„Egyre valószínűbbnek látszik a különféle mutációk mesterséges előállításának a lehetősége. Nemsokára képesek leszünk arra, hogy meghatározott fizikai és szellemi tulajdonságokkal rendelkező emberi lényeket tervezzünk és állítsunk elő közvetlen génmanipulációval.”⁹⁹*

Már napjaink *klónozása* is nagy fölháborodást okozott mind szakmai, mind egyházi körökben. Sokan úgy vélik, ezek az emberi étellel, sejtekkel való kísérletek tiltott beavatkozások Isten alkotásába. Én ettől nem félek, éppen ezért ezt a véleményt sem osztom. Itt érhető tetten a bennünk lévő mózesi bizalmatlanság, amiért a pátriárka meg is bűnhődött.

Ami lehetséges, azt az ember minden tiltás ellenére véghez is viszi. Ha viszont Isten úgy látja, hogy túlléptük az általa megszabott határt, akár egy pillanat alatt visszavet bennünket a meghúzott mezsgye mögé. A ránk váró kísérletezéseket és átváltozásokat vegyük inkább úgy, mint Istennek ama segítségét, amellyel a túléléshez utat mutat számunkra. Nem testi halhatatlanságot nyújt, csupán sajnál bennünket elpusztítani. Kegyelmeből fejlődésünk során olyan lényé válunk, akinek helye van birodalmában; ahol éppúgy bőven elfér az egykor természetes úton szaporodott ember lelke, mint a művileg továbbfejlesztett emberi értelem. Egy a fontos, hogy ne Isten ellen való dolgot műveljünk.

J. D. Barrow írta: *„Nincs okunk feltételezni, hogy a Világegyetemet olyanra tervezték, hogy az a számunkra kényelmes legyen. Eltűnődhetünk azon, hogy valaha is rátalálunk-e a természet összes törvényére, és van-e elég eszünk ahhoz, hogy csupán az emberi gondolkodás segítségével feltárjuk*

⁹⁸ Davies. 1994. 111.

⁹⁹ Davies. 1994. 111.

a törvényekben rejtőző legmélyebb matematikai szerkezeteket. Tétélezzük fel, hogy sikerül megtennünk."¹⁰⁰

P. Davies fantáziálva elbeszéli, hogy az emberi faj hamarosan végleg elindul az Univerzumban, hogy számunkra elérhető részét benépesítsük. Ez csak úgy lehetséges, ha az emberi tudásanyag kifejlesztését nem kell minden újszülöttnél elölről kezdeni, mert erre hamarosan nem lesz elég idő, hanem a kellően érett egyed egyszerre megkapja elődeinek szükséges ismereteit.

Az ember mindenségbeli inváziójához többféle mód is kínálkozik. Például: *„a gyarmatosítók génjeit át fogják alakítani, hogy könnyebben alkalmazkodjanak a célbolygó fizikai viszonyaihoz.*"¹⁰¹

A szupernóvává váló, majd összeroskadó naprendszer pusztulása elől, a túlélés végett menekülő, sőt a tejútrendszerből tovább utazó, behatoló földi lények *„testi felépítésének és gondolkodásmódjának nem kell feltétlenül emberszabásúnak lennie. Ha a lényeket biotechnológiai módszerekkel olyanra formálják, hogy a legváltozatosabb igényeknek eleget tudjanak tenni, akkor minden egyes expedícióhoz az adott feladat elvégzéséhez legmegfelelőbb tulajdonságokkal rendelkező egyedeket lehet felhasználni.*"¹⁰²

Mint ahogy a beteg szív ütemszabályozása érdekében az emberi testbe pacemakert ültetünk, *„Már ma is lehetőség van arra, hogy szilícium alapú mikroáramköröket építsünk be emberi lényekbe [...] Lehetséges lesz például az emberi lények számára olyan »becsatolható« memóriákat készíteni, amelyek a számítógépek esetében már ma is rendelkezésre álló külső memóriákhoz hasonló funkciójúak.*"¹⁰³

A megoldások egyre vakmerőbbeknek látszanak. *„Tulajdonképpen még az is lehetővé fog válni, hogy a számítógépek egyes alkatrészeit biológiai úton »termesszük«. Még valószínűbb, hogy számos feladat elvégzésére a digitális számítógépek helyett neuronhálózatokat fognak alkalmazni. Ezeket a*

¹⁰⁰ John D. Barrow: *A Világegyetem születése*. 91. Ford.: Both Előd. Kulturtrade Kiadó, Bp., 1997.

¹⁰¹ Davies. 1994. 112.

¹⁰² Davies. 1994. 113.

¹⁰³ Davies. 1994. 113.

neuronhálózatokat az emberi intelligencia kutatására és gazdaságos működésének előrejelzésére már jelenleg is használják. Ésszerűnek látszik, hogy a szerves neuronhálózatokat agyszövet-darabokból tenyészék ki, ahelyett, hogy teljes egészében mesterségesen állítanak elő azokat. Lehetségesnek látszik a szerves és a mesterséges hálózatok szimbiotikus együttélésének a megvalósítása. A nanotechnológia [mikromódszer] kifejlesztésével az élő és az élettelen, a természetes és a mesterséges, az agy és a számítógép közötti különbség egyre inkább elmosódik.”¹⁰⁴ (De megmarad!)

Fölvetődik ismét a jogos kérdés, hol van itt már Isten teremtménye, az ember? Nem kell tőlük iszonyodnunk, hiszen ezek Isten és az ember szolgálatában teremődnek és működnek. *„Bár ezek a lények az emberiség által megindított műszaki fejlődés végtermékei lesznek, ők maguk mégsem tekinthetők embernek.”¹⁰⁵*

Amikor az Univerzum végső pusztulására gondolunk, Madách szavai vigasztaljanak bennünket: *„Ember küzdj és bízva bízzál.”* Ha rendelkezésre állnak mindazon lehetőségek, amelyeket itt egy tudós elme megjövendölt — és még ki tudja, mi minden technikai találmány segít majd bennünket —, egyetlen dolog marad hátra: Istenhez fohászkodni, hogy fajunk számára a túlélést minél hosszabb ideig tegye lehetővé. Ha Ő a Kezdet és a Vég, nyilvánvaló, hogy sem magát, sem a képére alkotott embert nem törli el, hanem átmenti birodalmába, ahol — Jézus szavaival élve — „sok hely van”, és számunkra is gondoskodik majd egy szögletéről. Abban biztosak lehetünk, hogy mutatni fogja a végső megoldást.

Hódmezővásárhely, 1998. ápr. 7.

★

¹⁰⁴ Davies. 1994. 114.

¹⁰⁵ Davies. 1994. 115.

AZ ÉN KRISZTUSOM

A keresztény teológia szerint Jézus egy személyben teljes értékű Isten és teljes értékű ember. Bár földi küldetése mintegy kétezer éve befejeződött, és e minőségében soha többé nem jelentkezik, a második isteni személy emberségétől soha meg nem válik. Az örökkévalóságban is Isten-Ember marad. (Az *ember* szót a költők gyakran írják nagy kezdőbetűvel. Nem vagyok meggyőződve, hogy mindenkor helyesen. Egyetlen fogalom jelölése esetében viszont nincs vita, amikor Jézusról gondolkodnak, mert Ő egy személyben **Isten-Ember.**)

Barsi Balázs írta róla: „*Tudjuk, hogy Krisztus a megtestesülés pillanatától fogva pap, mert személyében egyesíti az emberi természetet isteni természetével, vagyis úgy »egybekovácsolja« a két világot, hogy azt jobban nem is lehetne.*”¹⁰⁶

Krisztus mássága

Ha elfogadnánk az apokrif leírást, esetleg kiderülne, Jézusnak már a születése is *másként* történt, mint ahogy a többi ember világra jön. Az a magzat, aki az anyaméhben fejlődött, valójában földi megszületése után változott hús-vér embergyermekké.

Mindig bosszankodom, ha olyan teológiaiilag is éretlen okoskodásokat írnak le, hogy Jézus nem volt zsidó. E mögött mindig fajgyűlölet búvik meg. A fajvédő nem az emberiséget szereti, nem valamennyiünkért él és alkot, hanem egy szűkebb csoport érdekeiért kirekeszt. Pedig csupán egyetlen fajunk van, maga az ember, akinek több *rassza* ismert, és ezek egyikébe tartozik az a sémi eredetű, arameus nép is, amely *test szerint Dávid nemzetségéből* Isten Fiát befogadta.¹⁰⁷ Ebben az esetben különben sem az a kérdés, hogy Jézus „fajilag” hova tartozott, hiszen Ő az Isten Fia volt, kívül- és fölülálló azon, hogy valamilyen emberi mértékkel méricskéljük.

¹⁰⁶ Barsi Balázs: *A megkísértés misztériuma*. Márton Áron Kiadó, Bp., 1994. 2. kiad. 8.

¹⁰⁷ Róm 1, 3.

Ha a felnőtt Jézus külső testi jegyeit vizsgáljuk, eltérő tulajdonságokat mutat attól a néptől, amelyikhez itt a Földön tartozott. Míg övéi általában 165–172 cm középmagasak, kreol bőrűek, fekete, gyakran gödör hajúak, sötét barna szeműek, és az egyiptomi fogság alatt a négerekkel érintkezve, bizonyos egyedeik negroid vonásokat is tükröznek, addig Jézus — a torinói lepel tanúsága szerint — kb. 179-181 cm magas lehetett, tehát termetével is kimagaslott a többiek közül. Arányos testalkatú volt, de nem atlétikusan izmos. Krisztus valódi külleméről a mai kor semmit sem tud.

A biológiából ismert azt a jelenség — az etológiával foglalkozó kutatók régen ismerik —, ha az állatsoportban, közösségben valamennyi egyed egyforma, de van közöttük egy, aki alapjában eltérő jellegű, azt a többi piszkálni kezdi, kiközösíti, sőt agyon is verheti. Amikor például a kotlóalja sárga csibe kikel, és köztük van egy fekete, jaj annak a sorsa; de a helyzet fordítva is igaz: a tucatnyi fekete között elvész az egyetlen sárga élete. Sajnos az emberek közt sincs ez másként.

Jézus testi mássága akkor szembetűnő volt, amikor a lelki és szellemi tulajdonságait még nem ismerték. Ráadásul olyan látható fizikai jelekkel bírt, amelyeket mások is szerettek volna birtokolni. Egy közösségben az *ideális szépnek* — bármilyen ellentmondásosan hangzik is, de — gyakran a többitől elütő jegyek felelnek meg. Az irigység ezért mindenütt követhette, és vele szemben alantas indulatokat gerjeszthetett.¹⁰⁸

Hát még a belső tulajdonságai! Említék közülük néhányat. Szónoki tehetsége. Addig ismeretlen, költői szépségű és értékű, főleg a földművelő,

¹⁰⁸ A Csendes-óceán némely szigetén a bennszülött lányokat esküvőjük előtt hónapokig sötét konyhóban tartják, hogy bőrük kifehéredjen, mert így nagyobb a vonzerejük. (Lásd: Antoni Judit: *Ausztrália és Óceánia*. 14-35. = *Fejezetek a szexualitás történetéből*. Bp., 1986. Szerk. Oláh Tamás. 33. Avagy: Miloslav Stingl: *Az utolsó paradicsom*. Bp., 1975. 245-246.)

A mezőgazdasági munkák során a nők nemcsak a főlégés és a por ellen takarták be karjukat, vállukat, nyakukat, hanem a melegben azért is öltöztek túl, hogy bőrük fehérségét megőrizték. Nagy Zoltán, az orosházi múzeum egykori muzeológusa (néhai Nagy Gyula igazgató fia) tapasztalta, hogy a Vásárhelyi-pusztán, ahol csupa kreolbőrű parasztok éltek, a szőke gyermek volt az ideális szép. Talán azért is, mert ritka volt. (A példák kifogyhatatlanok!) „A szép piros arcú, kifejező tekintetű, szabályos arcvonalú, ívelt szemöldökű, göndör hajú kislányt mindenki észrevette. Különösen az aranyszőke, göndör hajú, fehér bőrű felett meg a paraszti izlésnek.” 457. (Nagy Z.: *Az ember szépsége: a bölcsőtől a koporsóig*. 456-461. = Nagy Gyula: *Parasztélet a Vásárhelyi-pusztán*. Békéscsaba, 1975.)

halászó nép életéből vett hasonlatokat, példázatokat mond, amelyeket az egyszerű emberek is megértenek. Beszédével hat, és elbűvöli a hallgatóságát. Átformálja szemléletüket, és megváltoztatja magatartásukat. Számukra ismeretlen túlvilágot fest, szeretetteljes boldogságot ígér, és elnyerésére vágyat ébreszt az emberekben. Csodákat tesz, amelyek a közvetlen csoportjára rendkívül előnyösen hatnak. Néhány kenyérből és halból tömeget vendégel meg. A vizet borrá változtatja. Betegeket gyógyít meg, a holtakat föltámasztja stb. Erényes. Tisztelettudó és tiszteletet parancsoló. Teológiai ismeretei föltűnők, pedig rabbiképzésben nem vett részt. És így tovább... Ezek mind olyan tulajdonságai, amelyeket sokan, akik szeretnének hozzá hasonlók lenni, kívánnak tőle. Az irigy embernek, ha célját nem éri el, indulata gyűlöletté válhat, és agresszióban törhet ki. Szeretné megfélemezni, elleplezni, sőt elpusztítani ezt a *pozitív másságot*, hogy nála ne legyen külön. Így próbálja a maga rendjét helyreállítani.

Krisztus liberalizmusa

Az Isten Fia földi életében egészen más, mint az Atya, aki szigorúan kijelöl és számon kér. Krisztus nem kíván véres megtorlás. Legerősebb büntetése, amikor a kufárokat ütlegeléssel és asztalaik fölborításával kiűzi a zsinagóga előteréből. Ugyanakkor liberális, sőt eretnek dolgokat művel.

Már az fölháborító, hogy amíg a nép kiválasztott vallási vezetői sem merik Isten nevét emlegetni, Ő ezt gyakran teszi, sőt Fiának vallja magát. Még elviselhető volna, ha prófétaként élne közöttük, de Jézus e címet elutasítja. Megbotránkoztatja környezetét, amikor elfogadja erkölcsileg megvetett életet élő férfiak és nők társaságát. Megbocsát a házasságtörő asszonynak, sőt megszégyeníti a megkövezésére összegyűlt, magukat erényesnek tartó embereket, mert figyelmezteti őket bűneikre.¹⁰⁹

Isten tanait gyakran másként értelmezi, mint a rabbik, és vitába száll velük. A gazdagokkal szemben fönntartásai vannak, szereti a szegényeket. Életkora ellenére nincs szeretője, arája, felesége. A családi szeretetet sugallja, közben maga nem házasodik, sőt saját esetében a családi köteléket

¹⁰⁹ Jn 8, 1-11.

érzékeltetően alárendeli valami transzcendentálisnak. Tanítványait nem a jobb módú vagy az előkelő emberek, kitüntetett foglalkozásúak köréből választja. Halászok, de még adószedő, pénzváltó is akad köztük.

Nem véletlen, e cselekedeteiért, egész forradalmi magatartásáért, az addig előírt és többek által gyakorolt ortodoxia megsértésével vádolják, majd az életére törnek. Jézus liberalizmusa tűrhetetlen abban a világban, ahol az ember Isten törvényeit mind merevebben kívánja betartatni. Jézus olyan elveket vall és terjeszt, amelyek messze meghaladják korát. Régen meglévő tilalmakat hág át. Gondolatai eretnekként hatnak. Mindez együttvéve már túljut azon, hogy kritika nélkül széles tömegek elfogadják.

Krisztus magánya

Aki más, mint a többiek, nem lehet társas. Követhetik tanítványok, akik ugyan buzgón segítik, de hol nem hisznek, vagy csak kételkednek benne, hol pedig megtagadják, ahogy kényszerítik őket. Jézus már gyermekkorában elmarad szüleitől, és a templomban vitatkozik a vallási előljárókkal. József meghal. Mária visszavonultan él. Ő helységről helysére vándorol, tanait terjeszti. Gyakran tömeg követi, közöttük mégis magányos. Nincs testi, de igazi szellemi, lelki társa sem. Krisztus a Mester, aki oktat; akihez a hallgatóság és a tanítványok sem érnek föl.

A döntő pillanatokban mindig magára marad. Elhagyják, vagy önmaga keresi a magányt. Negyven napig egyedül böjtöl a pusztában. Az Olajfák-hegyén, elfogatása előtt tanítványai elalszanak. Ekkor nagy lelki vívódásával támasz nélkül szenved. Neki kell a megszegyenyítéseket, a testi kínzatást, a kálváriát végigjárnia, és kegyetlen kínhalállal kisz szenvednie. Föltámadása után tanítványaival és követőivel folyamatosan már nincs együtt. Mint a szellem, többnyire zárt falon, ajtón keresztül váratlanul érkezik, beszél velük, ideig-óráig köztük van, majd ahogy jött, távozik. Kereszthalála előtt a legtöbb lépését ismerték. Többnyire bizonyosság volt róla, hogy hol van. Húsvét vasárnapja után, ha elmegy, senki sem tudja, hol tartózkodik, és mikor jelenik meg újra. Már nem hív magával senkit. Nem kéri, hogy kövessék. Nem tesz újabb és újabb tanúbizonyosságot, hogy ő az Isten Fia. Nem ül közöttük

társalogva, amikor a test éhségét táplálékkal kell kielégíteni, pedig az ember számára a közösségi kapcsolatnak ez az egyik legfontosabb megnyilvánulása.

Krisztus mint ember

Amikor Jézus megszületett, kettős fogságba került: az emberi test és az emberi lélek kötelékébe. Amint veszélyt és csapdát érez bennük, azonnal elháríthatná. Az Atya küldhetne számára erőt, hogy megszabadítsa a kellemetlenségektől. De e földre nem azért jött, hogy meghátráljon, és dolgavégezetlenül térjen vissza. Neki nem ez a hivatása. Pontosán tudja, hogy végig kell járnia a stációkat. Ezek nem csupán a Via Dolorosa állomásai, hanem a hozzájuk vezető 33 éves életszakasz, az „Út”, és a „Küldetés”. Az emberi gyötrelmek. Miként könyörülhet meg rajtunk valaki anélkül, hogy tudná, mit kell átelnünk, szenvednünk? Milyen gondokkal kell megküzdenünk?

Pál apostol írta Krisztusról: *„szolgai alakot öltött, kiüresítette magát, és hasonló lett az emberekhez. Külsőjét tekintve olyan lett, mint egy ember. Megalázta magát és engedelmeskedett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig.”*¹¹⁰

Krisztus volt a mi orvosunk. A népiirtó betegségek ellen hány kutató elme küzdött az elmúlt évszázadok során? Amikor valami életmentő szérumot kitaláltak, és hittek erejében, a legtöbben — a kutatás és bizonyítás utolsó lépéseként — előbb magukat fertőzték, majd oltották be védelmül. Jézus is ilyen orvos volt. Az Atyával együtt töltött korábbi túlvilági életét beleinjektálta a mi földi létünkbe. Sírt, ha gyermekként elesett, és megütötte magát. Bekötötte a kezét, ha munka közben sérülést szenvedett. Ösztönösen bekapta vérző ujját, ahogy valamennyien évmilliók óta tesszük.

Minden atomjában át kellett, lényegülnie a halandó létnek. Miként lehet valaki igazságos bíró, ha vérében nem érzi a vágyat lüktetni, amikor eljön a természet párosodásra szólító időszaka? Honnan tudná, mit érzünk, mire serkent ösztönünk? F. Mauriac írta: *„Hagyni kellett, hogy Isten Fia*

¹¹⁰ Fil 2, 6-8.

*mélyen beleágyazza magát egy embernek a húsába.*¹¹¹ Meg kellett próbálnia a mérleget: mit kap azért, ha elfogadja a génekbe programozott belső készletet; és mit akkor, ha ezt elutasítva, nem a földi létre tekint, hanem messzebb figyel. Az Ember-Isten természetes, mély vívódása, és szükségszerű, bár szabadságban (!) elért győzelme ez az isteni szellem: a halhatatlan lélek, és a halandó emberi test esendő vágyai között.

Ez csak az egyik dolog. Az engedelmisség a legnehezebb föladatak közé tartozik, amellyel minden kisgyermeknek meg kell birkóznia. Amikor a családja és a környezete szocializálja, el kell sajátítania azt a magatartásformát, amellyel megmaradhat, és hasznos tagja lehet a közösségének. Jézusra is ez várt. Amikor 12 évesen elvált a templomból hazafelé tartóktól, és az Atya házába tért vissza, szülei aggódva keresték. Rátalálása majd enyhe korholása után viszont *„aláméne velök, és méne Názáretbe; és engedelmes vala nékik [...] Jézus pedig gyarapodék bölcsességben és testének állapotjában, és az Isten és emberek előtt való kedvességben.*¹¹² Vagyis ettől kezdve igyekszik mindkét követelmény szerint élni. (Más kérdés, hogy ez eddig csak neki sikerülhetett. Mi legfőljebb szeretnénk a nyomdokaiba lépni, különösen akkor, ha előttünk kitaposott utat látunk.)

Legközelebb akkor találkozunk vele, amikor a Jordán folyónál Zakariás fia, János megkereszteli. Ekkor 30 éves. Közben tehát 18 év telt el úgy, hogy szüleivel dolgozik, és éli az egyszerű vidéki iparos életét. Ez a mintegy két évtized a részben mediterrán jellegű, de száraz vidéken az ókorban igen sok. Bármennyire is kitért az emberi bűnök elkövetése elől, találkoznia kellett velük. Ezek közül nem egyet az emberi test gyarlósága idézhetett elő. Az anyagcsere elkerülhetetlen folyamatainak s ez aktív részesévé vált, illetlen cselekedetek törvényszerű végrehajtását követelték tőle is. H. Zahrnt idézem: *„Jézus Krisztus nem úgy funkcionál, mint valami »isteni automata«, hanem ugyanúgy test és vér volt, mint mi magunk, élete olyan, mint bármely más emberé, egy valóságos történeti emberé születés és halál*

¹¹¹ Mauriac. 1989. 14.

¹¹² Lk 2, 51-52.

között [...] Ítéletalkotásában bizonytalan, nem mentes a tévedésektől, hatalma korlátozott, s ki volt téve az élet változandóságának. Életében megtapasztalta a kísértéseket és a félelmet, a szegénységet és a kudarcot, a törvény hatalmát és a tragikumot, konfliktusokba került és elszenvedte a halált. Minden olyan Jézusról alkotott kép, amelyből hiányzik »Krisztusnak ez a teljes mértékű végessége«, nélkülözi a bibliai alapot.”¹¹³

Vajon bűnül róható-e neki, hogy az élet testi megnyilvánulásait átélte? Az Atya a Földre küldte, ezért nagyon is a Földön kellett járnia. Aki pedig útjainkra lép, arra előbb-utóbb por tapad, vagy besározódik. Isten azért is ragaszkodott hozzá, hogy lelkének eme szép fele: Krisztus igya ki a keserű méregpoharat, hogy a földi sártól megtisztuljon, mert még Ő, a Fölkent sem léphet be a Teremtő országába, ha lábára szenny ragad.

Jézust a legnagyobb megpróbáltatás kétségtelenül a kereszten éri. Végig kell gondolnia: hogyan tovább? Ha segítséget kér, és élve leszáll a keresztről, az Atyához nem térhet vissza, mert itt nem végezte el a dolgát. Maradhatna tovább is a Földön, és élhetne emberi életet. Végre vehetne magának feleséget, és nevelhetne gyermekeket, ahogy ez szüleinek nemzetségével is megesett. Visszavezethetné a családját Dávid királyig, sőt Ádámgig. Itt ez a rend. Rend, amelyet az Atya alkotott, amikor útjára bocsátotta teremtményeit, mondván: „*Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet...*”¹¹⁴ Számára a nagy kérdés mégis az, mennyire válhat emberré? (Mindettől még lehetett, és volt is teljesen ember.) Elmehet-e eddig? Nyilvánvalóan nem, mert lassanként talán elveszítené isteni jelegét, és ezzel küldetésének értelmét.

Mindez talán csak egy másodpercnyi fölvilágító kérdés lehetett gyötrelmei során a kereszten. Számára marad a véres valóság: a dárdával hadonászó légiós katona, a durva csőcselék hangzavara, a bánatába roskadt, fájdalmától összetört Mária, János és Magdolna. Nincs mit meggondolnia. Ha elfogadta a keserű poharat, ki is kell innia!

¹¹³ Zahmt. 1997. 324. Minden olyan Jézusról alkotott kép, amelyből hiányzik „Krisztusnak nemcsak a teljes mértékű végessége”, hanem a *teljes büntelensége* is, nélkülözi a bibliai alapot!

¹¹⁴ Ter 1, 28.

Azt az erőt lássuk benne, amellyel sorsát vállalja, változatlanul megmaradva „Ember-Isten”-ként. Meg kell halnia neki is, hogy megváltson bennünket, és harmadnapra — mintegy 36 órás holt állapot után — egy minőségileg új testi változatban, diadalmasan föltámadjon. Halálában így válik ketté a kereszten, kínjaival vezekelve, és hátrahagyva mindazt, ami esetleg belőle emberi szemmel, főleg azonban isteni megítélés szerint bírálható. Ugyanakkor a sebhelyek megmaradnak rajta dicsőségében is!

Aki negyven nap múlva távozik, az már ugyanaz az „Isten-Ember”, aki kezdetétől az. Krisztusnak magában a gyarló ember megölésével legfőképpen azért kell meghalnia, hogy halandó embertársait megváltsa, és ezzel küldetését teljesítse. Ez adott tettének hitelt, és nekünk belé vetett hitet. Olyan valaki Ő, akiben föltételek nélkül megbízhatunk és megkapaszkodhatunk. Nem úgy élt, mint később bizonyos elhivatott, ámde közössége által érdemtelenül kiválasztott szolgálói, akik bort ittak és vizet prédikáltak.

Ez az én Krisztusom! Azért szeretem benne az Embert, mert megtartotta isteni eredetét. Ilyen „Ember” volt Ő, akihez naponta fohászokodom. Mivel bűnöktől terhes, elesett követője vagyok, gondolatban lehajlok, hogy legalább a saruja nyomát érinthessem.

Krisztus teste a föltámadás után

Nehéz helyzetben volnék, ha arra a kérdésre tudományos magyarázatot kellene adnom, hogy Jézus milyen testben tért vissza a halálból? Az minden bibliaismerő ember előtt nyilvánvaló, hogy a föltámadt Krisztus többé már nem az volt, aki harmadnap előtt meghalt. Úgy járkal tanítványai között, akár egy tünemény. Hirtelen megjelenik, majd eltűnik. Az anyag korlátait áthágja. Az ajtó érintése nélkül egyszerre csak ott áll a zárt helyiségben. Materiálisan jól érzékelhető, mert Tamás a Mester sebeibe illeszti az ujjait, de ez a test mégis könnyű. Mintha nem is a földön járna, és szemük elől pillanat alatt elvész.

Az anyagi világot még mindig nagyon tökéletlenül ismerjük. Ha valamit fölfedezünk belőle, és úgy érezzük, Isten teremtéséből egy tudásrészsel újra gyarapodtunk, mellette további ismeretlen dolgok születnek. A mi teljes fölismerésünknek sohasem lesz vége.

Egyelőre el kell fogadnunk, hogy az einsteini anyag-, energiamegmaradást és az egymásba átalakulást kimondó tétel a mostani tudásunk szerint ismert körülmények között igaz. Azt is tudjuk, a legtöbb energia csak észlelhető, de számunkra akkor látható, ha valamilyen anyagon hat, mozgásba hozza, lefékezi, átalakítja stb. Az energiában mégsem kételkedünk, még akkor sem, ha nem látjuk, nem is észleljük, de tudjuk, például egy gyufaszálban potenciálisan jelen van, és arra vár, hogy az általunk előidézett súrlódás hatására érzékelhetően hő és fény formájában fölszabaduljon, megjelenjék.

Krisztus is így van a föltámadás után. Teste Isten energiájának része, amely átalakulhat anyaggá, és ismét visszaalakulhat energiává. Ez nem középkori alkímia vagy mágia. Mai esendő ismereteink szerint csak így volna magyarázható, hogy átvon a bezárt ajtón. Erre mondhatjuk, alakja *szellemtest*.

János evangélista nagyon találóan jelezte ezt az energiaállapotot Isten teremtéséről szólva, amikor így fejtegette: *„Isten Leleke lebeg vala a vizek felett.”*¹¹⁵ Ez a „lebegés”, átváltozás érzékelhető akkor is, amikor Krisztus végleg elmegy, miközben azt ígéri: *„veletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”*¹¹⁶ Amikor a tanítványait *„Kivivé [...] Bethániáig; és felemelvén az ő kezeit, megáldá őket. És lőn, hogy míg áldá őket, tőlük elszakadván, felviteték a mennybe.”*¹¹⁷ Krisztus teste ekkor már nem súlymértékkel mérhető tömeg. Könnyedén fölemelkedik és eltűnik. Itt van, de még sincs; tudjuk, hogy lát, de mi nem látjuk. Újra együtt van a testetlen Atyával, hogy egyetlen Szentlélekként uralkodjon a világon. Ahová távozott, az másik dimenzió, amely nem a Földön kívül van. Része az anyagnak, amely körülvesz bennünket, csak ezt a részt, ezt a dimenziót még akkor sem ismerjük, ha a testi-lelki valónkban, mint isteni produktumban is állandóan föllelhető, *„mert ímé az Isten országa ti bennetek van”*¹¹⁸ — hirdeti Jézus.

¹¹⁵ Ter 1, 2.

¹¹⁶ Mt 28, 20.

¹¹⁷ Lk 24, 50-51.

¹¹⁸ Lk 17, 21.

Barsi Balázs szerint Krisztus a „*Feltámadásában magával vitte az anyagot, a mi léterünket, és megmutatta ennek a világnak, az anyagnak egy új állapotát, amely állapot nem következik a mostaniból.*”¹¹⁹

Krisztus mint áldozat

Amikor Szent János keresztelése közben meglátta Jézust feléje tartani, ezt mondta a körülötte lévő embereknek: „*Ímé az Istennek ama báránya, aki elveszi a világ bűneit!*”¹²⁰ E metafora arra utal, hogy a zsidóknak kötelességük volt az Úrnak véráldozatot hozni. A gazdagabbak hibátlan him bárányt vagy gödolyét, míg a szegények galambot helyezhettek az oltárra. A bárány így szimbolikus értelemmel bírt: az az élőlény, akiből áldozat lesz. Az Atya egyszülött fiát küldi el hozzánk, hogy föláldozza értünk. Jézust ezért nevezi a Biblia Isten bárányának.

Belegondoltunk-e már abba, hogy Krisztusnak milyen lelki teher lehetett 33 éven keresztül ez a különös küldetés, amikor számára eleve tudvalevő volt, hogy a földi életet igazságtalan, szörnyű kinszenvedések között kell majd befejeznie? Emberként megszületni az Univerzumban egy jelentéktelen bolygón. Az előző mennyei állapot után a fizika törvényeit viselő, olykor kényelmetlen testbe öltözni. Tanulni, naponta megdolgozni a betevő falatért. Kikerülni a kötekedőket, a civakodásokat, a brutalitást, a nehéz veszélyhelyzeteket, az ember mindennapi kisebb-nagyobb bűneit.

Szembenézni azzal, hogy a teremtés csodája ugyan létrejött, de benne az ember olyan lett, amilyen. Nem éppen tökéletes! Indulatai és ösztönei mögött még mindig ott bujkál a vadállat, ahogy Desmond Morris angol etológus találóan nevezte fajunkat: a *csupasz majom*. Elég számára egy kényelmetlenül megváltozott körülmény, amelyet nehezen visel, és az emberi kultúra máza a legtöbbről tojáshéjként lepattan. Mit kap tőlük Krisztus szenvedéseinek enyhítésére még a keresztfán is? Ajkai közé keserű epébe és ecetbe mártott szivacsot löknek, majd lándzsával szíven szúrják.

¹¹⁹ Barsi B.–Gál F. 1998. 12.

¹²⁰ Jn 1, 29.

Neki ezek között a *potenciális terminátorjelöltek* között kell növekednie, kibontakoznia, tanítóvá, majd lánglelkű oszloppá válni, akit követni lehet. Ezekért szükséges megalázkodnia, kínok között elpusztulnia. Emberi értelemmel gondolkodva, nem éppen ösztönző és fölemelő küldetés. Jézus ezt mégis vállalta, bár számára e dolog szintén nem valami kellemes.

Amikor az utolsó vacsora után a Getsemáné-kertben arca borulva, vért verítékezve imádkozik, könyörögve ki is mondja: „*Atyám, ha lehetséges, múljk el tőlem e pohár...*” Ugyanakkor jól tudta, kérése úgy is hasztalan, mert neki ezen a világon küldetése van, s ha már ezt eddig türelmesen véghez vitte, és elviselte következményeit, nem torpanhat meg az utolsó fölvonás, a befejezés előtt, ezért megadóan hozzátette: „*mindazáltal ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint te.*”¹²¹

Szenvedésének csúcsa az lehetett, amikor úgy érezte, egy szörnyűségesen ellenséges világban teljesen magára maradt, ahol senki sem segíti, és nincs irgalom; ahol az egyetlen, az utolsó reménye, az Atya is cserben hagyta, ezért így kiáltott föl a keresztfán: „*Eli, Eli! Lama Sabaktani! Én Istenem, én Istenem! Miért hagyál el engemet?*”¹²²

Krisztus a közvetítő

Ha arra a kérdésre keressük a választ, ki Ő? Krisztust máig nehezen tudjuk meghatározni. Gondoljunk arra, például a római katolikus egyház mennyire másként ítéli meg, mint az „egy Isten hívő” antitrinitárius (unitárius) vagy az iszlám. A judaisztika tagadja messiás voltát, míg egy kisebb zsidó csoport az utóbbi időben az újtestamentum szerint fogadja el. Ezek a változatok mind az ember tévelygései, ahogy ma mondják: „istenkeresései”. Pedig Jézus személyiségének számunkra legfőbb tulajdonságát világosan kinyilatkoztatta: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet; senki sem mehet az Atyához, hanemha én általam.*”¹²³

Vajon miért lehetséges ez a közvetítő szerep? Itt mutatkozik meg Isten hallatlan bölcsessége! Közte és az ember között fiával hidat vert. Minden híd

¹²¹ Mt 26, 39.

¹²² Mt 27, 46.

¹²³ Jn 14, 6.

út a másik partra, hogy a vándor, aki a folyóhoz ért, biztonsággal, száraz lábbal átkelhessen. Folytassa, és célhoz érve befejezze útját. Jézus kinszenvedésével és föltámadásával átívelődött az Isten és az ember között korán keletkezett szakadék. Az ösbűnnel ugyanis a töretlen út mindenféleképpen megszakadt. Ezt mi sohasem tudtuk volna helyreállítani. Azért kellett az isteni véráldozat, hogy viszonyunk a Teremtővel tisztázódjék, és az emberi küldetés befejezhető legyen.

H. Zahrnt idézem: *„Jézus Krisztus azzal, hogy egy új utat nyit az Atyához, széttöri a kozmosz acélabroncsát, amely addig fogva tartotta. Engedelmes Fiúsága révén ismét helyreállítja a mi elveszett fiúságunkat. Ezért nevezi a Biblia Krisztust »sok testvér között az elsőszülöttnek«: ő az első a fiak új nemzedékének tagjai közül.»*¹²⁴

Krisztus magában hordozza az igazságot. Isten és az ember igazságát. Ez a fogalom nem azonos a joggal. A jog alkotta törvény mindig azt a réteget védi, amelyik létrehozta. Benne tehát nem kereshetjük mindenki igazságát. Sőt tömegek maradnak kívül, vagy körülményeik, olykor önmaguk miatt egyenesen kizárásra ítéltetnek. Aki elfogadja a Krisztus közvetítette isteni igazságokat, élvezheti a belőle következő előnyöket. Nincs faji, küllemi, gondolkodásbeli stb. megkülönböztetés.

Mi ez az isteni igazság? Világosan értésünkre adja a tíz parancsolat első tételében, amelyet szabadon így írhatok le: *„Én vagyok a te URad, Istened. URadat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj.»*¹²⁵ A további parancsolatok arra utalnak, miként lehet ezt az imádást teljesíteni. Melyek azok a buktatók, amelyeket el kell kerülni, hogy életünk halálos bűnök nélkül múltjék el. Krisztus élete maga volt a megtestesült tíz parancsolat, az életet nyert földi példa. Két lábon járó isteni törvény, meg nem ismételtető, tehát egyedi végrehajtási modellje.

„Én vagyok az élet” — mondja Jézus. Vagyis, ha engem követsz, megtartod Isten parancsait, örök életet nyersz. Ez nem olyan ellenszolgáltatás, amelyet naponta a pénztár előtt teszünk, amikor a kosarunkba tett portékáért

¹²⁴ Zahrnt. 1997. 142.

¹²⁵ Kiv 20, 2-3.

cserében pénzzel kell fizetnünk. Ezek a tilalmak nemcsak a követendő utat jelölik ki a tévelygés pusztájában: a földi létben, hanem fölillantják a valódi, a halhatatlan életet is. Milyen ez? Olyan, mint Krisztus. Itt volt köztünk, és Ő már átment ebbe az örökkévalóságba. Lesznek-e ott hurik, akik majd hájjal kenegetik a hasunkat, és megadnak minden földi jót, amit e világban megtagadtunk magunktól? Nem! Aki ilyen vulgárisan gondolja el a túlvilágot, nagyot csalódik. Isten nem a dőzsölés, a semmittevés, a haverkodás színhelyét készíti számunkra. Ennél többet nyújt. Az Ő titka, hogy pontosan mekkora az a világ, és mivel vár ránk, amelyben sok jó lélek elfér.

Mindebből következik Krisztus magáról vallott mondatának utolsó része: mindenki csak általa mehet az Atyához. Vagyis Jézus *küszöb és kapu. Sorompó*, amelyet ki kell nyitni, és nem csúszva-mászva, de főhajtással át kell lépni, hogy Isten országába bejuthassunk. Barsi Balázs írta: „*A pontifex (főpap) szó hídverőt jelent. Rajta kívül nincs pap, mert Ő az egyetlen közvetítő Isten (az Atya) és az emberek között a Szentlélekben.*”¹²⁶

Krisztus sokrétű. Nem magyarázható egyetlen embercsoport elképzelése szerint sem. Leginkább az általa alapított vallásban nyilatkozik meg, de minden ajtót kinyit, amely mögé rekesztjük, és túlrad az ember szabta korlátokon. Intő példa ez az egyházak számára is. Krisztus — tisztesség ne essék! — nem „papírsarkány”, akit kedvező széllel fölröppenthetünk, és majd az ügyünket szárnyalva viszi Isten felé. Közvetítését kellő alázattal és áldozatvállalással kérhetjük. Csak kívánnunk kell, hogy lehajoljon értünk.

Hódmezővásárhely, 1998. ápr. 29.

★

¹²⁶ Barsi Balázs. 1994. 8.

A KERESZTFA

A kivégzőeszköz

Pontosan nem ismerjük, hogy azt a keresztet, amelyen Krisztus kiszenvedett, milyen mennyiségi és minőségi tulajdonságok jellemezték. Ebből a korból viszont ismerünk más kivégzésre használt keresztet, *crux immissákat*, amelyek összehasonlító példákat adnak, és ez viszonylag jól körülhatárolhatóvá teszi a Krisztusét.

Mindenekelőtt tudni kell, a kereszt két összeilleszthető szálfából tevődött össze. A függőleges részét *stipesnek*, a vízszintest pedig *patibulumnak* hívták.¹²⁷ Ezek nem ácsolattal rögzültek, hanem a vízszintes szálaban közepén lévő vájolattal felülről a függőleges szálra ráereszthető volt.

Némely szerzők szerint az elítélt csak a patibulumot cipelte. A *stipes* alsó végével egy kölyukba illesztve és faékekkel rögzítve, intő példaként folyamatosan a vesztőhelyen állt. Mások szerint viszont az elítélt mindkét szálfát egymás mellé helyezve a vállán cipelte. Lehetséges, hogy a két módszer szokása párhuzamosan élt, vagy vidékenként eltért.

F. Mauriac a keresztútról szólva, így elmélkedett magáról a keresztéről: „*durva gerendára — felül keresztgerenda volt rajta, úgy hogy T alakú volt —, kezeiket odaszegezték ehhez a bitófához, a lábaikat is szegekkel, testüket lehúzta a saját súlya, fejük ingott, kutyák gyűltek a vérszagra...*”¹²⁸ Máshol pedig így írt: „*A bitófa olyan alacsony, hogy az elítéltet még szembe is köphetnék — az alacsony bitófa körül tombol a nép.*”¹²⁹

A szálfa nem négyszögű, hanem kerek átmérőjű volt. Nem bárdolták szögletesre, hanem meghagyták természetes faformájában, csak a gallyakat nyesték le róla.¹³⁰ Van valami jelképes gyalázat abban is, hogy egy

¹²⁷ Levéltárainkban őriznek olyan 18. századi, kézzel rajzolt és színezett térképeket, amelyeken a helységek határában lévő kivégződomb tetején fölállított akasztófát *patibulumnak* nevezték.

¹²⁸ François Mauriac: *Jézus élete*. Párizs, 1936. Ford. Révay József, 1937. Bp., Pallas Lap- és Könyvkiadó, 1989. 199.

¹²⁹ Mauriac. 1989. 197.

¹³⁰ Gino Zaninotto: *Megtalálták a Golgotán Jézus keresztjének helyét*. 6. = Torinói halotti lepel. 1993. 4: 2-7. Periodika. Szent Maximilián Lap- és Könyvkiadó, Miskolc.

kimunkálatlan farönkön kellett kiszervenied az *ácsnak*, aki megszokta, hogy a készítendő eszközöket, munkadarabokat minél szebbre, jobbra, a kézhez, testhez idomulva faragja. (A szögletes keresztfa-ábrázolás a későbbi művészeti alkotásokon jelent meg, és vette át az uralkodó jelleget. Pl. Matthias Grünewald az isenheimi oltárképen látható feszületen még csak elnagyolt bárdolás nyomait festette meg.)

A keresztfák anyaga sem volt egységes. Valószínű, a táj adta lehetőségeket kihasználva, készíthették pálma törzséből, akáciákból és olajfából. Viz László arról számolt be, hogy egy azonosított régészeti lelet alapján, Yohanan Ben Hi'galgol nevű 24-28 év körüli fiatal zsidó stipesét — akit Krisztus után a 68–70-ben kitört zsidóháborúban keresztben öltek meg — olajfából állították, és rajta a lábtartó akácfa volt.¹³¹

A keresztfák súlyának megítélésében igen nagyok az eltérések. Egyikkel sem érdemes vitába szállni, hiszen ez függött a szálfák méretétől és anyaguk fajsúlyától. Viz László szerint csak a patibulum 50-60 kg-os lehetett.¹³² Ugyanakkor G. Zaninotto azt vélte, Jézus keresztjéhez egy kb. 11 cm átmérőjű és 240 cm magas szálfát használtak. A stipes súlya kb. 25 kg, a patibulum pedig 15 kg-os. Együtt tehát kb. 40 kg-ot tehettek ki.¹³³ Mindenesetre, ezt vagy ezeket megkínzás, kifárasztás után, hosszabb távolságon nagyon nehéz lehetett cipelni, különösen ha arra gondolunk, csupán a patibulum mintegy félmázsányi terhet jelentett.

A kereszt mint meggyalázó eszköz

„*Istentől átkozott mind, aki a fán függ*”¹³⁴ — mert azt az ÚR is elveti, magyarázza Viz László. A zsidók a keresztalált nem alkalmazták — ezt a rómaiak vették át a perzsáktól —, csak a megégetést, megkövezést és az akasztást.¹³⁵ De a nagyon súlyos bünt elkövetőt ezek szerint azzal is

¹³¹ Viz László: *A torinói halotti lepel és korának meghatározása*. 154. Ecclesia, Bp., 9. kiadás, 1990.

¹³² Viz László. 1990. 143.

¹³³ Zaninotto. 1993. 4: 4.

¹³⁴ Viz László. 1990. 142.

¹³⁵ A katolikus fordítás szerint a keresztalált is alkalmazták.

meggyalázták, hogy kivégzése után testét a keresztre, mint megalázó büntetés-végrehajtó eszközre hajították. Ezzel a közösségből még holta után is kitaszították. Az ilyen tetemet a halottnak járó végtisztesség nélkül kellett elföldelni.

A Biblia református fordítása erről így szól: „*Ha valaki főbenjáró vétket követ el, és kivégzik, ha fára akasztod, ne maradjon a holttest éjjelre a fán. Okvetlenül tedd el még azon a napon, mert átkozott Isten előtt az akasztott ember.*” A Biblia katolikus fordítása szerint: „*Ha valaki főbenjáró bűnt követ el, s úgy végzik ki, hogy felakasztják egy fára, éjszakára ne maradjon holtteste a fán, még aznap tedd el. Mert az akasztott ember Istentől átkozott, s nem teheted földedet, amelyet az Úr, a te Istened ad neked örökségül, tisztátalanná.*”¹³⁶ A református Magyarázatos Biblia hozzátézi: „*A kivégzett ember holttestének megbecstelenítő felakasztása a büntetés megszigorítását jelentette. Azt a kijelentést, hogy átkozott Isten előtt az akasztott ember, Pál apostol a Gal 3, 13-ban abban az értelemben idézi, hogy Krisztus kereszthalálával magára vette a bűn átkát.*”¹³⁷

Viz Lászlóval ellentétes értelmezésem szerint a fölakasztott emberről van szó: ne hagyjuk éjszakára a bitófán. (Elképzelhető, hogy közülük a legsúlyosabb bűnnel vádoltakat haláluk után még keresztre is akasztották? Ez csak föltételezés.) Bármiként történt, bizonyos, a kereszttel abban az időben a zsidó nép szemében a legvisszataszítóbb kivégző eszköz volt. Ezt a fokozott megalázást kellett Jézusnak is vállalni és eltűrni.

A kereszttel mint szimbólum

A keresztről Jankovics Marcell a következőket írta: „*A kereszténységben Krisztus szenvedésének, magának Krisztusnak, és mint keresztény világ- és élet Fa (lat. Lignum Vitae), Krisztus halál feletti győzelmének a szimbóluma (lásd: feltámadás fehér alapon vörös kereszt zászlaja), általában a keresztény vallásoké. Egyszerre halál- és életjelkép; a legenda szerint a keresztet a paradicsomi bűnbeesés fájából ácsolták. Bár a*

¹³⁶ Szent István Társulat Könyvkiadója, 1996. „*Egyéb törvények*”199.

¹³⁷ *Biblia magyarázó jegyzetekkel.* A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója. Budapest, 1996. 1. kötet: 231. Az akasztott ember eltemetése. 22-23. MTörv 21, 22-23.

kereszt jele Krisztus halálának perzsa eredetű, római eszköze, a fából ácsolt és keresztbe tett két gerendából keletkezett (latinul: crux, görögül: sztauros), formájának, illetve szimbolikus tartalmának előképei széles körben ismertek. Különböző népeknél ősidőktől alkalmazott jel...¹³⁸

Jankovics 24 keresztalakot mutatott be, köztük az egyik legősibb az egyiptomi *anh*, amely az *élet* hieroglifából keletkezett, vagy a *kapcsos kereszt*, amelyből a *szvasztika*, ebből pedig a hírhedt *horogkereszt* vált. Fölsorolásában megtaláljuk továbbá az *András-*, a *lator-*, a *bizánci*, a *máltai* stb. keresztet is. Jankovics leírja, a kereszt „*A kereszténység dicsőséges jelévé azután lehetett, hogy nagy Konstantin az új hitet államvallássá emelte.*”¹³⁹

S. Dalí: Keresztelő Szent János Krisztusa

A képzőművészeti ábrázolások szinte kifogyhatatlanok a megfeszített Krisztus ábrázolásában. Számomra valamennyi közül korunk egyik legmodernebb és legtöbbet mondó festménye, S. Dalí alkotása a legkedvesebb. (Olaj, vászon, 205x116 cm. 1951. Glasgow Art Gallery and Museum, Glasgow.)

A szürrealista festő különleges perspektívában és fényviszonyok között ábrázolta a keresztre feszített Krisztust. A kép alsó részében a Genezáreti-tó látszik. Elülső partjára három halászt és két bárkát, túlsó partjára a tavat övező hegykoszorút festette. Ez a kép legkeskenyebb része. Fölötte a felhőktől takart égen át csak kevés fény szűrődik a tóra. Az ég felhős részlete valamivel szélesebb sáv, mint a tóé és földé együtt. Fölötte a képnek majdnem kétharmad részében a világűr csillagászati hitelű teljes sötéttségét ábrázolta. Innen belelóg egy óriási kereszt a Föld légkörébe. Fölülről látjuk. A keresztre szögezett fölirat és a patibulum a legszélesebb, majd lefelé elkeskenyedik, szinte elfogy.

A kereszten a szemérmét kendővel fedő, egyébként mezítelen és halott Krisztus függ. Feje és válla előreesve, tehetetlenül lóg, ezért az arca nem

¹³⁸ Jankovics Marcell: *Kereszt*. 115-116. = Hoppál Mihály–Jankovics Marcell–Nagy András–Szemadám György: *Jelképtár*. Helikon, Bp., 1990. Curiositas/3.

¹³⁹ Uo. 1990. 115.

látható, csak a töviskorona nélküli, hajas fejtető. Az embernek olyan érzése támad, mintha a kereszt és a rajta csüngő áldozat elborult volna. Zuhan kifelé, rá a nézőre, aki valahol szintén fenn, Krisztussal szinte fejmagasságban helyezkedik el.

Jobbról sejtelmes, a lenyugvó napnak a felhőkön áttűző néhány fénysugara világítja meg e különös látványt: a festmény fő motívumát. A hosszú árnyékok szinte a patibulummal egy magasságban lévő, de számunkra láthatatlan fényforrásból jönnek. A kereszt felső része a legvilágosabb. A test alatti alsó része gyors átmenettel sötétre vált, és szinte beleolvad a kép éjszínébe.

Számomra ez a festmény természetesen ennél jóval többet mond, és Krisztus-látásomban meghatározó. A szétnyílt ujjak, mint az égen vitorlázó hatalmas madár evezőtollai, bennem csak növelik azt a hatást, hogy lebeg, száll fölöttem. Ő van mindenek fölött. Uralja, holtában is szinte markolja a Világegyetemet, és a Földet — mint parány fölött függve — birtokolja. Intő példaként, óriásként terpeszkedik az egész kép előterében. Jelzi bűneinket, amelyekkel hozzájárultunk, hogy kínhalált szenvedett.

Mozdulatlan lebegése kínosan bizonytalan érzést ad. Ez a hatalmas, súlyos kereszt, és vele a tehetetlen test bármikor rám zuhanhat, eltiporhat. Nem teszi. Nem ez a küldetése. Jövetelének célját halálával befejezte. Rossz lelkiismeretem terheként, mégis egész valómat nyomja. Csak bűneimtől szabadulva juthatok ki e kínos helyzetből. Addig bármikor rám szakadhat az egész óriási Univerzummal együtt, ahogy egykor a világ végén el is jön, hogy számon kérje cselekedeteimet. Mindaddig intő helyzetben tornyosul előttem. Sejteti, porszem vagyok, de a felelősségem és bűneim mégis akkorák, hogy ide juttattam. Hatalmas súlyával a vállamon nyugszik, pedig én is bizonytalan helyen állok. A pozícióm nyugtalanító, és az alapzatom sem szilárd.

Csimpaszkodnom kellene, de sem alul, sem mellettem nincs semmi biztos hely, amely erős támaszt nyújtana. Csupán Ő van. Csak belé kapaszkodhatom. Egyedül Krisztus a támaszom. De Isten Fia halott, így tőle ebben az állapotában semmit sem kaphatok. Vezeklésemmel föl kell támasztanom, hogy a haláltól tehetetlen test dőlése megálljon. Ne pusztítson el, hanem magához emeljen. Fönt is, lent is sötétség honol. Fény ott van, ahol

Jézus van. Ahhoz, hogy az alant elterülő világtalan világba ne merüljek el végleg, velem kell maradnom.

Az én keresztfám

Krisztus keresztje az én *Életfám*, mert tövét a vére locsolta. Ez az életnedv keltette életre, hogy a holt anyag gyökeret eressen és kihajtszon. Azóta mind jobban nő, terebélyesedik. Milliók állnak alatta, és szemüket koronája felé emelik. Mindannyian tőle várjuk a megváltást.

Ez a kereszt az én *Tetejetlen Fám*. Elődeim már évszázadokkal ezelőtt benne látták az ég határain is túlnyúló, élő fát, és megénekelték. Tudták, nehéz rajta följutni, hiszen minduntalan visszacsúszunk. De aki egyszer ágai közé ért, levéllé vált, melyet a fa nedve örökkön éltet, és áld a szüntelen áradó fény.

A keresztfá egy szál *Virág*, amely csak nekünk illatozik, és majdan gyümölcsözik. Ott áll a rétünkön egyedül, kiszolgáltatva. Oda léphetünk hozzá, hogy letépjük vagy meglocsoljuk. Rajtunk múlik, mekkorára nő: életünkben törpe és jelentéktelen, kis satnya törzs marad-e, akár egy bonszaj, vagy árnyat adó fává magasodik. Meglátjuk-e, vagy vigyázatlan léptünkkel eltiporjuk? Hagyjuk-e, hogy hajnalban és alkonyatkor éltető illatával körülöttünk betöltse a levegőt; hogy szobánkból ablakot nyissunk rá, és beengedjük? Bibéjét hívő életünkkel beporozva, gyümölcsöt termő ággá neveljük.

Jézus keresztje a *Szeretet* megtestesülése. A kinszenvedést azért vállalta rajta, mert értünk tette. Azt akarta, hogy a világon az egyetlen, a legnagyobb, a mindig belőle sugárzó erő, a szeretet részesei lehessünk, és ebben a boldogságban fürödhessünk. A kereszthalálból a kereszt életét nyertük.

A keresztfá fényesen világító *Útjelző*. Lángjai a fát emésztetlenül lobogva szüntelen nyaldossák, akár Mózes előtt az égő csipkebokrot. Bármerre tekintünk, világa minduntalan a szemünkbe ötlük, hogy el ne tévedjünk. Ha hátat fordítunk neki, akkor is sugárzik, jelezve, merre kell fordulnunk, hogy a helyes irányba léphessünk. A kereszt ma olyan

számunkra, mint a pusztában bolyongó zsidók számára a füst és tűzoszlop volt, amelyet Isten vezérelt.

Krisztus keresztje *Energiaforrás*. Amikor elcsüggedünk, vagy úgy érezzük, nem bírjuk tovább, lelkünkkel csak meg kell érintenünk, és újra feltöltődünk. Szomorú, miközben újraéledünk, hajlamosak vagyunk a csatlakozást pórának tekinteni, és elválasztjuk a forrástól, hogy „szabadok” legyünk. Így válunk a környezetünk és a körülményeink rabjaivá. Nem tudjuk, ebben az esetben nincs túltöltődés, fölösleges kisülés, mint az akkumulátor esetében. Ahogy az energiaforrástól távolodunk, és a töltés fogy belőlünk, világunkban úgy válunk kiszolgáltatottá és értelmetlen áldozattá.

Ma is mindannyian ott állunk a keresztfa tövében. A kereszt Krisztus dobogó *Szíve*. A *lelkiismeretünk*. Mindenki erkölcsi szintje és befogadóképessége szerint imádkozik hozzá, vagy ismét lándzsát dőf belé. A kereszt mint szív adja életünk ritmusát. Ha lankad, elfáradunk, ha erősebben ver, fölfrissülünk, mert szeretete, ez a legnagyobb ajándék, a legfőbb éltető elemet árasztja szét bennünk. E szívből kihulló vércseppek nem a méreg, sem a halál italát csorgatják a keresztfából, hanem a megbocsátást és a megváltás reményét.

Ez a kereszt olyan kétezeréves *Ajándék*, amelyet lelkem minden erejével óvnom kell magamnak. Megtartanom a családom, a népem, az emberiség számára, hogy meg ne szűnjék jutalmazni. Naponta hozzáfordulok és megcsodálom. Megerősít, milyen gazdag vagyok.

A keresztfa — akár Máriának egykor — nekem is a *Nyugodalmam*. Hozzá megyek, hogy átkaroljam, és megbékéljek. Nincs bennem annyi lendület, hogy Krisztust végre leemeljem róla, és testét magammal helyettesítsem, mert gyarló vagyok ezt a szenvedést átvállalni. Így Őt csak alulról láthatom, nem szemből, hiszen a kereszt elérhetetlenül fölém emelte.

Hódmezővásárhely, 1998. máj. 6.

★

MÁRIA

Arámi kislány volt, betöltetlen tizennégy éves. Szüzessége „evangéliumi tisztaság”.¹⁴⁰ Nem közömbös, de másodlagos a testi érintetlensége, az, hogy *virgo intacta*. Ezen a tájon és éghajlaton a nők korán érnek, hamar hervadnak. Alig élik túl első testi virágzásukat, férjhez mennek. Belekerülnek egy idegen családba, ahol az anyósuk a háztartás ura. Ő dirigál menyecskének, lányainak. A fiatalasszonyt kiszolgáltatják férjének, és minden vagyonát, amelyet apjától hozott, apósa birtokolja. Befogják a közös háztartásba dolgozni. Amíg testileg bírja, szülnie kell, és gyermekeket nevelnie. Jaj a terméketlen nőnek, előbb-utóbb megszégyenítve visszaküldik atyjához. Elsősorban fiút, sőt fiaikat várnak tőle. Aki „csak” lányutódokkal „veri” családját, annak nincs becsülete.

Ezek alapsémák, amelyek a legtöbb hagyományos, főleg paraszti, és a vele összefonódott kézműves társadalomban különböző változatokban érvényesek. Mária mindettől a szigorú kötöttségtől megszabadul, amikor Isten anyyala bejelenti neki, a Szentlélektől fiat szül, és a család támogatójául a szelíd lelkű ácsot, Józsefet rendeli mellé. Különös az élete, egyik arámi nőéhez sem hasonlítható. Azzal, hogy Isten őt választotta Fia földi anyjaként, kiemelte környezetéből. Sorsa ettől még nem lett könnyebb. Megannyi akadályt kellett legyűrnie, és a szenvedésekből bőven kijutott neki.

Mindjárt itt volt a társadalmi, erkölcsi gond. Amikor észrevették áldott állapotát, háta mögött megindult a besározó suttogás. Akadt, aki római katonával való viszonyt emlegetett. József így is vállalta Máriát, de számára ez nem volt teljesen megnyugtató körülmény.

Tudjuk, ez a gyermekvárás különleges volt. Tapasztalta méhében a magzat növekedését. Talán úgy érezhette anyaságát, mint amire ma azt mondanánk, hogy *álterhesség*ből következett? Pontosan nem tudjuk. Kellett, hogy méhe a gyermeket hordozza, mert világra jövele után szoptatnia kellett. Testéből táplálnia.

¹⁴⁰ Béky Gellért. 1994. 8.

Alig, hogy a gyermek megszületik, máris üldözik. Menekülni kényszerül vele. Nincsenek meghitt, boldog gyermekágyas órák, amikor a család minden tagja eljön. Hozzák az ajándékokat, és ő viruló büszkeséggel mutathatja nekik elsősülött Fiát. Szamárra kell ülni, és kilométereket rázódni az úttalan kőszivatagos tájon, kitéve rablóknak, katonáknak, kegyetlen melegnek, napsugárzásnak, szomjúhozásnak, éhezésnek, megannyi fáradságnak. Istennek köszönhető, hogy ezt a szenvedést károsodás nélkül megússza.

Egyiptomban évekgig élnek.¹⁴¹ Mária és József, bár kisebb zsidóközösségben, de mégis idegen környezetben, népüktől távol nevelik a gyermeket. Mások a szokások, törvények és az életforma. Jézus egyfelől szüleitől kapja az arameus erkölcsiséget, másfelől az egyiptomiaktól a társadalmi illeszkedés szabályait. Ma úgy mondhatnánk, hogy „kettős nevelésben” részesül. Ez az Ő esetében rendkívül pozitív, hiszen nem csupán egy népet és kultúrát ismer meg. Szemlélete tágul. Tudja, egyszer majd nemcsak az övéért kell áldozatot vállalnia, mert rajtuk kívül milliók élnek, tengődnek megváltásra várva. Jó értelemben válik „világpolgárrá”, az emberiség fölötti lelki uralkodóvá.

Mária ellátja, József a mesterségben irányítja, de Jézus alapjában véve önálló. Ezt már tizenkét éves korában megmutatja, amikor a templomban elmarad tőlük, és a rabbikkal beszélget. Mária aggódik érte, mint minden anya, ha elveszti fiát. Józseffel azonnal visszafordul és keresni kezdik.

Amikor a Szent Család végleg visszatér atyái áldott földjére, Máriának szinte nincs szerepe. A Biblia tanúsága szerint Jézus nem is szólítja anyjának, netán „Édesanyám”-nak. Mária neve Fia szájából: „Asszony.” (Gondoljunk bele, a mi édesanyánk mit szolt volna, ha őt szemtől szemben *asszonynak* neveztük volna?)

¹⁴¹ A történetet Máté 2, 13-23 említi. A számítások szerint az Egyiptomban töltött idő nem volt több, mint néhány év; vagyis Jézus életkora ekkor még kevés esztendő telt ki. Fölvetődhet a kérdés, hogy akkor ennyire fiatalon, miként emlékezhetett az egyiptomi évekre, és az ott tapasztaltakat miként fogadhatta be? Az időszámításba is csúszhatott hiba, másrészt utalnunk kell arra, hogy Jézus — bár gyermekként született —, korosztályánál jóval többre volt képes; ezt isteni eredete magyarázza. A kétéves gyermek már beszél, és aki beszél, az gondolkodik és befogad. Végül, szüleinek egyiptomi tapasztalatait már érettebb fővel hallva is elraktározhatta.

Az „asszony” elnevezést Jézus kétszer használja. Először a kánai menyegzőn: *„Amikor fogytán volt a bor, Jézus anyja megjegyezte: »Nincs több borunk.« Jézus azt felelte: »Mit akarsz tőlem, asszony!«...»¹⁴². Másodszor a kereszten: *„egy a sok keresztény asszony közül, de ugyanakkor az egyetlen valóban »áldott az asszonyok között«.* (Lk 1, 42.)¹⁴³ Máriával kapcsolatban az asszony és az anya elválaszthatatlan fogalmát akkor értjük meg igazán, amikor Szent Fia így szól a kereszten: *„Asszony, nézd, a fiad! Aztán a tanítványhoz fordult: Nézd, az anyád! (Jn 19, 27.)”* Ettől kezdve *„a mi anyánk is Jézus végrendelete folytán.”¹⁴⁴* Éva, az „első” asszony után, Mária az „új” asszony. *„Számunkra pedig egyszerűen a »mi anyánk«”,* ahogy János nevezi (19, 27.).¹⁴⁵*

Béky Gellért Mária születésével kapcsolatban így említi a kérdést: *„Az »asszony« megjelölés nemhogy kisebbitené Mária becsületét, ellenkezőleg: bibliai magasságba emeli, fölé helyezve ezt a szülést a hétköznapi gyermekszüléseknek.”¹⁴⁶* Mária tehát *„A szűzből anya lett és mégis megmaradt szűznek: ez a Szentlélek műve volt, de Mária ártatlan hitének a gyümölcse!”¹⁴⁷*

Amikor megkérdezik Jézust, kit tart az ő családjának, így felel:

„Ki az én anyám vagy kik az én testvéreim?

Azután elnézván köröskörül a körülötte ülőkön, monda: Ímé az én anyám és az én testvéreim.

Mert aki az Isten akaratát cselekszi, az az én fítestvérem és nőtestvérem és az én anyám.”¹⁴⁸

Krisztus elsősorban az Atyát tekinti „szülőjének” mint testi-lelki teremtőjét. Mária a földi úton támogató dajkálója, hogy legyen tiszta köntöse, és ha útra kél, tarisznyájában falatnyi pászka. Ez nem jelenti, hogy Jézus nem

¹⁴² Jn 2, 3-4.

¹⁴³ Béky Gellért. 1994. 25.

¹⁴⁴ Béky Gellért. 1994. 25.

¹⁴⁵ Béky Gellért. 1994. 12.

¹⁴⁶ Béky Gellért. 1994. 11.

¹⁴⁷ Béky Gellért. 1994. 38.

¹⁴⁸ Mk 3, 33-35.

szerette, vagy lenézte volna a halandó sorból, az Atya által melléje rendelt nőt. Csupán ismerte helyét Isten Univerzumában.

Mária tökéletesen tisztában volt a sorrendiséggel és a Jézus életében betöltött szerepével. Nem vágyott előkelőbb pozícióra. Sohasem tett szemrehányást, esetleg valamilyen kitörési, lázadási kísérletet. Jól tudta, minden nő között az egyetlen kiválasztott, aki Isten gyermekét gondozhatja. Gondoljunk bele, a történelem során őt követve, hány keresztény asszony, és milyen odaadó rajongással vállalta volna ezt a sorsot!

József halála és Jézus tanítói küldetésének megkezdése után Mária egyedül maradt. Gyakran osztotta meg sorsát lakhelyének magányával. Néha egy-két rokon, szomszéd jött hozzá. Ő nemigen járkált. Élte különös társadalmi életét, és másoktól visszavonulva imádkozott. Párbeszédet folytatott Istennel. Készült a fájdalmak elviselésére, amely időben mind közelebb kopogtatott szívének ajtaján.

Amikor Jézusnak az állandó tanítványaiból kialakul csoportja, Máriát gyakran ők veszik magukhoz, és viszik tanító, térítő útjaikra. Ebben a körben találkozik újra Fiával. Szinte jeltelenül van köztük. Ő a tizenharmadik. Lehetséges, ez a szám valahogy ebben a korban sincs kellően megbecsülve.¹⁴⁹

Mária életének legnehezebb időszaka Krisztus kínszenvedése. Pontosan nem tudjuk, ekkor ott van-e vele mindenütt: az elfogatástól a kihallgatáson, megcsúfoláson, megkorbácsoláson keresztül az ítélet kimondásáig. Nem valószínű. A hatalom a törvényes eljárásban csupán az illetékeseket tűri meg. Csak a bizonytalanság marad neki. Tudja, Fia szenved, de minden földi halandóban van remény, egy fogódzó, a képzeletében odavetett utolsó szalmaszál, hogy rossz sorsa valamiképpen mégsem teljesül be, és talán megmenekül.

A bizonytalanság magában is gyötrő fájdalom. A tanítványoktól hallja, Fia sorsa úgy alakul, ahogy a jövőből ismerte. Halad a kivégzés felé, de nem látja, mi történik vele. Folyamatosan nem lehet mellette, hogy segítsen

¹⁴⁹ A *Jelképtár* írja: „Az antikvitás óta baljós szám, mert a teljességhez, a tizenkettőhöz hozzáadódik még egy »létszámfölötti«, s ez a tizenharmadik megbontja a teljességet, a harmóniát — ezért feláldozandó, vagy ő okozza valaki halálát. (196.)

neki, vagy legalább vigasztalja. Minden róla kapott hírral újabb tört döfnek anyai szívébe, amely érte és értünk is vérzik.

Amikor Krisztus a patibulumot cipeli a Golgotára, a tömegben már Mária is ott követi. Végig kell neki néznie a keresztre feszítést, a vonaglást, a test és lélek minden látható szenvedését. Micsoda kín lehet ez, még akkor is, ha sejtí, övék a végső diadal. Most sem mehet oda, hogy Fián segítsen, vagy legalább fájdalma csillapítására vérző lábát átölelje, mert a fegyveres katonák mindenkit távol tartanak. Béky Gellért Máriát „Társszenvedő”-nek nevezte.¹⁵⁰

Ebben a szörnyű nehéz helyzetben számára egyetlen, pillanatnyi vigasztaló lehet, hogy bár mint ember *immaculata*, azaz *szeplőtelen*, Fia érte is szenved; de elsősorban az ösbűnnel terhelt emberekért válik áldozattá. Most tehát a jövőre kell figyelnie, e kínhalál várható eredményére, a megváltásra. Csak így lehet átvészelni ezt az embertelen megpróbáltatást.

Gyönyörű képzőművészeti ábrázolás a *pietà*, ahogy Mária ölében tartja a keresztről levett, halott Fiát. Fáy Ferenc a költő nyelvén így verselt:

„Mesélt neki. S míg simogatva, félve
ölébe vonta szép fejét,
beburkolta a gyolcs, tavaszi égbe
didergő teste szégyenét.”¹⁵¹

Kérdés, Máriának megadatott-e ez az elégtétel? Sajnos aligha. Máté evangéliuma szerint, amint beesteledett, arimateai József elkérte Pilátustól Jézus testét. Tiszta gyolcsba göngyölte, és új sírba helyezte. „*Ott vala pedig Mária Magdaléna és a másik Mária, akik a sír átellenében ülének vala.*”¹⁵² Úgy látszik, ebben a szertartásban vagy cselekedetben a nők közvetlenül nem vettek részt. Külső, távolabbi szemlélők maradtak. Arra a kérdésre, hogy a kivégzéskor jelenlévők közül melyik Máriát kell értenünk, Máté az 55-56. versben ezt a magyarázatot adta:

¹⁵⁰ Béky Gellért. 1994. 62.

¹⁵¹ Fáy Ferenc: *Keresztút. XIII. Holttestét leveszik a keresztről és anyja ölébe teszik.*

¹⁵² Mt 27, 61.

„Sok asszony vala pedig ott, akik távolról szemlélődnek vala, akik Galileából követték Jézust, szolgálván néki;

Ezek közt volt Mária Magdaléna és Mária a Jakab és Józse anyja, és a Zebedeus fiainak anyja.” Krisztus anyjáról szó sem esik. Jézusnak Máriához halála előtti utolsó kapcsolatát János írta le, amikor a kereszten függve megpillantotta.

„A Jézus keresztje alatt pedig ott állottak vala az ő anyja, és az ő anyjának nőtestvére; Mária, a Kleofás felesége, és Mária Magdaléna.

Jézus azért, mikor látja vala, hogy ott áll az ő anyja és az a tanítvány, akit szeret vala, monda az ő anyjának: asszony, imhol a te fiad!

Azután monda a tanítványnak: Imhol a te anyád!, és ettől az órától magához fogadá azt az a tanítvány... ”¹⁵³

Jézus ekkor elbúcsúzik anyjától. Szinte lemond róla, pedig föltámadása után még együtt lehetnének. Talán a temetés gyötrelmeitől akarta megóvni. Ugyanakkor gondoskodott róla, hogy amikor elmegy az Atyához, Máriának hátralévő földi életébe legyen támasza.

Midőn vasárnapra virradóra föltámad, akkor sem az anyjával találkozik, hanem Mária Magdalénával, és Máriával, Jakab és Józse anyjával. Krisztus valószínűleg többé nem tér haza anyja hajlékába. Hollétét nem ismerjük. Mennybemenetele előtt Máriát még egyszer látja a tanítványok között, amikor megtért az Olajfák-hegyéről Jeruzsálembé, és *„felmenének a felső házba, ahol szállva valának... Ezek mindnyájan egy szívvel-lélekkel foglalatosak valának az imádkozásban és a könyörgésben, az asszonyokkal és Máriával, Jézusnak anyjával, és az ő atyjafiaival együtt.”¹⁵⁴* Nem tudjuk, az anyjával beszélt-e ekkor külön vagy sem. Tanítványait ezekben a napokban már elsősorban a távozása utáni föladatokra készítette föl, mondván: *„legeltessétek az én juhaimat”,* azaz legyetek az emberek lelkipásztorai.¹⁵⁵

¹⁵³ Jn 19, 25-27.

¹⁵⁴ ApCsel. 1, 12-14.

¹⁵⁵ „Menjetez tehát, tegyétez tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétez meg öket az Atya, a Fíü és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg öket mindannak a magatartására, amit parancsoltam nektez.” (Mt 28, 19-20.)

Arra is keresem a kérdést, hogyan illeszkedik Mária a mennyben trónolók közé? Asszony, aki „napfénybe öltözött, és a hold sarlóján áll”. Az Isteni Hármast tehát befogadta a Világegyetem sorsának igazgatói közé. Megdicsőült, és Boldog Asszonnyá, Istenanyává vált, akit Szent Fia égi palástjával övez. A „kígyót sarkával tiporta el”, amikor számunkra fölnevelte egyszülött Fiát, aki Isten bárányaként megváltotta a világ bűneit. Mária nélkül nincs szeplőtelen fogantatás, Jézus születése és növekedése. Mária kínjai hozzásegítettek bennünket bűneink bocsánatához, és az örök élet elnyeréséhez.

Nekünk, magyaroknak Mária megkülönböztetetten kedves. Szent István első királyunk, népünk keresztény hitre térítője utód nélkül halt meg. Előtte Miasszonyunknak ajánlotta föl koronáját, trónját, vele az országát és népét. Istenem, ezer esztendő alatt hányszor kerültünk már támasz nélküli, nehéz helyzetbe, amikor hozzá fohászkodtunk, és megmentett bennünket. Ő a mi égi nagy Pátrónánk. Közvetítő Jézus és nyája között. Ahogy az Istenhez vezető úton sem kerülhetjük meg Krisztust, úgy a Fiúhoz vezetőn sem mellőzhetjük az anyját.

Mária mindannyiunk anyja. Amikor fáradt, megkínzott, elgyöngült vagy halott testünk a földre omlik, ő emeli ölébe, és fölmelegíti didergésünk. Amikor világra szülő édesanyánk végleg itt hagy bennünket, ő veszi át szerepét, és megsimogatja fejünket, ha szeretetre vágyunk. Lehetnek drága gyerekeink, jó hitvesünk, óvó szüleink és nagyszüleink, ezt a különös szeretetet senki mástól nem kaphatjuk meg, csak e két anyától. Mindennap hozzád könyörögve többször is elmondom: *„Üdvözlégy, Mária, malasztal teljes, áldott vagy Te az asszonyok között... és imádkozzál érettünk bűnösökért most, és halálunk óráján, Ámen.”*

Hódmezővásárhely, 1998. máj. 8.

★

MÓZES**A kakukkfióka**

Ha van valaki, akiról meg lehet állapítani: „Isten útjai kiszámíthatatlanok”, akkor ezt Mózesről nyugodtan leírhatom. Népének sorsához képest már a nevelkedése is egyedülálló. Jahve különös „fonderlattal” az akkor ismert világ föltehetően legnagyobb királyának, az élő istenként tisztelt egyiptomi fáraónak udvarába viteti. Itt a meddő királynő gyermekeként fogadta, és ennek megfelelő, megkülönböztetett bánásmódban részesült. Mindez Krisztus születése előtt csaknem 1500 évvel történt.

Isten vigyázott arra, hogy a választott népéből származott vér szerinti édesanyját dajkaként melléje rendelje. Az anyai nevelés meghatározó. Az anyanyelvet, a nép kultúráját, azt a magatartási mintát, amelyet övéi elfogadnak és gyakorolnak, a legtökéletesebben csak tőle lehet elsajátítani. Mózes tehát környezetében amolyan kakukkfióka volt. Ezt ráadásul felnőtt korában azzal is bizonyította, hogy amikor a munkafelügyelő egyik zsidótársát fenyegette, Mózes az egyiptomit agyonütötte.

Isten az egyik legszigorúbb vétekként kezelte a gyilkosságot. „Szemet szemért, fogat fogért” alapon, halál várt az öldöklőre. Különös, de mégis ezt a bűnös embert szemelte ki magának, hogy vezesse ki népét az egyiptomi fogságból. Ráadásul Mózes kezdetben erre tökéletesen alkalmatlan volt. Istennek alapos segítséget kellett nyújtania, hogy ez a fura alak a nehéz feladatok elvégzésére rátermett legyen.

Gyilkossága miatt elmenekült a pusztába. Egy másik nép papjával, és ennek családjával találkozott. Befogadták, sőt az egyik lánynak: Cippóranak gyermeket is nemzett. Ennek ellenére ebben a környezetben is idegen, akár a jókora kakukkfióka egy kis nádi poszáta fészében; bár az élősködő madárhoz hasonlítva, ő egyáltalán nem ellenséges indulattal viselkedett.

Amikor visszakerült övéihez, kétkedés fogadta. Izrael népe egyiptomit látott benne. Sem ide, sem oda nem tartozott. Megítélésük szerint itt is kakukkfióka. Végül Isten segítségével, nehéz küzdelem és meggyőzés árán kellett megszereznie vérrokonainak bizalmát.

Vizsgáljuk az alkatát és a személyiségét. Elhívása előtt semmiféle nagyszerű tulajdonsággal nem dicsekedhetett, amely megkülönböztette volna akár az egyiptomi, akár a zsidó nép fiaitól. Termetre akkora volt, mint bármelyik vértestvére. Mivel ezek kemény rabszolgamunkához edződtek, ő pedig a testi megpróbáltatásokhoz nem volt hozzászokva, a fáraó lányának udvartartását élvezte, ezért testileg sem volt vezéregyéniség. Ha valamelyik társát megsértette, az könnyen megverhette. Ráadásul neki az ütleget kénytelen-kelletlen túrnie kellett, hiszen valamennyien erősebbek voltak nála. Tetézte ezt, hogy „beszédhibával” küszködött. Némely filmábrázolások szerint dadogott, de a Béky Gellért lektori véleményében leírtak szerint ezt *„azzal magyaráznom, hogy 40 éves távollét után elfelejtette az egyiptomi nyelvet. Áron ott nevelkedett mindvégig, ő lesz majd a tolmácsa.”*

Amikor Isten kiválasztotta a küldetésre, elmondta, milyen tiszt vár rá. Mózes kétségbeesett. Igyekezett Jahve akaratának ellenállni. Dehogyan akart hős vagy népzvezér lenni! Szívesen pásztorkodott új családjával. Örömmel terelgette volna Jethrónnak, a Midián papjának juhait a Teremtő hegye: a Hóreb előtt elterülő pusztaságban. Az égő csipkebokor előtt *„monda Mózes az ÚRnak: Kérlek, URam, nem vagyok én ékesen szóló sem tegnaptól, sem tegnap előttől fogva, sem azóta, hogy szólottál a te szolgáddal; mert én nehéz ajkú és nehéz nyelvű vagyok.”*¹⁵⁶

Isten haragra lobban e szemtelen elutasítást hallva, de még nem bünteti. Áront rendeli mellé. Neki egyelőre az a föladata, hogy Mózeset kiváltva, ő beszéljen a Fáraó előtt. „Nyelv” legyen helyette. Akkor minek van ott némán Mózes Áron oldalán, ha semmi haszna sincsen? Csakhogy szabad bejárása van a királyi udvarba, és Áron is vele léphet az egyiptomi előljárók elé.

A vessző

Ebben a történetben Istennek van még egy különös tette: a bot fölértékelése. Mi ez a Bibliában csak *vessző*ként emlegetett eszköz? Jókora farúd, amely általában fejmagassággal nagyobb, mint a gazdája. Egyetlen,

¹⁵⁶ Kiv 4, 10.

görcsös ág maradt legallyazásakor. Girbegurba, ahogy a sivatagi mostoha körülmények között egykor növekedni tudott. A felső vége jókora bunkóban végződött, az alsó pedig elvékonyodott.

Ennek a botnak megannyi föladata volt a zömében nomád, állattartó közösségekben. Mindenek előtt személyes fegyverként szolgált. Ezzel a husággal egy csapásra bárkit agyon lehetett ütni. Öreg, fájós lábú vagy fél lábát elvesztő rá tudott támaszkodni. Mankóként segített a járásban. A juhásznak eszköz volt a nyájterelésben. Ha bunkóját kissé visszahajlították, *gamó*ként működött. El lehetett vele kapni a kiválasztott birka lábát. Sátorveréskor pörölyként használták. Földbe szúrva és ruhát terítve rá, árnyékot vetett a fátlan sivatagban... Már ezekből a példákból látni lehet, a vessző közönséges, de nélkülözhetetlen eszközt jelentett. Isten ezért a maga számára is fölhasználta. Amikor Mózesnek megjelent az égő csipkebokorban

„Az ÚR pedig monda néki: Mi az a kezeden? S ő monda: Vessző.

Vesd azt — úgymond — a földre. És veté azt a földre és lőn kígyóvá; és Mózes elfutamodék előle.

Monda pedig az ÚR Mózesnek: Nyújtsd ki kezedet és fogd meg a farkát! És kinyújtá kezét és megragadá azt, és vesszővé lőn az ő kezében...
”¹⁵⁷

Szegény Mózes ekkor másodszor esett kétségbe. A kígyó a legtöbb ember számára utálatos féreg. Hideg és kiszámíthatatlan. Undor vagy ősi iszonyódás keletkezik, ha testünkkel érintenünk kell, ráadásul mérges marásával ölni képes. Isten még rá is szól Mózesra, hogy ezt a ronda hullót pusztá kézzel fogja meg, holott ilyen életében sem cselekedett. Az ÚR vajon miért éppen kígyóvá változtatta fontos pásztorbotját? Lehetett volna helyette kötélrész, virágos ág vagy bármi. A csoda úgy is magáért beszél. Csakhogy Jahvénak éppen az ellenfél elrettentése volt a terve, és a kiválasztott jámbor juhász megkeményítése. Ez utóbbival talán még Isten sem vesződött, mert a csodatételkor nem Mózes használta a botját.

Midőn a fáraó előtt az udvari varázslók is bemutatták, miként lehet az elhajított botot kígyóvá változtatni, *„az Áron vesszeje elnyelé azok*

¹⁵⁷ Kiv Mózes 4, 2-4.

vesszejét”.¹⁵⁸ Ma úgy mondanánk, a nagy hal megette a kis halakat. Isten kígyója egy teljesítménnyel előtte járt az egyiptomiakénak. Ezzel még nem is értünk a vessző csodatételének végére. Mikor Isten csapásokat mér a fáraóra és népére, Mózes vesszeje az, amely érintésével az egyiptomi vizeket vérré változtatta, a békákat a mocsarakból nyájként a lakott területekre terelte, a porból pedig tetveket élesztett.

A vessző nemcsak büntetett. A pusztában szomjúhozva, Mózes kezében még a kősziklából is vizet fakasztott¹⁵⁹, Áron botja pedig kivirágzott.¹⁶⁰ A vessző Isten által olyanná vált a kezükben, mint egy „univerzális szerszám”, amellyel valamennyi földadatot el tudtak végezni.

A vessző Mózesnek az ígért földjéről való kitagadását is elősegítette. Amikor népe a sivatagban kitikkadva szinte céltalanul kóborolt, Isten arra biztatta, érintse meg vesszejével a sziklát. Erre Mózes a biztonság kedvéért kétszer is rávágott a kőre. Jahve megharagudott a bizalmatlanság miatt. Ha arra kéri vagy utasítja teremtményét, érintse meg a száraz szirtet, az akkor is vizet ad, ha ezt csak egyszer teszi. (Milyen az ember? Állandóan túlbiztosít. Így gyűjt többlet vagyont, és gyarapítja birtokát, hogy ez már nemcsak az egyéni szükségleteit szolgálja, hanem másokat is ellátna, de megtartja magának.)

Isten Mózesnek sem bocsát meg. Kérlelhetetlenül kijelenti, nem fogja beengedni Kánaán földjére. Szegény Mózes, ha ezt előre tudja, bizonyosan csak egyszer és oly lágyan érinti meg a hegy kövét, hogy maga se vegye észre. Isten a bottól is elfordul, amiért különös módon engedelmeskedett Mózes kezében. A Bibliában a továbbiakban ennek a vesszőnek már nincs különleges szerepe, legalábbis nem említik.

Mózes beletanul a küldetésbe

Az első csodatételek után Mózes ráébredt, a küldetést vállalnia kell, és lassan beletanult. Már nem küzdött Isten ellen személyes megpróbáltatásai

¹⁵⁸ Kiv 7, 12.

¹⁵⁹ Kiv 17, 5-6.

¹⁶⁰ Szám 18, 1-7.

miatt, hanem rendre párbeszédet folytatott vele. Segítségét kéri, és ezt mindig el is nyeri. Egyaránt öntudatosul benne az elhivatottság és a kiválasztottság.

Lehetetlennek látszó föladatokat kap és old meg égi segítséggel. Micsoda hihetetlen mozgató erő ez, és micsoda biztosságot ad! Gondoljunk bele, gyermekkorunkban, amikor valami fenyegetett bennünket, és a bajt el akartuk háritani; vagy felnőtt korunkban nagyon szerettünk volna egy fontos célt elérni, és tudtuk, ez egyedül nem megy, szóltunk apánknak, nagyobb testvérünknek, valamelyik patrónusnak. Ők egyengették, elsimították, megoldották a gondot. Milyen büszkén dicsekedhettünk vele, hogy az „én apám”, az „én nagybátyám”... Mózesben micsoda önérzetet teremthetett, hogy mögötte maga Jahve áll. Az egyetlen, a mindenható Isten, akit soha senki le nem győzhet, föladatának teljesítésében meg nem tántoríthat, és rajta kívül mással nem is beszélget.

Mózes mindinkább tudatára ébred, mekkora a felelőssége. Rajta múlik, hogyan vészeli át népe a pusztai bolyongást. A megpróbáltatások során hányszor kerülnek majd szembe Isten akaratával, és olykor jóvátehetetlen bűnöket követnek el ellene, amiért Ő kíméletlenül az életüket veszi. Itt van mindjárt az aranyborjú imádása vagy a szörnyű járvány, amelynek elhárítására rézkígyót kell készíteni.

Mózes már nem jámbor, félszeg, saját árnyékától is megijedő, a tettektől félrehúzódó férfi. Lelki ereje nőttön nő. Ez a kis ember szellemileg népe fölé emelkedik. Az emberek immár fölnéznek rá, elfogadják egyedüli vezérükként. Isten teljesen átalakítja. Többé nem egyszerű földi ember, hanem az a kiválasztott, aki közvetítő az ÚR és népe között. Bár idővel maguk közül papot jelölnek ki, és megépítik a szent sátrat, mégis Mózes marad a „papok papja”, aki Jahvétől elsőnek kapja a föladatot, és neki legelsőnek kell megkezdeni a végrehajtását. E magas szintű munka során szelleme kinövi testét, kiül az arcára, és mindenki láthatja, hogy „különös” emberrel van dolga.

„És lőn, amikor Mózes a Sínai hegyről leszálla (a Mózes kezében vala a bizonyosság két táblája, mikor a hegyről leszálla), Mózes nem tudta, hogy az ő orcájának bőre sugárzik, mivelhogy Ővele szólott.

*És amint Áron és az Izráel minden fiai meglátták Mózeset, hogy az ő orcájának bőre sugárzik: félték közelíteni hozzá.*¹⁶¹

Mózes halála

Az a biológiai anyag, amelyből Isten az emberi testet alkotta, mai tudásunk szerint 120-140 éves, tartalmaz életre alkalmas. A grúz, a bolgár hegyek között, vagy az Andok eldugott falvaiban ma is élnek jóval 100 év fölötti öregek. Amit tehát számunkra a Biblia Mózes koráról jelez, tudományosan is elfogadható; különösen, ha arra gondolunk, az ő korában nem a jelenlegi időszámítást alkalmazták, hanem holdhónapokkal mérték. Ezért rövidebb évekként számoltak. *„Mózes pedig száz és húsz esztendő volt, mikor meghalt; nem homályosodott volna meg az ő szeme, sem el nem fogyatkozott vala az ő ereje.”*¹⁶²

Megfigyeltem, azok az emberek, akik a mai átlagéletkor fölött, viszonylag kevés betegséggel terhelve halnak meg, gyors, többnyire szenvedéstől mentes, „szép” halált érnek. (Már amennyire a halálra illik a *szép* jelző.) Az tehát világos, Mózes nem elborult szemmel és elmével távozott. Jahve, ha nem is engedte be az Ígéret Földjére, szolgálataiért legalább annyi kiváltságot tett vele, hogy mielőtt magához szólította, nem hagyta sokat szenvedni.

★

Egy korábbi, drámai műfajú írásomban elbeszélem, hogy Mózes a Moáb hegységben, Nébo vagy Abirám hegyén, a Piszga csúcson halt meg. Jahve itt mutatta meg neki az Ígéret Földjét. Amikor az agg pátriárka fölkapaszkodott a hegyre, népe sejti, ez lesz az utolsó útja. Elképzelésem szerint, utána viszik a Szövetségi Sátort, hogy halála e szent hely közelében menjen végbe.

★

I. szín.

¹⁶¹ Kiv 34, 29-30.

¹⁶² MTörv 34, 7.

Mózes középen, a Szövetségi Sátor előtt, a vének között ül. Lent a hegy lábánál a nép sátrai látszanak. Kora este van. A félhomályban lassan kigyúlnak a távoli őrüzek és a csillagok.

1. jelenet.

Józsue: Hosszú utat tettél meg, Mózes. A te korodban már nem való az ilyen meredek kaptató.

Mózes: Más gondom nincs, csak fázik a lábam. Mintha nem jutna le hozzá vér, hogy fölmelegítse.

Áron: Hozzatok testvéremnek takarót.

Józsue: Készítsetek neki kényelmes fekvőhelyet, hogy pihenni tudjon.

Mózes: Nem fáradtam el. Ne sajnálkozzatok rajtam, és ne próbáljatok nyugalomba kényszeríteni. Talán nem bíztok már bennem?

Áron: Miért beszélsz így? Tudnod kell, a szeretet ülteti belénk az irántad való féltést.

Józsue: Értünk és népedért annyit tettél, amennyit három emberöltő alatt sem tudnánk véghez vinni. Ha van valaki, akkor te vagy, aki régen kiérdemelted a pihenést. Arra kérünk, ne gyötörd magad.

Mózes: Az ember nem pihenhet addig, míg célját el nem érte. Művem befejezetlen, de testem nem akar engedelmeskedni. A derekam is fázik, mintha hűlőfélben volna. A szemem..., a szemem világa még észrevesz titeket. Meglátta a jövőendő földjét, amiért egész életemben fáradoztam, de gyöngülni kezd.

Józsue: Beesteledett. A hegyre telepedő homály nehezíti látásodat. Itt hozzák számodra a takarót.

2. jelenet.

Fiatalember lép Mózes székéhez. Illően meghajol, majd az agg lábát és derekát puha szőttessel óvatosan körülcsavarja.

Józsue (a fiatalemberhez): Gyűjtsd meg a tüzet.

A férfiak előtt föllobognak a lángok.

3. jelenet.

Mózes: Nem hátrálhatok meg a cél előtt.

Áron: Pihenésed nem jelent földadást.

Mózes: Számomra azt jelenti. Százhusz éve láttam meg a napvilágot, de azt a földet, amelyet gyötrelmes vándorévek óta kerestem, eddig nem találtam. Most, a fölfedezés előtt, nem hagyhatom az életemből értelmetlenül kisiklani.

Józsue: Úgy beszélsz, mint aki halni kíván.

Mózes: A halálra sohasem készültem. Engem mindig az élet érdekelt. De most, amikor megláttam végre, az az ország merre terül el, amelyre mindig áhítottam; midőn végre elérhetném a vágyva várt célt, Isten kétkedéseim miatt nem engedi meg, hogy e földre magam vezessem népem.

Áron: Jahve ellen küzdesz?

Mózes: Én, aki mindig az Ő parancsait hajtottam végre? Nem az ÚR, hanem a halál ellen harcolok. A tűzön túl már itt ólálkodik körülöttem, s ha közelembbe jut, mint éhes farkas a gyöngé bárányt, magával ragad.

Áron: Ne csüggedj!

Józsue: Nemegetszer utasítottad vissza a halál tolokodását. Most miért ne volnál erre képes?

Mózes: Éveim sorából emlékszem egy kellemetlen eseményre. Még ifjú voltam, amikor a fáraó fővezére magával vitt a harcmezőre. Hatti népe fenyegette határainkat. Az egyik éjszaka hirtelen rajtunk ütöttek. A sötétből hatalmas, szakállas harcos ugrott elém, és mielőtt védekezhettem volna, kardjával felém sújtott. Megszédültem, és a földre zuhantam. Mire néhány pillanat múlva eszméletem visszatért, harci kürtjeink a győzelmet adták tudtomra. Ott feküdtem a homokban vérző testtel. Lassan fogyott az erőm, és mind kínzóbb fájdalmat éreztem. Küszködve, de föltápáskodtam. Kiforduló sebem visszatartva a kürtészó felé botorkáltam. „Csak nem pusztulok el most, fiatalon, ilyen igazságtalanul?” — gondoltam. — „Ne a háború, az értelmetlen halál öljön meg. Az ember nem ilyen hitvány véget érdemel.” Akkor még nem szólított Isten, és számomra nem jelölt ki semmiféle célt. Csak magamért aggódtam. Midőn végre előttem lebeg a beteljesülés, amiért munkámat, időmet áldoztam, életemnek egyszerre vége akar szakadni. Van-e ember, aki ezt a csapást nyugodtan elviselné?

Áron: Isten tervei kiismerhetetlenek.

Józsue: Miféle célról és földről beszélsz nekünk?

Áron: Küzdelmed és szándékod ismert előttünk. Tudjuk, mit tettél mindnyájunkért, de az utóbbi gondolataid valóban homályosak. Mi történt veled?

József: Diadalmas örömmel és halált kémlő félelemmel tértél meg az imént ama meredek csúcsról, ahol egyedül voltál.

Mózes: Vessetek száraz kórót és rőzsét a tűzre, hogy föllángoljon. Mind hidegebb az éjszaka, mintha e föld is készülné kihűlni.

4. jelenet.

Az iménti fiatalember éleszti a tüzet, majd eltűnik a sátor mögött.

Mózes: Amikor korábban fölmásztam Nébó hegyére, böjtölni és imádkozni kezdtem. Kértem az URat, legyen hozzám irgalmas. Jöjjön közelembbe, és mondja meg, mit kíván még tőlem? Negyven éve bolyongunk a pusztában. Népem már lázad a hontalanság és az inség ellen. Követem a Mindenható tanácsait, de magam sem tudom, hova vezet, és mit akar tőlünk? Ahogy az idő múlik, a percek lázban égő órákká válnak, és valamennyiünkön eluralkodik a reménytelenség. Jó volna megállni, letelepedve végre sátrat verni, és nyájakat nevelni.

Áron: Meghallgatott-e az ÚR?

Mózes: Amint ott térdelek a göröngyös köveken, egyszerre ismerős hangot hallok: „Kövess!” — mondta. Megindultam. Ahol legmagasabb és legmeredekebb a hegy, hatalmas sziklacsúcs tetejére értem. Isten ekkor így szólt hozzám: „Nézz le. Ott látod azt a földet, amelyet népednek ajándékozok.”

Mózes elgondolkodik. Mindenki feszült csöndben figyel, szavaira várakoznak.

Mózes: Szégyellem bevallani, de nem láttam semmit. Szédültem a magasságban, és onnan lepillantva — a köves sivataghoz szokva —, a mélység rossz hatással volt rám. Ismét Istent szólítottam, nyissa meg végre a szemem, de az ÚR akkorra már nem volt jelen. Kutattam a távolban. Eleinte nem észleltem mást, mint a hegyvonulat kietlen szikláit. Csúcsok, kőhátak, zord fönnsíkok sorakoztak egymás után, egészen a látóhatárig. Elszomorodtam. Földre vettem magam, és keserűségemben újra az Atyát kerestem: „Terméketlen, pusztá kőhalmazt mutatsz nekem? Az élettelen

hegyek világában csak a szenvedést nyújtod?” Ekkor Isten rámdörrent. Olyan volt hangja, mint villám után az ég morajlása: „Örökös gyanakvó! Még mindig nem bízol bennem? Megannyi kételkedésedért a halál megakadályozza, hogy lábad arra a földre tedd, amelyet most megláthatsz.” Pillantásom rá sem mertem vetni, amikor nehezen kinyögtem: „Hiába, csak a sivár követ látom, URam” — panasztam. — „Tanulj meg látni!” — mondta az ÚR, és ismét imádkozni kezdtem. — „Ne csupán Nébó hegyétől induljatok el. Szíveteken keresztül rójátok az utat Kánaán felé!”

5. jelenet

Csönd támad. Az öregek közelebb húzódnak Mózeshez. A tűz lassanként kialszik. Újraéledő látomásában az agg pátriárkát sejtelmes derengés világítja meg.

Józsue: Mondd végre, mit láttál a Piszga-csúcson?

Aron: Milyen jövődöt mutatott nekünk Isten?

Mózes: Amint később a félelem és a zavar oldódni kezdett bennem, fölpillantottam hosszú fohászokodásomból. A hegyeken túl a világ hatalmas zöld völgyé szelídült. A lankásokon juh- és kecskenyájak legelésztek. A pásztorok a jószágokat farkasoktól, zsiványoktól háborítatlanul, kolompszóval terelgették. A völgyben bővizű folyó kanyargott, és áradmánnal termékenyítette meg a földet. A lág fuvallat selymes, szőke gabonát borzolt. Jókora házakat is láttam. Az épületeket gazdagon borította drága díszítés. Ligetekben vidám ifjúság táncolt önfeledten, míg a termővé varázsolt hegy gyümölcsét szorgos kezek préselték. Menjetek hát. Isten sohasem téved. Feledjétek a rabszolgaság évszázadait és a pusztában töltött nehéz korszakot. Az utat ott kezdjétek el ismét, ahol az én lépteim megszakadnak.

6. jelenet

Mózes lassan föláll. Átszellemlen tekint előre, mintha most is mindazt látná, amelyeket megismerhetett.

Mózes: Emberek jöttek, akik hibátlan bárányt hoztak. Az üdvözlés és befogadás jeléül föl kínálták népemnek. Férfiakat láttam, akik harci méneiket eke elé fogták, és az egykor gyilkoló szekereket terményhordásra használták. Lebontották a sáncfalakat. A kövekből Isten és a tudás számára templomot

emeltek. Nem vért, nem barmot, hanem fáradságot áldoztak, hogy körülöttük a világ otthonosabbá váljon. Kezükből magasra törtek a szerszámok, fejükből szétröppent a béke, szívükből kiáradt a szeretet. Nagy népet láttam, amely fegyverrel a kézben védelmezte otthonát, de szorgos munkával győzött a könyörtelen pusztító szándék fölött. Unokáinkat ismertem föl bennük. Akkor tudtam, ez az ország életem célja. Ez az Ígéret Földje, Kánaán!

7. jelenet

Áron: Merre láttad azt a vidéket, amelyet Isten népének jelölt ki?

Mózes: Az a föld számomra már nem létezik. Csak a látvány él még bennem, mert testem haldoklik, és lábam sohasem visz oda... Miközben hagyátok kihűlni a parazsat, a hideg immár szívemig hatolt. Miért nem dobtatok száraz fát az izzó zsarátnokra?

Székébe roskad.

Józsue: Jelöld meg az utat Kánaán felé.

Mózes: Még mindig önzők vagytok. Csak magatokon jár az esetek. Az ÚR meghagyta, népét az ígéret országba vezérli. Számotokra bármit hoz a sors, életek egyszer célba jut. Csupán az én utamnak nincs nyugalmas vége. Százhusz évig dolgoztam, fáradtam szüntelen, és saját kételyem minden munkám gyümölcsét beérése előtt leszakasztotta. Szerencsétlen vénember vagyok, akit sem az ÚR, sem saját szellemem nem véd meg a pusztulástól. Lennék bár nyomorult féreg, porban csúszó undok pondró, amelyet minden ember utál és megvet, de egyszer kikelhetnék ronda bábbőrömből, hogy magam és a világ javára könnyű lepkeszárnyakon elröpülhessek. Akkor elmondhatnám: bármilyen hitvány volt az életem, a vége felé megszépültem és újjászülettem... De lépésem nem lesz már könnyű. Lábam mélybe visz, torkomat a pusztulás fagyos ujjai szorítják. Sohasem reped föl vastag bábbőröm, és hernyóként kell elpusztulnom.

8. jelenet

Mózes feje hátraesik. Hangja eltorzul, lassanként elhal.

Mózes: Nem kívánom, hogy népem sorsomra jusson. A Törvényeket, amelyeket Isten adott, átnyújtottam. Józsue, családjainkat vezesd helyettem. Megmutatom neked az utat Kánaán felé. Repedjen föl rajtatok az élet gúzsban

tartó, sanyarú kérge. Hulljon le lelketekről minden elszigetelő pikkelye, és röpüljetek!

Jobb kezét lassan fölemeli és mutatni készül.

Mózes: Kánaánt arra találjátok...

Mielőtt kinyújtott ujjá megmutatná az irányt, keze lehanyatlik. Így marad a test, moccsatlan.

9. jelenet

A vének fölgráznak helyükről, és Mózeshez lépnek.

Áron: Bevégezte.

Vének kara: Merre van hát az Ígéret Földje? Merre jelezte a szent pátriárka?

Józsue: Arra intett, amerre a nap fölkel.

Áron: Úgy láttam, nyugatra mutatott.

Agg karvezető: Keze azt az égtájat jelölte, ahol delez a nap.

10. jelenet

A vének vállukra emelik Mózes testét, és megindulnak vele Kánaánt keresni. A sátrakból előbújnak az emberek és csatlakoznak. A gyászmenet ajkáról fájdalmas búcsúének száll.

Vének kara: Elhagyott bennünket az egyetlen, ki közülünk Istennel társalgott. Teste földbe készül, lelke égbe szállt.¹⁶³ Lesz-e közülünk egy is, kit az ÚR meghallgat? Vagy megszakadt vele a híd Atya és népe között? Magunkra maradtunk, járatlan ösvényen. Támad-e új vezérünk, aki segít megtalálni Kánaánt? Mindig az távozik, kit népe várva várt, hivatlan szolgálta érkezik, akit senki sem kívánt.

Mózes (hangja hallatszik fölülről): Kánaán nem a mesékben létezik. Ne is égtájak szerint keressétek. Fogjátok össze, és építsétek föl. Akkor olyan lesz ez a nép, mint az aranylemez, amely a közönséges fémét fõdi.

Hódmezõvásárhely, 1967. febr. 14. – 1998. jún. 8.

★

¹⁶³ MTörv 34, 6. „És [Isten] eltemeté õt a völgyben, a Moáb földén, Béth- Peorral átellenben; és senki sem tudja az õ temetésének helyét e mai napig.”

ISTEN ORGONISTÁJA, JOHANN SEBASTIAN BACH

Matematika

Szomorúan kell bevallanom, a matematikát sohasem értettem. Ezen a téren fogyatékos voltam. Iskolás koromban éppúgy rettegettem a számtanóra várható gyötrelmei miatt, mint a kiváló író, F. Kafka. Rémálmaimban ma is hatalmas, fekete tábla előtt állok, amelyre a tanár bonyolult példát írt föl. Ezt meg kellene oldanom, de azt sem tudom, hogy amit látok, mit jelent?

Mégsem utáltam a matematikát, és azokra sem voltam irigy, akik a példákat könnyen megfejtették. Korán rájöttem, a matematika Isten csodálatos teremtménye. *„James Jeans csillagász egyszer kijelentette, hogy Isten matematikus. Velős mondása költői kifejezése annak a hitnek, amely csaknem minden kortárs tudóst eltölt. A hit, hogy a világot átható rend kifejezhető matematikai formában, a tudomány sarkigazságának tetszik, és ritkán vonják kétségbe.”*¹⁶⁴

A matematika egyszerre nagyon egzakt és elvont. Tudomány, és művészet. Ez a kettő magas szinten egymástól el nem választható. A nagy matematikusok alkottak. Gondolataikat számokkal fejezték ki, és mindent el tudtak vele mondani, amit a Világegyetemből megéreztek. Ahol fantáziájuk és fölfedezésük véget ért, ott a matematika folytatódni képes. Mindahhoz, amit addig leírtak, csak egy számot vagy ennek csupán tört részét kell hozzáadni, és az az egész világ, amelyet e számjelek tükröztek, merőben megváltozik. Mivel a számsor végtelen, a vele kifejezhető gondolatokkal is örök időnkig, mindig lehet újat mondani.

Ez a csoda Isten része. A Mindenhatót leginkább számokkal lehet leírni. Talán az *Ómegaként* ismert, nem kiszámítható jellel, vagy valami eddig még ki sem talált, nagy „mindenségegyenlettel”, amely az ember és a természet számára egyaránt a végső megoldást, a fölismerést jelenthetné.

Benett írta: *„A történelem folyamán filozófusok és misztikusok kutatták az egyetemes bölcsesség kulcsát, valami véges formulát vagy szent szöveget, amelyet megismerve és megértve választ kapnánk minden*

¹⁶⁴ Davies. 1995. 135.

*kérdésre.*¹⁶⁵ Ha Istent valaha valami teremtette — már a gondolat is agyém —, akkor ez bizonyosan a számtan lehetett, amely teremtményét gyorsan adaptálta, és elválaszthatatlanul eggyé vált vele. A minket körülvevő természet, az egész Világegyetem bonyolult számhalmazok sorával érzékelhető, amelyeket csak meg kell fejteni, hogy tartalmuk világossá váljék. Amikor egy nehéz matematikai példát megoldunk, eredményével az ÚR titokzatos, végtelen lényének porszemnyi részét ismerjük meg.

Zene

A számokhoz a zenei hangok állnak legközelebb. Minden számjegyhez egy hangjegy tartozik. A zene a megszólalt matematika, a dallam; az akkord pedig a számsor szárnyaló része. Míg a matematika nem mindenkit ereszt magához, a zene gyöngédebb. Igyekszik közelebb férkőzni hozzánk. Hagyni kell, hogy belénk költözzön, és testünket, lelkünket átjárja.

A számokat a részlegesen fogyatékos ember, az érzékszerveinek működésében korlátolt is fölismerheti, és dolgozhat, játszhat velük. Ez a foglalkozás egyszerre végtelenül komoly és szórakoztató. Ugyanígy vagyunk a zenével. Talán különösen hangzik, de a dallamokat még a süket is fölfoghatja, csak az általa kiváltott rezgéseket a koponyacsontozat kell ütköztetni. Teljes értékében úgy élvezhetjük, ha egyszerre fülünkkel halljuk, és csontunkban érezzük.

Kezdetleges „zenéje” minden anyagnak van, csupán megfelelő műszer kell hozzá, hogy kimutassuk. Ezek többnyire folyamatos vagy szaggatott, de törvényszerűen érkező, megismétlődő jelek, amelyekkel tele van az Univerzum. Magáról vall az egész mindenség, csak meg kell tudni hallani és fejteni, hogy mit akar közölni. Természetesen ez még nem zene. Számunkra a muzsika ott kezdődik, amikor élvezni tudjuk, és valamivel visszaadni.

Legjobb hangszerünk a hangunk, amelyet vele azonos szépséggel eddig még az elektronikus eszközök sem tudtak utánozni. Viszonylag kevés embernek adatott meg, hogy saját művészi hangján énekelve dicsérje az URat. A hangerőnk is gyöngé ahhoz, hogy a dallam szárnyalni tudjon a

¹⁶⁵ Davies. 1995. 129.

légben, betöltse a teret, és közvetítő eszközeink segítségével kijusson az éterbe. Milyen fantasztikus lenne, ha a Hold kövei, a Mars hegyei, a Nap fáklyái, a Tejút csillagmilliárdjai, valamint a távoli galaxisok szüntelen zenében fűrödhethének, és majdan azok a kozmonauták, akik az űrben utaznak, mint egy végtelenített hangszalagról, állandóan hallanák e különleges muzsikát.

A zene fölpezsdít és elandalít, olykor álomba ringat, máskor ébreszt. Érzékeink varázslója. Titkokat árul el, és ismeretlen dolgokat mutat meg. Megríkat és megkacagtat. Ha bánatunk van, hangjai szomorúan szállnak, ha pedig örömünk, áradva harsognak. Elgondolkodtatnak, és az agyunkban forgó gondolatkereket leállítják, hogy megnyugodjunk.

Isten műve mindez.

Orgona

A görög *organon* szó leginkább így fordítható nyelvünkre: a *hangszerek hangszere*. Előde valószínűleg a *duda* és a *syrinx*, vagyis a *pánsíp* volt. Mint *hydraulis*, azaz *vízi orgona* Krisztus születése előtt a II. században tűnt föl. Föltételezik, hogy a görög Ktészibiosz (Kr. e. 170.) a föltalálója. A hangszer leírását tanítványa, az alexandriai Heron hagyta ránk.

Később szélorgonákat terveztek. A pedált 1325-ben Németországban találták föl. Összetett fúvós hangszer, *polifon*, azaz többszólamú zene előadására szolgál.¹⁶⁶ Vízi orgona hazánkból először Kr. u. a 3. századból, a rajta lévő írás szerint 228-ból, a pannóniai Aquincumból ismeretes. Körülbelül 6-8 kilogrammos lehetett.¹⁶⁷

Isten fölfigyelhetett rá, mert az orgona más hangszerekhez képest diadalmas fejlődést járt be, és a 17-20. században csodálatos hangszerré vált. Nem véletlenül nevezik a „hangszerek királynőjének”. A mai *digitális* orgonák minden hangszert utánozni tudnak, sőt eddig ismeretlen, a természetes hangszerek által elérhetetlen hangszíneket és hanghatásokat képesek megszólaltatni. A számokat a legtökéletesebben az orgona bírja

¹⁶⁶ Szabolcsi Bence–Tóth Aladár: *Zenei lexikon* 3. Főszerk. Bartha Dénes. Szerk. Tóth Margit. Zeneműkiadó Vállalat, Bp., 1965. 40-42.

¹⁶⁷ Szabolcsi B.–Tóth A.: *Zenei lexikon* 1. 1965. 80-81.

hangokká változtatni. A hangok pedig az orgona segítségével alakulnak a legszebb zenévé.

Amikor templomba lépek, legyen bár középkori kis kápolna vagy *rotunda*, és orgona szól, önkéntelenül imára kulcsolódik a kezem. Nem kell, hogy ajkam szavakat ejtsen, elmém gondolatokat szüljön. Az orgonaszó hallatára a szívemben keletkező érzések rezonálnak. Istent hozzák közelebb, és a dallamokkal Őt imádom. Nekem az orgona az ÚR szava. Elmerülök. Fürdöm abban a földöntúli áhítatban, amely körülvesz, fölemel és súlytalanná tesz. Test nélkül lebegek a padok fölött, ki a falakon, föl az ég felé, amíg csak a dallamok visznek...

J. S. Bach

Amikor Isten megalkotta az orgonát, érzékelte, számokkal és a belőlük átváltott hangok lehetőségével immár minden együtt van, hogy az Ő fenségét dicsérjék, csak ember kell hozzá, aki méltóképpen szóra bírja. A Thüringiában lévő Eisenachban 1685. március 21-én, ezen a szerencsés napon megszületett egy evangélikus német emberpalánta, akit Isten kiválasztott arra, hogy hangszerének szószólója legyen. Az ÚRtól nehéz, küzdelmes emberi sorsot, korai árvaságot, de csodálatos tehetséget kapott. Hammerschlag írta róla: „*A zenei történet legnagyobb jelesége, minden idők egyik legnagyobb lángelméje.*”¹⁶⁸ Századunkban őt Albert Schweitzer magas művészi szinten népszerűsítette.

Bach hegedülni, zongorázni, orgonálni és komponálni tanult. Később ezeket és a latin nyelvet tanította, valamint végezte mindazt, amit a presbitérium kijelölt számára. Mai természettudományos ismereteink szerint esetében Isten előkészítette és kihasználta a gének adta lehetőségét. Apja, testvérei, oldalági családtagjai, sőt gyermekei is jó zenészek voltak; közülük nem egynek a zeneműve máig fennmaradt. Csakhogy egyik rokon sem mérhető Johann Sebastianhoz!

Ki gondolta volna, a mészáros Petrovics Istvánnak és a korábbi cselédlánynak, Hrúz Máriának két fia születik, mindketten verset írnak, és az

¹⁶⁸ Szabolcsi B.–Tóth A: *Zenei lexikon I.* 119.

1848–1849-i szabadságharcban tiszti rangot nyernek. De micsoda különbség volt Sándor és István között, akár a költészetet, akár a harctéri hősiességet vizsgáljuk!

Johann Sebastianban sem volt ez másként a zeneművészzel. Első ismert művét, egy kantátát 1704 húsvétjára komponálta. Zenei tehetsége a lipcei Tamás templomban bontakozott ki.

Fiatal házas koromból származó, de máig ható, és zenei élményeim között egyedülálló bachi zenevirtuozításra élénken emlékezem. Családommal anyagi nyomorúságunk és jövőnk kilátástalanságának csúcsán éltünk, az 1960-as évek második felében. Egy karácsony éjjel, amikor már csak én virrasztottam, és az öreg rádió varázsszeme adta az utolsó gyér fényt, a szomorú csöndben fölhangzott a *H-moll mise*. Ma is a csontomban érzem dallamait. Ennél szebb és nagyobb művészi élvezetet még nem kaptam Istentől. Megosztotta velem a neki szerzett és hozzá szóló muzsikát. A szeretet, mint sűrű, fogható valóság áradt körülöttem, amelyben elmerültem és föltöltekeztem. Valószínű, ilyet érezhetnek azok a befogadott lelkek, akik Isten dimenziójában az Ő közelébe kerülnek. Micsoda fölfoghatatlan szerencse volt, hogy ezt az ÚRtól még e világon és abban a két órában megkaphattam. Szent katarzist éltem át, amelytől egész lényem megváltozott.

A 24 tételből álló ciklust Bach valószínűleg 1733–34-ben, esetleg az 1740-es évek végén szerezte, vagy fejezhette be. Ma is vita folyik a pontos dátumokról; és arról, ez a zenemű egységes-e, vagy sem, hiszen Bach több tételét korábbi kantátáiból dolgozta át. „*Ilyen monumentális, két teljes órát igénybe vevő misealkotás mindenképpen szétrobbantotta volna a liturgikus szertartás kereteit*”¹⁶⁹ A művet egészében csak 1838-ban mutatták be Berlinben.

Tóth Dénes írta róla: „*minden művészetszerető ember tisztelettel és csodálattal tekint erre a hangokból emelt, fenséges arányú katedrálisra [...] egyedülállóan rendkívüli remekmű.*”¹⁷⁰

¹⁶⁹ Várnai Péter: *Oratóriumok könyve*. Zeneműkiadó Bp., 1972. 71.

¹⁷⁰ Tóth Dénes: *Hangversenykalauz*. 3. kiadás, Bp., Zenemű Vállalat, 1962. 38.

L. Lederman az Univerzum utolsó fölvonásáról írta — amikor az ember göggyében már az Atyát is lerántja trónusáról, és helyette odafönt egy mosolygós női arc jelenik meg —, ebben a végső pillanatban „*Megszólal néhány ünnepélyes akkord Bach H-moll miséjéből...*”¹⁷¹

Évtizedeken keresztül — míg fölnőtté váló gyermekeim ki nem röpültek, családom idősebb tagjai pedig ki nem öregedtek — évről évre együtt ünnepeltük karácsonyestét. Bevezetőként én vagy a fiam a Bibliából fölolvastuk Pál apostolnak a korinthosbeliekhez írt első leveléből a 13. rész 1-13. versét, vagyis a *Szeretet dicséretét*. Ezután „megjött a Jézuska”, és a fenyőfa alatt addig rejtett ajándékok Bach másik közismert orgonaszámának, a *D-moll tokkáta és füga* dallamainak fölcsendülésével váltak áldottá, majd kioszthatóvá. A hatalmas fortissimóval kezdődő muzsika azt az alkotói erőt tükrözi, amelyet Johann Sebastian Istentől kapott. A fürgeteges akkordokban az ÚR rázza föl az ember lelkét, hogy a következő lírai dallamrész mint oltalmazó anyakar magához öleljen, és szívére szorítson.

Bár a komponista 1750. július 28-án, Lipcsében meghalt, és vele Nyugaton a barokk művészet véget ért, életműve folytatása lett Isten e világi kiteljesedésének. Amikor J. S. Bach az orgonához ült, és hangszere megszólalt, általa Teremtőnk üzent nekünk. Ez a legjobb és a legközvetlenebb kapcsolat, amely közöttünk létre jöhet. Csak figyelniük kell a szavát, mert ma is szüntelenül kiált felénk, ahányszor egy orgonán Bach zenéje száll.

Hódmezővásárhely, 1998. jún. 23.

¹⁷¹ Leon Lederman: *Az isteni a-tom*. 2. kiad. Ford. Vassy Zoltán. Typotex Bp., 1997. 453.

HOVA TARTOZOM?**Zárószó helyett, ars poétikaként: „mélyinterjú” önmagammal**

Amikor római katolikus apám és református édesanyám házasságot kötött, Isten szolgájának fogadalmat tettek a templomban: ha fiuk születik, apja után katolikus, ha pedig lány, anyja vallása szerint református lesz. Évre rá, a Rák jegyében, az enyészet hónapjában, a család egyetlen gyermekeként, az ÚR akaratából fiúnak születtem.

A fogadalom szerint szüleim december 25-én, karácsony első napján elvittek a belvárosi Szentháromság templomba, ahol dr. Frajna András plébános úr megkeresztelt. Nagyon hideg tél volt akkor, a fűtetlen templomban a lehelet párája szállt. A freskókkal teli, gyönyörű barokk templomot még a 18. század közepén, Hódmezővásárhely mezőváros földesúri családja, a jeles Károlyiak építették. A bejárat fölött ma is ott ékeskedik a címerük. Ebben a fűszentelt templomban találkoztam először Istennel, és ez meghatározóvá vált egész életemben. Itt voltam első áldozó, itt tanultam meg a hittant és a ministrálást. Ha imádkozom, a kereszttetűskor ma is latinul mondom a köszöntőt.

Mózes rá a példa, Isten útjai az ember számára olykor kiszámíthatatlanok. Apám meglehetősen szerencsétlen természetet örökölt. Ehhez hozzájárult a második világháború, a teljes elszegényedés, a nyomorúságból való kilábalás reményvesztettsége; a fizetőképtelen kuncsaftok sora, akiket a növekedő terror szintén megfosztott javaiktól és gyakran emberi méltóságuktól is. Azért igyekeztek valamivel megszolgálni apám fáradságát, aki már hajnalok hajnalán ott volt a lakásukon, hogy mire munkába mennek, frissen borotváltak legyenek. Megkínálták egy pohár házi pálinkával, borral. Ebből ugyan a családnak semmi haszna nem volt, mert a boltban pénzzel kellett fizetni, és hiába mondta volna szegény anyám, férje a bérét ital formájában leengedte a torkán.

Apám egy idő után maga kereste a kocsmát. Egyre többet, és mind mélyebben nézett a pohár fenekére. Családnak sajnos mindennapossá váltak a veszekedések. Rettegtem, milyen állapotban jön haza apám, és ennek miféle következményei lesznek? Ez a szomorú sors talán anyámat pusztította

leginkább. Egyetlen menedéke a templom maradt — a családja vallásos, istenszerető volt —, ahol kisírhatta magát, és a következő heti istentiszteletig lelkét fölülthette reménnyel, hogy a rá váró gondokat elviselhesse.

Istennek hála, nálunk a felekezeti különbség apám nehéz természete ellenére sem okozott konfliktust. Szüleim nem bántották egymást a hovatarozásuk miatt, sőt kölcsönösen eljártak a másik házastárs templomába. Apám csak a nagy ünnepeken vitt el bennünket a katolikus templomba. Ki volt, aki kisgyermekként gyakran megfogta a kezem, és magával vezetett? Az édesanyám. Húga, öccse és míg éltek, a szülei, az egész család fölkerelkedett. Mentünk a vásárhelyi református Ótemplomba, Istennek eme megáldott helyére, amelyet a város kálvinista hívei a török pusztítás után az első maradandó közösségi épületként emeltek.

Már a templom körül húzódó bazársornál jártunk, amikor a Rákóczi-csengő a toronyban megkondult és hívogatott. A vastag, ódon, hófehér falak között áhítat és csönd honolt. Midőn a padunkban egy percre az úrasztala felé főt hajtva megálltunk, úgy gondoltam, a szószék hangvetőjére faragott, kitárt szárnyú galamb a Szentlelket közvetíti felénk.

A szertartás még nem kötött le. Nézegettem és fölfedeztem a szószék két oldalán falba süllyesztett márványtáblákat. Az egyikén évszázados, alig olvasható szöveg örökítette meg jeles dédapáink neveit, a másikon pedig az első világháborúban elesett híveket sorolták föl. Akkor még nem sejthettem, negyed évszázad múlva köztük az egyik nekem is fájó emlék lesz. Feleségem nagyapjának, Tóbiás Ernőnek a nevét vésték a márványba, akit az olaszok Doberdóban lőttek fejbe. Az az egyetlen eleresztett golyó nemzedékekre meghatározta a sorsukat, és a református gazdálkodó családban keserves, nehéz életet teremtett. Ezt a terhet feleségem láthatatlan örökségként hozta magával, és megosztotta velem. Ma, ha meglátom e nevet, fölvész bennem a seb, és még mindig izzó parázként égeti lelkem.

Emberöltővel ezelőtt minderről persze semmit sem tudtam. A prédikáció alatt igyekeztem megszökni, és följutni a karzatra. Vonzott az onnan fölcsendülő, feledhetetlenül szép orgonaszó. A zsoltárok szavai ekkor vésődtek örökre agyamba. Soha sem lehettem József Attila, aki a *Kész a leltár* című gyönyörű versének első sorában fölényesen azt vallja, „*Magamban*

bíztam eleitől fogva.” (Szomorú életének utolsó cselekedetével rá is cáfolt erre.) Korán megtanultam, az ember még önmagában sem hihet. Egyetlen igazi kapaszkodója Isten lehet, így én „*Tebenned bíztam eleitől fogva.*”

A karzaton nem sokáig álldogálhattam tétlenül, csodálva, hogy a kántor úr mind a négy végtagja miként jár alul és felül a billentyűkön. A lelkész fiai az orgona mögé vontak fújtatni. Amikor őket utánozva egyik lábbal nyomni kezdtem a pedált, meg sem mozdult. Rá kellett állnom, hogy egész kis súlyom hasson. Így is gyakran a levegőbe emelt. Közben az áhítat elmúlt bennem, csak az elvárásnak szerettem volna megfelelni.

Elértem az iskolás kort. Apám beiratott a Szent Antal utcai katolikus elemi iskolába. Tanítónőm: Gabányi Zoltánné Cseh Franciska szigorúan megkövetelte, hogy minden vasárnap a diákmisén az egész iskolával együtt ott legyek. Nemigen érttem, miért kell ezután elengednem anyám kezét, és a csúcsi városrészről, a hosszú úton egyedül bandukolni a belvárosi katolikus templom felé, de hamarosan ezt is megszoktam.

Amikor néhány év múlva másik városnegyedbe költöztünk, a Zsíros atya által vezetett jezsuita közösséget befogadó Szent István templom vált lelki otthonomná. A két Németh páter gondoskodott hitoktatásomról. (Azóta ők is elhaltak. Áldott lelküket fogadja Isten magához.) Előkerült a *Kis Biblia* és a *Katekizmus*. Mindaz a tanítás, amelyeket ezekből kaptam, mindörökké megmaradtak. Itt bérmálkoztam, és fehér márványból épített egyszerű oltára előtt fogadtam örök hűséget a feleségemnek.

Iskolai szünetekben ismét anyám kezébe kapaszkodtam, és visszatértem az Ótemplomba. Ezekben az években még élt Gajdán Istvánné Rátz Julianna dédanyám. Nagymamám minden héten kézen fogott, és hazavitt a susáni Réz utcába, az ősi szülői házhoz, az édesanyját meglátogatni. A megözvegyült, nyolcvan évnyi életterhet cipelő, jóságos asszony a tisztaszoba csöndjében ült. A véggel az utcafrontra épült parasztház résnyi, rácsos ablakait megsárgult, fehér függöny takarta, így odabent mindig félhomály derengett. Dédanyám földig érő, fekete ruhát és homlokát fedő fejkendőt viselt. Amikor a világosból beléptünk hozzá, csak sápadt arca sejlett elő. Becsukta a Bibliát, és beszélgettünk. Mélyen vallásos volt. Református hitét

régen fölcserélte a nazarénusra. A túloldalon lévő hívők gyülekezeti házába járt. Itt, a közösségében folytatta a megkezdett imádkozást.

Néhányszor ő is megfogta a kezem, és magával vitt. Akkor még szigorúbbak voltak e vallás követelményei. A nem nazarénus embert kevésbé szívesen engedték az istentiszteletükre, különösen egy izgó-mozgó fiúcskát. Az egykori kisparaszti ház, benne a gyülekezeti teremmel, szerényen húzódot meg a jókora kert mélyén. Az ajtó mellől hallottam őket imádkozni. Amikor négy szólamban énekelni kezdtek, körülöttem megszűnt a világ, csak ezt a csodát élveztem. Ahány idegszálam volt, mindegyik káprázott a gyönyörűségtől, amelyet e különös, és a másik két templomban nem hallott dallamok keltettek bennem. Ha közöttük egy-egy karácsony vagy húsvét reggelen ma is letérdelek, évtizedeket repülök vissza a hófehér, búbos kemencés terembe, ahol galambösz, szent emberek vesznek körül. Csak be kell hunyni a szemem, hogy visszajöjjenek hozzám a „láthatatlan dimenzióból”. Érzem testük közelségét, pedig már régen elporladtak, de közjük ma is visszavágyom.

Ugyancsak gyermekkorom és ifjú házasság éveim kötnek az Erdélyből érkezett, majd nálunk befogadott *antitrinitáriusokhoz*, az „egyistenhívó” unitáriusokhoz. József nagybátyámék, akik hajlékukba családosul befogadtak, ott laktak a Völgy utcában, ahol átellenben e felekezet temploma és iskolája áll. Jeles kántortanítóját, Boross Áront — Kiss Lajosnak, a kiváló vásárhelyi néprajztudósnak volt fontos adatközlője — ők istápolták, amikor öregségére magára maradt. Miután gyülekezetük számomra is közel volt, nem egy vasárnap ott voltam köztük, és figyeltem az istentiszteletüket. Nehezen fogadtam el, hogy az én hitemtől eltérően, Jézust nem Istennek tartották, de ha magamban arra jutottam, benne az iszlám is csak Allah egyik prófétáját tiszteli, akkor úgy vélekedtem, nem az én föladatomból megítélni mások eltérő gondolkodását.

Anyai nagyanyám egyik húgát az evangélikus Zelenka József vette feleségül. Etus néném hamarosan áttért férjének hitére. Mivel az egykori nagycsaládban erős volt a kötelék, amikor valamelyik rokon templomában vallási ünnepség volt, mindannyian fölkerekedtünk, és elmentünk, hogy ezzel is megtiszteljünk. Elmosódva bár, de ma is emlékszem az akkor még itt

szolgáló Keken Andrásnak, a későbbi püspöknek egyik-másik szép beszédére. Legutóbb Fenyvesi Félix Lajos kedves költő barátom mellett álltam násznagyként, amikor a hatalmas, sima kereszttel díszített, egyszerű, de fenséges oltár előtt tisztelt idős barátunk, Takács János lelkész úr eskette.

Kisgyermek éveim elsősorban a Csúcsban lévő Szent István utcához kapcsolódnak. Közvetlenül mellettünk egy kedves zsidócsalád lakott. A családfő: Vanderstein Henrik éppúgy iparos volt, mint az én apám, és nehéz munkával, látomtól vakulásig dolgozva kereste kenyerét. János fia egy idős velem. A kertünket léckerítés választotta el az övéktől, de rajta kis rostélyajtó volt, amelyet gyakran be sem csuktunk. Így azután a rés összekötött bennünket. Nem akadt olyan nap, együtt ne játszottunk volna. Mivel a mi családjunkban a vallási különbségek miatt az ökumené toleranciája élt — pedig akkor még e szavak jelentését nem ismertük! — nálunk nem volt „zsidózás”. János barátom éppúgy otthon volt nálunk, mint én önáluk. Nem voltunk mi *filoszemiták*, csupán normális lelkületű, szeretni tudó, átlag emberek.

Ma is emlékszem egy délutánra, amikor föl kellett varrniuk a sárga csillagot. Nem lehetett igazán tudni, melyik család volt a szegényebb? Tőlünk a férfiak a háborúban voltak. Anyám otthoni kontár varrással próbált valami kis pénzt keresni. Vandersteinéket a megalázó, a társadalomból kiszorító törvények sújtották. A zsidó már boltba sem térhetett be vásárolni. Szerencsére nálunk a paraszt, aki évszázada együtt élt, kereskedett velük, vagy éppen munkát adott, a bántalmazott embert látta bennük, és titokban ételmet vitt nekik.

Azon a délután, amikor Jánossal az árok partján együtt játszottunk, és a gyöngye ebéd miatt korán megéheztünk, nagyanyja, Fein néni behívott bennünket. A befőttes üveg aljáról egy szelet kenyérre kikotorta az utolsó falat kacszásírt. A kenyeret igazságosan ketté törte, és megosztotta köztünk. Mohón faltuk. Nekem ez olyan jól esett, mintha aranytálcán valami égi mannát kaptam volna. Elsősorban nem az uzsonna számított, hanem ahogyan adták, és a sorsfordító időpont, amikor kaptam. Abban a történelmi korszakban számukra ez a testi táplálék esetleg életmentő lehetett volna.

Akkor még nem tudtam, föl sem tételezhettem, hogy Fein néninek ez volt az „utolsó vacsorája”, amelyet átnyújtott nekünk. Néhány nap múlva fogolyként elvitték őket, és a haláltáborból sohasem tért vissza. Hamvai valahol idegen földben, jeltelen sírban nyugosznak. Szellemét azonban nem pusztíthatták el. Azon a délután egy falat kenyérből emberséget kaptam. Tanultam, amelyet magamban tovább érlelhettem.

Hónapok múlva Jánossal ismét együtt lehetünk. Néhányszor elvitt a zsinagógába. Újabb, különös élményekkel gyarapodtam. Azt korábban megtanultam, a keresztény–keresztény templomokban a fejemről a sapkát le kell vennem. Itt meg föl kellett tennem. Tavasz volt. A főfedőm otthon maradt. A templomba való belépés előtt, Jancsi az alkalomhoz illően rögtönözve, kobakomra akkora fekete kalapot tett, hogy csak a két fülem és az orrom hegye tartotta meg. Amint kikandikáltam alóla, egy gyönyörű, hatalmas csillárt pillantottam meg, jókora kupola közepén. Szemben, a fő falon az orgonát láttam, alatta a tóratartó szekrényt. Ekkor tanultam meg, a „másság” üres szólam! Zsidó–keresztény hitünkben ugyanazt a Jahvét imádjuk, csak Őt más szóval jelöljük.

Gyerekkoromban láttam egy karikatúrát, amely azóta is mélyen él bennem. Az ábra közepét rács uralta. Az egyik oldalán valami emberszerű állat, a másik oldalán pedig állatszerű ember ugyanúgy kapaszkodott a rácsokba, ahogy ezt nap, mint nap tesszük az állatkertben, a majomketrecek előtt. A rajz alá ezt írták: „*Ki van belül?*” Mindkét oldalon állónak a vele szemben néző jelenti a „mást”, a furcsát, az érthetlent. Nézőpont kérdése, ki tartja magát a rácson túlról érkezettnek?

Amikor a rendszerváltozás után Vanderstein János barátom arról értesített, alakítsuk meg a Magyar–Izraeli Baráti Társaságot, alapító tagként jelentkeztem. Azóta nem azon fáradozunk, hogy elismertessük a „másik másságát”, hanem azon, megismerjük egymás erényeit. Azt a bizonyos rácsot, amely egyik vagy másik félnek a ketrecet jelentené, húzzuk ki végre, hogy szabadon kezdet szoríthassunk.

János barátommal és a megmaradt kis zsidóközösséggel az imaházukban földött fejjel azóta együtt ünnepeljük a *chanukát* és a *pészáchot*.

Ők hívásunkra födetlen fővel ott vannak a mi nagy ünnepeinken, legyen a hely a katolikusok fölszentelt vagy a reformátusok megáldott temploma.

Annak külön története van, ez a kis közösség miként maradhatott fönn. Az ateista világban az emberek érdekből Istent sorra elhagyták. Utóbb a zsinagóga is a város birtokába került. János vállalta — többedmagával hitüket megtartva, azért harcolva, olykor nem kis áldozatot hozva, és érte megannyi kockázatot vállalva —, hogy a gyülekezetet hitközségi vezetőként föntartja. Ma jelentékeny mértékben neki köszönhető, hogy a judaizmus megmaradt Vásárhelyen, és gazdagította városunk kultúráját. Nem véletlen, hogy 1997 decemberében, a frissen alapított, helyi kitüntetést: a „Város megbecsülése”-t elsőik között vehette át.

Amikor nyomorúságos anyagi helyzetemből annyira kikapaszkodtam, hogy végre utazni, világot látni, más kultúrákat, embertársaimat megismerni tudtam, feleségemmel együtt nekiláttunk a fölfedezésnek. Először a Balkán országaiba jutottunk el. Itt találkoztunk görög katolikus és ortodox keleti templomokkal, amelyekben a falak „képes bibliájának” ábráit, és az ikonosztázokat csodáltuk meg. Meggyújtottuk a hosszú viaszgyertyákat, és a homokkal teli edénybe állítottuk. Falusi kis fatemplomokban és hatalmas bazilikákban Istenhez fordultunk, hogy e messzi földről sok szép élménnyel, baj nélkül segítsen haza családunkhoz. Ő mindig meghallgatott bennünket. Ebből érzékeltük, itt is ugyanaz az Isten van jelen, Akit otthon imádunk.

Bosnyák földön, Bulgáriában, Törökországban, Tunéziában, Egyiptomban, az egykori szovjet Közép- és Kelet-Ázsiában, az üzbég Taskent, Szamarkand, Bukhara és Shaprizabz városokban, majd végre a Szentföldön, Jeruzsálemben találkoztunk az iszlám vallással. Cipőnket levetve, a *svadránnál* az utak porát magunkról lemosva, áhítattal léptünk be a mecsetekbe. Amíg az „igaz hívók” a *mirhab* előtt Mekka felé, a földre hajolva imádkoztak, mi gyönyörködtünk az arab építészetben és díszítőművészetben. Itt is az URat dicsérték, ezért kezünk csakhamar imára kulcsolódott, hogy a magunk módján beszélgethessünk vele.

Lakásunkban a nagyméretű feszület alatt Buddha és más, a buddhizmushoz tartozó istenségek míves faragású szobrai sorakoznak. A falon a tibeti lámaizmus bekeretezett imázslaját őrizzük. Amikor

meggyújtjuk az indiai füstölőket, eszünkbe jut a szent szöveg, amelyet a világon nap nap után milliók ejtenek ki, vagy forgatják imamalmaikra írva: *Om mani padme hum*.¹⁷² Fohászuk emberi, s miért állna távol tőlünk mindaz, ami emberi, ha Isten mindannyiunkat saját hasonlatosságára teremtett? Nem az a gond, hogy sokan az Istent sokféleképpen képzeljük el és szeretjük, hanem az, ha emiatt a másik embert elvetjük, mert ezzel az URat tagadjuk.

Fülemben sámándobok peregnek, lelkemben ősi szertartások mormolását hallom. Paraszt elődeim megtanítottak rá, ha kint állok Isten csodálatos ege alatt, és fejem fölött repdeső szárnyal énekelve pacsirta függ, hajoljak le a röghöz. Simítsam meg Földanyát, akiből mindannyian életre keltünk, mert Ő táplál, és majdan ismét befogad bennünket, hogy békés, örök nyugvóhelyet leljünk. A 18. századi végrendeletekben így hagyatkoztak: „*Ajánlom lelkemet Istennek, testemet pedig Anyánknak, a Földnek*”. Hiába voltak hithű keresztények, akik jámbor igyekezetükben szolgálták az URat, még mindig bennük volt a pogány kori panteista vallásos elképzelés. Ma, amikor az újkori természetgyógyászat reneszánszát éli, és azt hirdetik, fűben, fában, kőben van az orvosság, ezt én sem tagadom. Az ÚR erejét tudom bennük, ezért Isten az én orvosságom.

Ágyamban fekvé, a szemközt álló mexikói indián Földanya–Anyaiszennő titokzatos mását nézem, amint megszült gyermekét nem löki el, hanem fejét továbbra is védőn az ölében tartja. Tudom, így pihenhetünk mindannyian Isten karjai között, ha nem menekülünk el tőle, és hagyjuk, hogy szeretetével körülöleljen bennünket.

¹⁷² *Om* = *kezd*, ahogy a görög ábécé első betűjéből a keresztény teológia értelmezi. *mani* = *gyöngy*, a férfi termékenyítő erő; maga a sperma, ahogy a magyar népdalban is gyönyörűen kifejeződik a termékenyítés: „gyöngyöt vettem”. *padme* = *lótusz*, a nő termékeny öle, ahogy a növénynek is a virágjából indul a mag növekedése. *hum* = *ómega*, ahogy a keresztény teológia a görög ábécé utolsó betűjéből a *vég* fogalmát megalkotta.

Om mani padme hum = (irodalmi fordítások, értelmezések szerint:) *a gyöngy*, (vagy drágakő) *a lótuszban van*. Patkó Imre szerint:

„*Dicséretessék a lótuszvirág kelyhének ékessége.*” Még egy szép fordítása: „Üdvöz légy, ó lótuszvirág kelyhében ülő gyémánt.”

A buddhista teológusok szerint: „*A Buddha megjelent a világban.*”

Filozófiai értelmezése: születésünk mint az anyaölből a természetből jöttünk, ahová halálunk után megtérünk.

Szerencsére nem váltam tudathasadásos, egyik vagy másik vallást megtagadó, elhagyó emberré. Ellenkezőleg. Többfajta kultúrát szívtam magamba. Ezáltal gazdagodtam. Szabad legyen csak a hozzám legközelebb álló két vallást említeni. A katolikusok között egyetemes emberi és valláserkölcsi értékeket ismertem meg, amelyek minden nemzetnél megtalálhatók, ahol katolikus szertartás szerint imádják az Istent. Mindehhez hozzáadódott a Szent István-i példa, amikor „*Boldogasszony Anyánk, Régi nagy Pátrónánk!*” kezébe ajánljuk a trónörökös nélkül maradt, később tatár, kun, török, osztrák, román, szerb, német, orosz dúlta országunkat, mert

*„Nagy inségben lévén,
Így szólít meg hazánk:
Magyarországról,
Édes hazánkról,
Ne felejtkezzél el,
Szegény magyarokról!”¹⁷³*

A reformátusoktól elsősorban hazaszeretetet és az egyszerűséget tanultam. Ők térségünkben, a Dél-Alföldön, a toronyi zsinat után, épp akkor jelentkeztek, amikor a katolikus papság visszavonult a védettebb szerzetesrendi falak, templomok biztonságába.

A lelkipásztorok, a Tisza, a Körösök, a Maros nagy kiterjedésű, áradmányos területein, az eldugott *zsenaszigeteken* végig a bujdosó nép között éltek, és ették szegényes kenyerünket. Egyik idős presbiter gazdataatközlőm úgy mondotta: „nádból oltárt építettek”. (Talán akkor még közeli volt az elhagyott katolikus egyházból hozott példa, vagy nádból nem lehetett úrasztalát készíteni.) Mindenesetre a lelkészek tartották őseinkben a hitet és a lelket, hogy a viszontagságos évszázadok során el ne pusztuljunk. Nekik köszönhetjük identitásunkat, magyarságunk megtartását és gyönyörű anyanyelvünket. Isten szolgálói magyarul tartották a szertartásokat. Nyelvünkön hirdették az igét, és magyarul felelhettünk zsoltárainkkal. Amikor eleink

¹⁷³ A 284. ének.

hitükért többször is üldöztetést szenvedtek; lelkészeinkre a 17. században gályarabság és véráldozat várt, fölcsendülhetett a gyönyörű, reményt keltő ének:

*„Térj magadhoz, drága Sion,
Van még néked Istened!
Ki Atyádként felkaroljon.
S szívét ossza meg veled!
Azt bünteti, kit szeret,
Másként ő nem is tehet...”¹⁷⁴*

Ezek után fölvetődhet a kérdés, ki vagyok? Katolikus, kálvinista, judaista, buddhista, sámánista...? Mindenből csak egy csipetnyi, ahogy a 20. század végén sokan gondolkoznak, és önmaguknak gyúrnak számukra elfogadható, amolyan „New Age”-féle elegyes misztikát, de valójában sehová, egyetlen valláshoz, egyházhoz vagy gyülekezethez sem tartoznak.

Mélyen istenhívő, aki már nem istenkeresőben vagyok, hanem Isten közelében — amennyire bűneim miatt Atyám egyáltalán közel enged magához! —, és mindenütt otthonra lelek, ahol Istent őszintén imádják. Mint a madár a virágkehely nektárcsöppjét, minden vallásból igyekszem magamba szívni Teremtőm egymástól eltérő, legapróbb rezdületét is.

Sohasem azt figyeltem, ami egymástól elválaszt bennünket. (Bizony mondom nektek, Testvéreim, nem egy felekezet évszázadokon keresztül, egészen az ökumené megvilágosodásáig Isten nevében ezt kereste!) Mindig azt kutattam, ami minket összeköt. Ezért fölemelt fővel nézek a szemetekbe, és ha befogadtatok magatokba, ott megtalálom az Istent, Aki Van, és Aki mindannyiunkat összetart. Nem nézem, milyen szertartás szerint folyik a hálaadás, csak azt kérem számon, hogy általa araszolva, egyre közelebb jussak a végső célhoz, amely számomra nem más, mint Isten.

Tudnotok kell, ha Jahvét bántjátok, Krisztust újra megfeszítitek, Buddhának a természetben való fölloldódását hirdető tanát elutasítjátok, az

¹⁷⁴ A 394. (korábban 237.) zsoltár: gályarabok éneke.

indiánok Földanya–Anyaiszenőjét lábbal tiporjátok, akkor ismét az Embert külditek az időszámításunk körüli időkben álló keresztekre, a középkori máglyákra, a 20. századi haláltáborok krematóriumaiba vagy a világháborúk, etnikai tisztogatások fölszenteletlen tömegsíraiba.

Föl kell fognotok, ezekben az esetekben percenként engem löktök az alvilágba. Idefönn megfagy a természet, és ha onnan nem menekülhettek, sohasem lesz tavasz. Beletaszítotok a gyehennába, a pokolba, a túlvilági örök halálba, aki immár Istent dicséri, és Őt ajánlja nektek is, hogy lelketek Teremtőtökhöz szárnyalhasson.

Hogyan lépjek majdan Isten színe elé, akit a vallási türelmesség és az ész piciny emberi szikrájával megáldott, ha itt a földön kiközösítetek, és elkezdtek rátok ujjal mutogatni: a „te vallásod káros”, a „tiéd pedig üdvözítő”, holott valamennyi felekezet emberét a mi URunk teremtette, és egy hitünk kell, hogy legyen: az Isten iránti önzetlen szeretet!

Jó lenne megszállottan hirdetni, hogy amit Teremtőm törvénybe adtál és kérsz, azt mind elfogadom, de ezt sajnos nem tehetem, mert nem fogok föl mindent. Kérlek, világosíts meg, hogy föltételek nélkül megérthesselek. Neked nem mondhatok ellent, hiszen a lelked bennem is lakozik.

Ha valaki az „istenek” között kezd válogatni, olyan, mintha embertársait úgy kezdené osztályozni, te „nigger” vagy, tehát nem lehetsz más, csak vadember; te szőke germán, aki fasisztának születted; te pedig *goj*, eleve szolgálja és antiszemita. Így azután az emberiséget két nagy csoportra: jókra meg gonoszokra lehet osztani, és nem is szükséges a kezükbe fegyvert adni, hogy mesterségesen kiválasztott ellenfeleiket öljék, hiszen ekkorra már egymás húsát régen a fogukkal tépik.

Amikor lelkünkben hiányzik a befogadás, a másik ember iránti őszinte szeretet, úgy járunk, mint a mondabeli szlovák legény, aki a munkájáért egy tál szilvát kapott. Éppen tele volt a hasa, ezért elkezdte a tál szélére kipiszkálni a szemeket, mondván: „ez is *pösös*, az is *pösös*”. Végül nem maradt benne egyetlen elfogadható sem. Ám amikor megéhezett, és nem maradt más enivalója, a tál után nyúlt. A szilvát kezdte újra visszaszemelni: „ez se *pösös*, az se *pösös*”, majd az utolsó darabig jó étvágyal elfogyasztotta.

Ilyen szintet ér el a mi válogatásunk is, bármelyik nép, „faj” vagy ezek istenei ellen irányul, mert mint vetéskor a rosszul szórt magot, kősziklára hullatjuk emberségünket. E terméketlen helyen sohasem hajt Istennek kedvező kalászt, míg ha a közös és kölcsönös szeretet televényébe vetjük, nekünk virágzik, és termést érlel.

Gondoljunk Jézusnak a szőlőmunkásokról szóló példabeszédére.¹⁷⁵ Miért kell a gazdának a nap folyamán újabb és újabb munkásokat fogadnia? Mert látja, akik korábban szegődtek hozzá, a várt föladatot nem lesznek képesek megoldani. Manapság nem azért szaporodnak-e a vallások és szekták, mert a történelmi egyházak e fölgyorsult, megváltozott, mindent újra értelmező korban lassúbb mozdulásaikkal lépéshátrányba kerültek, és embertársaink egy része képtelenek betölteni hivatásukat? Isten ezért próbálkozik velünk! Nem véletlen a példabeszéd utolsó, 16 verse, amely így foglalja össze a mondandó végeredményét: *„Ekképpen lesznek az utolsók elsők és az elsők utolsók; mert sokan vannak a hivatalosak, de kevesen a választottak.”* Isten elejtheti és megtarthatja, fölemelheti és kiválaszthatja a hozzá legközelebb álló tanokat, embereket és vallási csoportokat. De ez nem a mi föladatunk!

Számomra nincs nagyobb bűn, mint a térítés — hacsak a vallás követői nem valamely véres kezű istent imádnak, ön-, és közveszélyessé válva. Amikor a saját istenképemet és hitemet ráerőszakolom felebarátomra, közösségre vagy népre, ezzel őket nem fölszabadítom, hanem az emberre szabott *Törvény* megsértésével leigázom! Történelmi példák mutatják, a „térítés” jelszavával népeket és kultúrákat pusztítottak el, mert a magukat felsőbbrendűnek érzők a „másságot” képtelenek voltak elfogadni.

Embertársainknak mutassuk be Krisztust és Máriát. Legyen összehasonlítási alapjuk, de adjuk meg nekik a szabad választás lehetőségét. Aki az ökümenét szólamként kezeli, miközben változatlanul csak a saját egyházába kapaszkodik, annak nincs mély istenhite, csupán egy szűkebb csoportot szolgál, miközben felebarátairól megfeledkezik. Jürgen Moltmann idézem:

¹⁷⁵ Mt 20, 1-16.

„az ortodox, a római katolikus és a protestáns egyházak további terjedése helyett felébresztjük azt a szenvedélyt, amivel Isten országa épül. A misszió tehát nem ez: »Kényszerítsd a belépésre!« (Cogite intrare), hanem sokkal inkább meghívás Isten jövődjébe és minden dolgok újjáteremtésének a reményére: »Imé, én mindent újjá teszek«, és ti meghívást kaptatok a világnak erre az isteni jövődjére!...

Amint Kínában a vallásellenes kultúrforradalom véget ért, s a keresztyének, akik addig lágeregekben éltek és földalatti mozgalmat alkottak, megjelenhettek a nyilvánosság előtt is, többé már nem mint metodisták¹⁷⁶, baptisták¹⁷⁷, episzkopálisok¹⁷⁸, presbiterianusok¹⁷⁹ jelentek meg, hanem mint Krisztus egyházának tagja. Olyan gyorsan terjedt ez az egy egyház, hogy naponta új templomot nyitottak, s ma már mintegy 40-60 millió keresztyén van Kínában.”¹⁸⁰

Végső soron mindenkit abban kell támogatni, hogy a saját hitén és fölfogásán át jusson el Istenhez, mert hozzá legbiztosabban csak a hagyományain keresztül érhet el. Egyet értek D. Cupitt anglikán pappal, aki így gondolkodott: „Ha hiteik a javukra válnak, akkor ezek igaz hitek; mivel nincs bárkitől független Igazság, és mindnyájan szabadon, tetszésünk szerint építhetjük föl világunkat, semmi alapunk a mások világát irracionálisnak nevezni. Virágozzék száz virág!”¹⁸¹ Vagy talán nem bízunk Teremtőnkben?

Azt pedig sohasem határozhatom meg, hogy egyik vagy másik embertársam számára ki ez az Isten és milyen? A keresztyény néger fekete Krisztust imád, a japán Mária mandulaszemű. A Mindenható az alkotásán keresztül már ősidők óta megmutatta magát. Tulajdonságaival, a természet

¹⁷⁶ Az anglikán egyházból kivált, az egyéni megtérés fontosságát hangoztató protestáns felekezet tagjai.

¹⁷⁷ A 17. sz. elején Angliában keletkezett vallás hívei, akik csak a felnőtt korban fölvevett keresztséget ismerik el.

¹⁷⁸ Az anglikán egyház tagjai.

¹⁷⁹ Az angliai és az észak-amerikai kálvinista egyház hívei.

¹⁸⁰ Jürgen Moltmann: *Az élet forrása. A Szentlélek és az élet teológiája*. Ford. Békefy Lajos. A Nemzetközi Theológiai Könyv 30. kötete. Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya. Bp., 1997.

¹⁸¹ Don Cupitt: *Eltűnt istenek nyomában. A vallásosság jövője*. Ford. Hernádi Miklós. Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1997. 124.

törvényei által lehetővé tette, hogy fokozatosan fölfedezzük, tanulmányozzuk,
és föltételek nélkül szerethessük.

Hódmezővásárhely, 1998. jan. 10.

★

